

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GÖÇ ÇALIŞMALARI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ GÖÇMENLERİN
ENTEGRASYONUNA ULUSAL ve
ULUSLARARASI STK’LARIN KATKISI:
MUKAYESELİ BİR İNCELEME

Süheyla ÜSTÜN

2501180274

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yücel BULUT

İSTANBUL – 2021

ÖZ

TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ GÖÇMENLERİN ENTEGRASYONUNA ULUSAL ve ULUSLARARASI STK’LARIN KATKISI: MUKAYESELİ BİR İNCELEME

Süheyla ÜSTÜN

Göçmen ve mültecilerin yaşadıkları ülkeye entegrasyonlarını kolaylaştıran ev sahibi ülke kuruluşları bulunmaktadır. Günümüzde bu kuruluşların önde gelenlerini sivil toplum kuruluşları oluşturur. Acil yardımdan entegrasyona varan süreçte Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin ihtiyaç duydukları yardım ve güçlendirme faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu STK’lar tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkedeki yoğun göçmen nüfusu uluslararası büyük yardım kuruluşlarının da Türkiye’de faaliyetlere başlamasına neden olmuştur. Bu kuruluşların Türkiye’deki ulusal ve yerel STK’lara kapasite geliştirme konusunda etki ettiği ve yeni bir çalışma tarzı getirdiği söylenebilir. STK’lardaki değişimle birlikte ulusal ve uluslararası STK’ların faaliyet türleri incelenerek entegrasyon sürecindeki rolleri araştırılmıştır. Bu çalışmada 9’u Türkiye’deki ulusal STK’larda 11’i uluslararası STK’larda çalışan 20 kişi ile görüşülmüştür. 2011 yılından bu yana sahadaki deneyimleri, karşılaşılan zorluklar ve yürütülen faaliyetlere dair katılımcıların görüşleri aktarılmıştır. Suriyeli göçmenlerin entegrasyonlarının konuşulduğu günümüzde devam eden STK faaliyetlerinin katkıları, entegrasyonun önündeki engeller ve yapılması gerekenlere dair öneriler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Göçmenler, Entegrasyon, Sivil Toplum Kuruluşları, Sürdürülebilirlik, Yerelleşme

ABSTRACT

**THE CONTRIBUTION OF NATIONAL AND INTERNATIONAL
NGOs TO THE INTEGRATION OF SYRIAN MIGRANTS IN
TURKEY: A COMPARATIVE REVIEW**

Süheyla ÜSTÜN

There are host country organizations that facilitate the integration of immigrants and refugees into their country of residence. Today, the leading of these organizations are non-governmental organizations. In the process from emergency aid to integration, most of the aid and empowerment activities needed by Syrian immigrants in Turkey are carried out by NGOs. The dense immigrant population in the country has caused large international aid organizations to start their activities in Turkey. It can be said that these organizations have influenced national and local NGOs in Turkey in capacity building and brought a new working style. The types of activities of national and international NGOs were examined and their roles in the integration process were investigated. In this study, 20 people were interviewed, 9 of them working in national NGOs and 11 of them working in international NGOs in Turkey. The opinions of the participants about their experiences in the field, the difficulties encountered and the activities carried out since 2011 were conveyed. Contribution of the NGO activities about integration of Syrian immigrants, the obstacles to integration and suggestions are discussed.

Keywords: Syrian immigrants, Integration, Non-Governmental Organizations, Sustainability, Localization

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Suriyeli göçmenlerle çalıştığım dönemde sahada karşılaştığımız sorunlar hakkındaki düşüncelerimden kaynaklandı. Gaziantep'teki iş tecrübem boyunca STK'ların Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için önemli bir boşluğu doldurduklarını gördüm. Uygulanan projelerin göçmenlere katkıları çok kıymetli olmakla birlikte mevcut durumun geliştirilmeye açık yönlerini araştırmak istedim. Bu da beni Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları, kamu ile kurulan ilişkinin şekli, fon sistemi, göç düzenlemeleri ve Suriyeli göçmenlerin entegrasyonu konularında düşünmeye sevk etti. Yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere göç, çoğu zaman geri dönüşü içermez. Bunun yanında göçün devletler tarafından problem olarak görülmesinin nedenlerinden birinin zorlu bir süreç olan entegrasyon olduğu söylenebilir. Geçen zaman iyi yapılandırılmış politikalarla desteklenmediğinde bu sürecin daha da zorlaşacağını düşündüm. Bu çalışmada Türkiye'deki mevcut duruma STK perspektifinden bakmaya ve Suriyeli göçmenlerin entegrasyonunda STK'ların katkılarını ve potansiyel rollerini tartışmaya çalıştım.

Birçok kişi bu yüksek lisans tezine akademik, uygulamalı ve manevi destek vererek katkıda bulunmuştur. Bu nedenle öncelikle danışman hocam Prof. Dr. Yücel Bulut'a tüm yüksek lisans dönemim boyunca ayırdığı zaman, değerli katkıları ve destekleri için teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca, görüşme yapmayı kabul etmeselerdi bu analizi gerçekleştiremeyeceğim tüm katılımcılara teşekkür ediyorum. Saha araştırmam boyunca yardım ve destekleri için Ahsen, Ali ve Büşra'ya müteşekkirim. Son olarak, eğitim aldığım süre boyunca yardım ve desteklerini esirgemeyen aileme özellikle teşekkür ederim.

Süheyla ÜSTÜN

İSTANBUL, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

1.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanımı	7
1.2. Tarihsel Arkaplan	11
1.3. Dünya’da ve Türkiye’de STK’ların Ortaya Çıkışı	14
1.4. STK’lara Yönelik Eleştiriler	17
1.5. STK’ların Göçmenlere Yönelik Faaliyetleri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇMEN ENTEGRASYONU VE TÜRKİYE’DE GÖÇ POLİTİKALARI

2.1. Entegrasyonun Tanımı	20
2.1.1. Entegrasyona Alternatif Kavramlar	21
2.1.2. Sivil Entegrasyon	24
2.1.3. Ulusal Entegrasyon Modelleri.....	25
2.1.4. Entegrasyon Alanları.....	28
2.1.5. Entegrasyon Politikası Geliştirmenin Önündeki Engeller	31
2.1.6. Göçmen Entegrasyonunda STK’ların Rollerini	32
2.2. Türkiye’ye Kitle Göçleri.....	34
2.2.1. 1994 İltica Yönetmeliği.....	34

2.2.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	36
2.2.3. Mültecilik ve Geçici Koruma Statüsü Arasındaki Farklar	38
2.2.4. AB-Türkiye Anlaşması	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜLAKAT ANALİZİ

3.1. Hipoteze Dair	41
3.1.1. Araştırma Yöntemi ve Saha Çalışması	42
3.1.2. Görüşülen Kişiler Hakkında	44
3.1.3. Mülakat Sorularına Dair	44
3.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Merkezi ve Yerel İdarelerle İlişkileri 44	
3.2.1. Koordinasyon	51
3.3. Türkiye’de Sivil toplum Kuruluşları -Değişimler ve Problemler- ... 56	
3.3.1. INGO’ların Etkisi	56
3.3.2. Kapasite Geliştirme	60
3.3.3. İnsani Yardımın Yerelleşmesi	64
3.3.4. İnsani Yardım ve Kalkınma Programları	68
3.4. STK - Yararlanıcı İlişkisi	70
3.5. Acil İnsani Yardım	75
3.5.1. Geçim Kaynakları Programları	78
3.5.2. Koruma Programları	80
3.6. Entegrasyon Alanları	83
3.6.1. Siyasi Entegrasyon	84
3.6.2. Ekonomik Entegrasyon	90
3.6.3. Kültürel Entegrasyon	93
3.6.4. Ev Sahibi Toplumun Tutumu	103
SONUÇ	109

KAYNAKÇA	113
EKLER.....	125

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Kurulu
ESSN	: The Emergency Social Safety Net
INGO	: International Non-Governmental Organizations
NGO	: Non-Governmental Organizations
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Bu tez göçmen ve mülteci entegrasyonunda önemli bir aktör haline gelmiş olan sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'deki rollerini incelemeye çalışmaktadır. Dünyanın en fazla zorunlu göçmen nüfusuna sahip olan Türkiye, yerli ve uluslararası birçok sivil toplum kuruluşunun göçmenlere yönelik aktivitelerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışmanın amacı bu kuruluşların uyguladıkları programlarla Suriyeli göçmenlerin entegrasyonunda oynadıkları role ışık tutmaktır.

Bu çalışmada Suriyelilere yönelik programların uygulayıcısı olan STK çalışanlarının deneyimleri ve yorumlarıyla Türkiye'de devam eden program ve projelere dair bir çerçeve oluşturmak amaçlandı. Bu sayede kâğıt üzerinde var olan verilerden ziyade saha deneyimlerini dikkate alarak resmi verilerde görülmesi zor olan meselelere değinmek mümkün olacaktır.

Suriyeli göçmenlerin 2011 yılında zorunlu olarak Türkiye'ye gelmeleriyle sınır bölgesindeki illerde insani yardım kuruluşlarının yardım faaliyetleri başlamıştır. Gelenlerin sayısının artmasıyla özellikle 2013 yılından itibaren Güneydoğu Anadolu bölgesinde yerel ve uluslararası yardım kuruluşlarının oldukça işlevsel oldukları bir dönem başlamıştı. İlk dönemlerde hem Suriyeliler hem de Türkiye'deki çeşitli aktörler gelenlerin kısa bir süre kaldıktan sonra ülkelerine geri gideceklerini düşünüyorlardı. Bu dönemde izlenen program klasik bir acil yardım programının özelliklerine sahipti. Ayrıca, göçmenlerin yoğun ve yüksek sayılarda gelmesi sebebiyle STK'ların rahatça çalıştıkları bir ortam vardı. Sürecin ilerlemesiyle siyasi müdahalelerin devreye girmesi ve sınır bölgelerindeki göçmenlerin Türkiye'nin diğer illerine dağılmasıyla birlikte STK'ların işleyişi değişmiştir.

Kamplarda kalan göçmenlerin şehirlere dağılmasının ardından göçmen entegrasyonu meselesi gündeme alınabilirdi. Göç İdaresi'nin Sosyal Uyum Projesi haricinde entegrasyona dair adı konulmuş başka bir program olmadığı için Suriyeli göçmenlere dair birçok konu STK'lara bırakılmış gözükmektedir. Avrupa Birliği ile yapılan anlaşma gereği Türkiye'ye ödenecek olan paranın bir kısmı STK'lara AB

fonlarından verilmektedir. Bu açıdan bakıldığında iş bölümü gibi gözüксе de siyasi kurumların tam müdahalesi olmaksızın STK'ların yürüttükleri faaliyetlerin bir noktadan sonra etkisini yitirdiği bu çalışmanın argümanlarından biridir.

Acil insani yardım ile göçmenlerin yeni geldikleri ülke toplumuyla bütünleşmesini sağlamak birbirinden farklı yöntemleri gerektirir. İlki temel bir eğitimle dünyanın birçok yerinde benzer şekilde uygulanırken ikincisi muhatap olunan göçmenlere ve ev sahibi topluma özel olarak geliştirilmesi gereken çok yönlü bir yaklaşımla mümkün olur. Almanya'nın işgücü göçü aldığı dönemde izlediği politikalara benzer bir şekilde Türkiye'nin de yeni gelenlerin kalıcılığını kabul ederek politikalarına yansıtması zaman almaktadır. Siyasi idarenin iyi yapılandırılmış bir biçimde ele almadığı entegrasyon çalışmalarından başarılı sonuçlar beklemek gerçekçi değildir. Sonuç olarak, bu tezde Türkiye'ye AB'den gelen fonlarla gelişmiş olan STK kapasitesinin verimli bir şekilde değerlendirilemediği öne sürülmektedir. STK'lar tarafından göçmen entegrasyonuna yönelik izlenen projeler, devlet kurumları ile işbirliğini gerektirmektedir. 3.7 milyona varan göçmen nüfusu sebebiyle Türkiye'de bu işbirliğine çok daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Yardım Sistemi ve Göçmen Entegrasyonu

Dünyada meydana gelen savaş ve afetler sonrasında yerel ve uluslararası STK'ların müdahalesi günümüzde vazgeçilmez görülmektedir. Birçok yerde hükümetlerin kaynak eksikliği sebebiyle sağlayamadığı hizmetleri STK'ların sağladığı görülür. Dahası STK'lar, “devletin kasıtlı ikamesi olarak hizmet sunumu için tercih edilen kanal” haline gelmişlerdir (Altay, Alhamoud ve Dedeoğlu 2017: 66; Tilt, 2005). “Richmond'un işaret ettiği gibi, “STK'lar yerel ortamlarda temel hizmetleri sağlamak için gerekli esnekliği, uzmanlığı, hızlı yanıtları ve bağlılığı sunarlar ve fikirleri bilgilendirme ve harekete geçirme kapasitesine sahiptirler.” (Richmond, 2010: 5; Aras & Akpınar, 2015: 3).

STK'lar sivil toplumun önemli bir aktörü olarak görülmektedir. Devlet ve özel sektörün yanı sıra üçüncü bir güç olarak kabul edilen sivil toplumun bu iki güçten bağımsız olması beklenir. Fakat ulusal ve uluslararası fonlarla çalışan STK'lar,

bağışçıların istek ve kriterlerini dikkate almak zorundadırlar. Bağışçıların devletler olduğu durumlarda STK'lar, yaptıkları işlerle devletlerin politikalarını dolaylı olarak güçlendirmektedirler. Bu nedenle bazı STK'lar bir tür devletlerin sosyal alanlardaki hizmet eksikliğini kapatan yapılar olarak kabul edilebilir. Ek olarak, bahsedilen STK'lar merkeziyetçi-bürokratik ve tabandan örgütlenmenin olmadığı yapılardır. Merkeziyetçi-bürokratik yapılar kaynaklara ulaşmada ve faaliyetleri devam ettirmede adem-i merkeziyetçi yapılara göre daha başarılıdır. Fakat, tabandan katılımı sağlama konusunda etkili değildirler (Sanyal, 2006: 69).

Hükümetler sahip oldukları yetkiyle STK faaliyetlerinin kapsamını belirlemede önemli bir role sahip olabilirler. STK'ların hükümetlerle işbirliği içinde çalışması hem bir zorunluluk hem de bir tercihtir. Bu sayede ulaştıkları kitleyi genişletebilir ve kamuoyunda görünürlük kazanabilirler.

Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için STK'ların önemli bir işlevi olduğu açıktır. İlk dönemlerde acil yardım programlarıyla göçmenlerin temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Koruma programlarıyla göçmenlerin hukuki konularda bilgilendirilmesi, kaydolma ve kimlik edinmeleri ile sosyal haklardan faydalanmaları için çalışılmaktadır. Geçim kaynakları projelerinde, göçmenlerin iş piyasasında istihdamına yönelik çalışmalar yürütülür. Kısacası, STK'lar göçmenleri Türkiye'de bağımsız bir yaşama ulaştıracak program ve projelerin uygulanmasında önemli roller oynamaktadırlar (Altay, Alhamoud ve Dedeoğlu, 2017: 67).

Suriye iç savaşının devam etmesi Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yakın gelecekte ülkelerine dönemeyeceklerinin anlaşılmasına sebep oldu. Hem toplum hem merkezi yönetim bu duruma farklı şekillerde tepki vermiştir. Merkezi hükümetin bu duruma cevabı eğitim ve iş piyasasına yönelik düzenlemeler ile Göç İdaresi'nin Sosyal Uyum Strateji Belgesi hazırlamasıdır. Buna karşın geniş bir kapsama sahip olan entegrasyon konusunun sosyal uyum gibi dar bir alt başlıkla ele alınması yapısal problemlerin göz ardı edilmesi anlamına gelir. Entegrasyonun sosyal uyum başlığı altında ele alınmasıyla iş Suriyeli göçmenlerin ve Türkiye toplumunun omuzlarına bırakılırken merkezi hükümetin rolü en aza indirilir. Bunun en önemli göstergelerinden biri çalışma iznidir. Suriyeli göçmenlerin kayıtsız çalışmasını teşvik

eden bir yapı içerisinde göçmenlerin ve ev sahibi toplumun birbirlerine uyum sağlamalarından bahsetmek gerçekçi değildir.

Literatürde çok sık kullanılmayan ‘uyum’ kavramının, müphem bir kavram olduğu için bilinçli olarak tercih edildiği düşünülebilir. *Asimilasyon ve entegrasyon* gibi kavramlar, geçmişteki uygulama örneklerinden edinilen bazı negatif intibalar dolayısıyla tercih edilmeyebilir. Fakat entegrasyon kavramının sahip olduğu geniş kapsam uyumda bulunmamaktadır. Yani uyum kavramının sahip olduğu bir bagaj yoktur. İki yönlü bir ihtimali barındırır; ilki olumlu anlamda entegrasyon için resmi kurumların gerekli şartları oluşturması ile sadece terim farklılığı olarak kalacaktır. İkinci olumsuz ihtimal de entegrasyonun sosyal uyum tartışmalarına hapsedilmesi ve resmiyette göçmenlerin entegre olabilmeleri için gerekli iyileştirmelerin yapılmamasıdır. Şu ana kadar Türkiye’deki manzara ikinci ihtimali doğrular niteliktedir.

Sosyal uyum, ev sahibi ülkede vatandaş bütünlüğünün var olduğu varsayımına dayanmaktadır. Vertovec (1999), “sosyal uyuma sadece yokluğu durumunda başvurulacağını” söyler. “Sosyal uyum eksikliği, toplumun karşılaştığı ‘yüksek suç oranı, işsizlik ve evsizlik, komşulara ve devlete duyulan giderek artan güvensizlik, sosyal hizmetlerin giderek kötüleşmesi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının yeni dışavurumları, siyasetten uzak durmanın yerleşikleşmesi ve daha fazlası’ gibi sosyo-ekonomik sorunlara atıfta bulunmak için kullanılan soyut bir terimdir” (Göksel, 2019: 30-31). Sonuç olarak, Suriyeli göçmenlerin entegrasyonunu negatif geri bildirimle tanımlanan sosyal uyum ile programlamak somut adımların atılmasını zorlaştıracaktır. Sosyal uyumun nasıl gerçekleştiği, ev sahibi toplumda hangi derecede bulunduğunu belirlemek haddizatında zor iken onu inşa etmeye çalışmak makul değildir.

Kymlicka (2007), adalet ilkesi bakımından, göçmenlerin ev sahibi ülkeye entegrasyonları için politika geliştirilmesini savunur. Ona göre bu politikalarla göçmen gruplara ulusal çoğunluğa gösterildiği gibi saygı gösterilirse ve göçmenlere adil ve yeterli şartlar sunulursa, göçmen entegrasyonu başarıya ulaşabilir (Göksel, 2019: 51). Tanınma teorilerinin önerdiği şekliyle başarılı bir entegrasyon için göçmenin bireyselliği ve bağımsızlığı merkeze alınmalıdır. Buna dayanarak “entegrasyonu asimilasyon ya da uyum olarak değil, göçmenlerin kendilerini

gerçekleştirmeleri sonucunda özsaygı ve özeitibar elde ettikleri bir süreç olarak görmek gerekmektedir” (Göksel, 2019: 113).

Araştırma Yöntemi

Bu tezde Türkiye’de göçmenlere yönelik çalışmalar yürüten STK’larda çalışan kişilerle nitel bir araştırma yöntemi olan mülakat tekniğı kullanılmıştır. STK’lar ulusal ve uluslararası olarak iki türde ele alınmış ve mukayeseli bir analiz yapılmıştır. STK faaliyetleri entegrasyon teması etrafında incelenmiştir. Suriyeli göçmenlerin entegrasyonuna yönelik STK faaliyetlerinin niteliğı, mevcut imkanlar, engeller ve problemler araştırılmıştır. Ulusal STK’larda çalışan 9 kişi ve uluslararası STK’larda çalışan 11 kişi ile görüşölmüştür.

Tezin Bölümleri

Birinci bölümde tezde kullanılan kavramların ve bağlamın anlaşılması için bir kompozisyon yapıldı. Sivil toplum kuruluşlarının tanımı, tarihsel süreçte sahip oldukları roller ve eleştirilere değinildi.

İkinci bölümde entegrasyon terimi ve alternatif terimlerle birlikte geçmişteki uygulamalar aktarılmış; entegrasyona dair güncel tartışmalara temas edilmiştir. Bağlamı aktarmak için Türkiye’nin karşılaştığı göçler, yapılan düzenlemeler ve geçici koruma ile mülteci statüleri değerdendirilmiştir.

Üçüncü bölümde tezin hipotezi, araştırma yöntemi ve saha çalışmasına dair bilgiler verilmiştir. Tezin problemi detaylı bir şekilde anlatılmış ve görüşölen kişilerin profilleri ve mülakat sorularına dair bilgi verilmiştir. Sonrasında mülakatlardan oluşturulan temalar etrafında bir inceleme yapılmıştır. Belirli bir sıra izlenerek öncelikle STK’lara dair konular incelenmiş, sonrasında entegrasyon alanlarında Türkiye’deki meselelere değinilmiştir. Bu bölümde STK çalışanlarının aktardıklarıyla geçmiş yıllarda ve günümüzde Türkiye’de göçmenlere dair STK faaliyetleri anlatılmış böylece 10 yıllık bir süreç anlatısı meydana gelmiştir. Çıkan temalar doğrultusunda STK’ların gündemleri olan yerelleşme, fon temini, insani yardım, kalkınma ve diğder

konular tartışılmıştır. STK'ların gmenler için kolaylaştırıcı ve yardımcı rollerinin yanında programların etki ve niteliği araştırılmıştır.

Sonuç bölümünde araştırmada elde edilen verilerle yapılan çıkarımlara değinildi ve tezde ne çıkan konular arasındaki bağlantılar açıklandı. Uluslararası ve ulusal STK'ların Türkiye'deki varlıklarına dair bir değerlendirme yapıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Bu bölümde sivil toplum kuruluşları çeşitli tanımlarıyla ele alınmış ve tarihsel arka planıyla incelenmiştir. STK'lara yönelik eleştirilere değinilmiş ve STK'ların dezavantajlı gruplar olan göçmenlere yönelik faaliyetleri anlatılmıştır.

1.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanımı

Sivil toplum kuruluşları geniş bir dağılıma sahip olmaları sebebiyle tanımlanması zor kuruluşlardır. Bu kuruluşların resmi-gayri resmi, büyük-küçük, bürokratik-esnek olmaları, farklı toplumlarda farklı rol ve şekilde yapılanmış olmaları analitik bir kategori olarak STK'ları karmaşıktırır (Lewis, 2010: 1-2). Bu nedenle dar veya geniş kapsamlı olmak üzere birçok STK tanımlaması yapılmaktadır.

Vedder ve arkadaşları, STK'ları yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde kâr amacı gütmeyen gönüllü vatandaşların oluşumu olarak tarif etmektedir. Buna göre STK'lar üç temel özelliğe sahiptir; a) kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olmalı, b) kısmen gönüllü vatandaşlardan oluşmalı, c) vatandaş bağışlarına bağlı olmalı. Buna karşın daha pratik bir perspektif kullanan Dünya Bankası (1999), STK'ları faaliyetlerine ağırlık vererek tanımlamaktadır: Bir acıyı hafifletmek, yoksulların faydasına çalışmak, temel sosyal hizmetleri sağlamak ve toplum gelişimine yardımcı olmak gibi. Lewis bu tanımın STK'ları üçüncü sektördeki spor, sanat ve meslek dernekleriyle sendika örgütlerinden ayırdığını söyler (Enoredia, 2018: 43). Sivil toplum kuruluşları tamlaması, farklı amaçlara sahip çeşitli kuruluşların üst ismi olduğu için yeterince açık değildir. Ortak noktaları siyasi kurumlardan bağımsız ve kâr amacı gütmeyen yapılar olmalarıdır fakat bu özellikler tamlama ile kast edilen kuruluşların türünü ayırt etmede yetersiz kalır. Bu yüzden faaliyetlere göre yapılan tanımlamalar aydınlatıcı olmaktadır.

BM kurumları dünyadaki krizlere müdahale etmek için uluslararası STK'lar ile işbirliği yapmaktadır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin yaptığı tanım, devletlerarası kuruluşların STK'lara bakış açısını gösterir: “İfade özgürlüğüne zarar vermemeleri koşuluyla kamusal yetkililer tarafından atanmış

üyeleri kabul etse de bir devlet birimi tarafından ya da devletlerarası bir anlaşmayla oluşturulmamış bir örgüt söz konusudur. Bu örgütlerin mali olanakları esasen üye aidatlarından sağlanır. Bir devletten doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan her mali yardımın Birleşmiş Milletler'e bildirilmesi gerekir." STK'ların devletlerle olan ilişkisi esas alınarak yapılmış olan bu tanım BM'nin sahip olduğu pozisyonla ilişkilidir. Burada kastedilen STK'ların ağırlıklı olarak uluslararası STK'lar olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu tanımlamayı kurumsal olduğu gerekçesiyle eleştiren Ryfman, günümüzdeki büyük STK'ların üyeleri tarafından finanse edilmediğini söyler. Dahası, STK tamlamasının hem sembol hem de çanta gibi kullanıldığını belirterek sahip olduğu geniş çağrışıma vurgu yapar. Sonuç olarak, 'Sivil toplum kuruluşları' tamlaması üzerindeki tartışmalara ve eleştirilere rağmen kullanılmaya devam etmekte ve 20. yüzyılın bir yeniliği olarak görülmektedir (Ryfman, 2006: 10-29).

İhtiyaç sahiplerine hizmet sağlama, sosyal dönüşüm için siyasi savunuculuk ve kamu kampanyası organize etme STK'ların başlıca faaliyet alanlarıdır. Bunlara ek olarak, demokrasi inşası, uyuşmazlıkların çözümü, kültürel koruma, politikaların uygulanması ve araştırma gelmektedir (Crowther, 2001: 1-18). Bu başlıklar özelleştirildiğinde insani yardım, gelişme, insan hakları ve çevre gibi ana faaliyet alanları ortaya çıkar. Bu faaliyetleri gerçekleştirme yolları STK'ların bizzat kendilerinin yaptığı uygulamalar, sosyal dönüşüme neden olacak faaliyetler ya da başka kuruluşlarla ortaklık şeklinde farklılık gösterir.

Sağlık, acil yardım, insan hakları gibi alanlarda insanlara mal ve hizmet sağlamak için kaynakların seferber edilmesi STK'ların uygulama yaptığı alanlardır.

Hükümetlerin yeni yönetim reformu ve özelleştirmelerle birlikte, doğal afetlere ve insanların sebep olduğu acil durumlara STK'ların verdiği olumlu katkılar arttıkça onların yüklendiği bu rolün ağırlığı da artmıştır. Yeni yönetim reformuyla birlikte hükümetler yapmaları gereken bazı işleri ödeme karşılığında STK'lara yaptırmaktadır. Bu rolün ağırlığının artması STK'ları hizmet sağlayıcı kuruluşlara dönüştürmüştür. Dolayısıyla üçüncü sektör olarak da anılan sivil toplumun içerisinde kabul edilen STK'lar, siyaset ve özel sektörün alt bir bileşeni haline gelmiştir.

STK'ların sosyal dönüşüme katkıda bulunmaları ise bir düşünce ya da eyleme ilham verme, teşvik etme ya da kolaylaştırma şeklinde meydana gelir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, savunuculuk, taban örgütlenmesi ve politikaya etki etmek amacıyla yapılan girişimler bunlardan bazılarıdır (Lewis, 2010: 1-2). Fakat STK'ların birçoğu uzun vadeli sosyal değişim ve adalete yönelik faaliyetler yerine kalkınma sektörünün kısa vadeli sonuçlarına odaklanmakta ve değişime neden olma noktasında yetersiz kalmaktadırlar (Banks, Hulme ve Edwards, 2015: 707). Bu eleştiriye karşı çıkan Morris-Suzuki, tüm STK'ların değişim hedeflerinin olması gerekmediğini aksine mevcut sosyal ve politik sistemleri sürdürmek için de çalışabileceklerini belirtir (Morris-Suzuki, 2000: 68).

STK'ların son rolü, hükümet, bağışçılar ve özel sektörle ortak faaliyetler üzerinde çalışmak ve diğer STK ve topluluklarla yetenekleri geliştirme ve güçlendirme amacıyla "kapasite geliştirme" faaliyetlerinde bulunmayı içerir (Lewis, 2010: 2). STK'ları devletlerin uygulayıcı kolu olarak kurgulayarak eleştirilerin hedefi olan yeni yöneticilik, "ortaklık"ı idealize ederek "dışlananları" küresel ekonomiye daha fazla katmak yoluyla sosyal dışlanmayı çözmeye çalışır. Bu anlayış gereği STK'lar, devlet kurumları, özel sektör, bağışçılar ve üniversiteler arasında işbirliği teşvik edilir. Fakat bu ortaklık çalışmalarının amacı sorgulanmaktadır. Buradaki amacın dezavantajlı grupları sisteme dahil etmekten çok devletin toplumu yönetilebilir hale getirmek için kullandığı stratejilerden biri olduğu düşünülür (Townsend, Porter, Mawdsley, 2002: 833).

STK'ların günümüzde sahip oldukları önemli role atıfta bulunan Ryfman, kalkınma, insani yardım, insan hakları ve çevre alanlarını günümüz STK'larının üç kılavuzu olarak belirler. Özellikle kalkınma ve insani yardım alanları belirsiz topluluklar olarak görülen STK'ların uluslararası planda yer almasına yol açmıştır. STK'ların önemlerinin arttığı bağlamı özetleyen Ryfman'a göre (2006: 49-51) "İnsanlık bağlamında olumsuz koşulların artması ve kalıcı hale gelmesi, doğal afetlerin etkilerinin git gide daha fazla hissedilmesi, salgın hastalıkların patlaması çok boyutlu yardımları gerekli kılmıştır. Bunlarla başa çıkabilmek için STK'ların bulundukları yerlerde git gide daha fazla hissedilen etkinliklerinin yanında git gide gelişen bir arz siyaseti devreye sokulmuştur. Günümüzde bu STK'ların personel, araç,

gereç yardımlarıyla varlıklarını hissettirmedikleri bir ‘insanlık bunalımı’nın yaşanabileceğini kimse düşünemez.” Ryfman’ın da altını çizdiği husus aslında STK’ların hizmet odaklı çalışmalarıyla önemli hale geldikleridir. Bu rolün ağırlığı artarken baskı aracı olma konusunda yetersiz kaldıkları görülür. Kalkınma ve insani yardım alanlarındaki büyümeleri devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda STK’lara alan açması sebebiyledir. Bu alanın devletlerin insiyatifiyle açılması sağlıklı bir sivil toplum için sorun oluşturur. Bu nedenle hem siyasi hem sivil toplumun birlikte yer edindiği kamusal alanın tarafsızlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Fakat devlet kamusal alanı kendi isteğiyle başka bir aktörle paylaşmak istemeyeceğinden STK’ların kamusal alanda kendilerine bir yer edinmeleri ve devletin kontrolünü sınırlandırmaları gerekmektedir (Gümüş, 1998: 232). Bu açıdan STK’ların devlet kurumu ile araya belli bir mesafe koyan, özerk ve gönüllü toplumsal yapılanmalar olarak var olması beklenir. Bu sayede toplumda çoğulculuğun artmasına katkıda bulunurlar. Bunun yanı sıra, bir sivil toplum kuruluşunun devlet ile mesafesini korurken onun desteğine ihtiyaç duyduğu da bir gerçektir. Bu kurumlar devleti ortadan kaldırmayı değil, varolan şekliyle değilse de olması gereken biçimiyle devletin devamını savunurlar. Badie ve Fardeau, STK-siyaset ilişkisinin değiştiğini savunur; buna göre devletler sahip oldukları gücü paylaşmak istemeseler de güç, bir parçasını STK’ların oluşturduğu uluslararası kamunun gözetimine girmiştir. STK’lar da denge arayışı içinde devlet karşıtı tavırlarından vazgeçeceklerdir (Ryfman, 2006: 122). Fakat kontrol ve düzenlemeler sebebiyle STK’ların kullanabilecekleri alan ve elde edebilecekleri devletler tarafından kısıtlanır (Banks, Hulme ve Edwards, 2015: 714). Sivil toplum kuruluşları her ne kadar kendilerini hükümetlerden ayrı tutmaya çalışsa da meşruiyetlerinin birçoğunu hükümetle olan ilişkilerine göre kazanırlar. Bu nedenle, geçmişe kıyasla, STK’lar bahsedilen devlet karşıtı tavırdan ziyade hükümetlerle birlikte uyumlu bir şekilde çalışma yolunu tercih ederler. Çalıştıkları yerlerde resmi olarak tanınmaları ve varlıklarını devam ettirebilmeleri için bu tutum zorunludur. Hükümetlerin tutumları da değişiklik göstermektedir; düşmanlık gösterme, ortaklık yapma ya da onları politika ve müdahale süreçlerine dahil etme yoluna giderler (Lewis, 2010: 4). Devletlerin STK’lara karşı takındıkları tutumun yanında bazı dönem ve toplumlarda sivil toplum kuruluşlarına fazlasıyla siyasi anlamlar yüklenmiştir. Özellikle baskıcı yönetimlerin olduğu ülkelerde STK’lar hiyerarşik ve baskıcı

uygulamalara karşı çıkmak için bir araç olarak görülmüştür (Çiçekoğlu, 1998: 68). Oy vermenin siyasal katılım açısından yetersiz görülmeye başlanmasıyla STK'lar, siyaseti sürekli etkilemenin bir yolu haline gelmiştir. Çevre ve kültür gibi günlük yaşama ilişkin sorunları yakından takip etmeleri ve somut adımlar atabilmeleri STK'lara olan ilgiyi arttırmıştır (Doğan, 2015: 297). Buna karşın, STK'ların toplumsal muhalefet yapma işlevine fazla ağırlık vermesi asıl meselenin es geçilmesine neden olabilir. Her ne kadar devleti toplumda yeniden üreten bir kurum olmaktan kaçınılması gerekse de tüm enerjilerini muhalefet için harcamamaları gerekir. Yapılması gereken kategorik olarak devleti olumsuzlayan bununla birlikte işine odaklanan bir anlayıştır. Daha yüce amaçlar uğruna insanların sorunlarını araçsallaştırmadan STK'ların faaliyetlerini sürdürmesi beklenir (Hatun, 1998: 47-52).

1.2. Tarihsel Arkaplan

20. yüzyılın bir yeniliği olarak kabul edilen STK'ların ortaya çıkışına üç olgu ışık tutar. Birincisi, 17. yüzyılda Avrupa ve sonrasında Amerika'da hayırseverlik olgusunun kiliseden bağımsızlaşması ve yardım işlerinin laikleşmesi insanları sivil örgütler kurmaya sevk etmiştir. İkincisi, savaş ve çatışmaları bir mevzuata bağlamak için geliştirilen uluslararası hukuktur. Üçüncüsü, Aydınlanma ile gelişen insanlık olgusudur. Örgütlenmeyle ilgili ilk başlangıçlar 17. yüzyıla kadar geriye gitse de dernekleşme faaliyetleri 18. yüzyılın sonundan itibaren etkilerini hissettirir. Özellikle, ABD'deki kölelik karşıtı eylemler ve Amerikan Devrimi'nin örgütlenmeyi teşvik eden tutumuyla dernekleşme ABD'de kolaylaşmıştır. Avrupa'da ise demokratikleşmenin bir getirisi olarak insan hakları ile ilgili ilk dernekler görülmeye başlanmıştır (Ryfman, 2006: 16-7). Farklı bir açıdan bakan Hirst'e göre Batı'da insanlar bireyselleştikçe, kendi işlerini kendilerinin kontrol etme isteği de arttı, memurlar tarafından yönetim birimi olarak görülmeyi reddettiler. Sosyal ilişkilerin değişmesi, kitle toplumu ve bürokrasinin gerekli olduğu düşüncesini yıkıma uğrattı. Bahsedilen nedenler 19. ve 20. Yüzyıllarda sosyal organizasyonun gelişmesine ve birlikçilik ruhunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hirst, 1994: 2).

20. yüzyıla gelindiğinde 1950’li yıllarda ilk STK’lar sömürge yönetimlerinden kurtulan üçüncü dünya toplumlarının gelişmesine yönelik olarak çalışma alanlarını genişletmeye başladılar (Ryfman, 2006: 16-7). Belge, STK’ların yeni toplumsal hareketlerle bağlantılı olduğunu savunur. Bu nedenle, STK’lar evresi olarak adlandırılan dönemi 1968 hareketleriyle başlatır. Feminizm, çevre hareketi, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının yoğun hissedildiği ülkelerde ırkçılığa karşı mücadele bu dönemde örgütlenmiş, sonrasında tek bir soruna odaklanan (issue-based) hareketler ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki toplumsal hareketlerin bir özelliği de hiyerarşik olmayan, yatay ilişkilerin olmasıdır. STK’ların da aynı yapıda olduğu varsayılır ve siyasi partilere kıyasla herhangi bir problem karşısında STK’ların daha açık ve radikal bir biçimde tepki vermesi umulur (Belge, 1998: 23-37). Bu görüşe katılan Göle, toplumsal hareketleri muhayyel cemaatler olarak nitelerken STK’ların bunlardan etkilendiğini, özellikle kadın ve çevre hareketinin STK’lara etkisinin büyük olduğunu söyler (Göle, 1998: 114-120).

Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından STK faaliyetleri büyük ölçüde kalkınma alanına kaymıştır. Bu dönemde, STK profili değişmeye başlar; kalkınma fonları ve dış yardımlarla STK’lar büyümüş ve sayıları artmıştır (Banks, Hulme ve Edwards, 2015: 707). Böylece STK’ların araçsallaştırılması da başlamıştır. Devletlerin verimsiz kalkınma projelerine yeni bir soluk getirmek için kullanılmış, kamu sektörünün hizmetlerine bir alternatif olarak görülmüştür. Dahası, bağışçılar kalkınma projelerini hükümet, piyasa ve üçüncü sektör (sivil toplum) arasında dengeli bir biçimde gerçekleştirilen yeni bir “iyi yönetim” modeliyle olması gerektiğini savunmaya başladılar. Bu kavramsallaştırmayla birlikte STK’lar sivil toplumun bir parçası olarak görülmeye başlandı (Lewis, 2010: 3).

Cernea STK’ların işlevselliklerinin yanı sıra “kalkınma politikalarında insanların merkeziliğini tanıyan bir felsefe” benimsedikleri için hükümetlere nazaran daha avantajlı bir konum elde ettiklerini ileri sürer (Cernea, 1988: 8). Bütün bunlara rağmen 90’lı yılların sonuna gelindiğinde STK’lar kalkınma konusunda kendilerine atfedilen büyük beklentileri tam olarak karşılayamadılar. Bu durum, STK’lara karşı bir tepkiye yol açmış ve bağış veren kesimler arasında “bütçe desteği” ve “sektör genelinde yaklaşımlar” gibi gelişmekte olan ülkelerin hükümetleriyle direkt çalışmaya olanak

veren farklı modeller uygulamaya konulmuştur (Lewis, 2010: 3). Ayrıca, 90'lı yıllardaki yapısal uyum programlarının sonlandırılmasıyla devlet yeniden merkezi konuma geldi. İyi yönetim modeliyle 'yardım yeniden düzenlenerek' kalkınma projeleriyle odak noktası haline gelen STK'lar arka planda kalırken, dikkatler demokrasi, insan hakları, katılım, sivil toplumun güçlendirilmesi gibi konulara kaydırıldı (Banks, Hulme ve Edwards, 2015: 708). Sonuç olarak, Soğuk Savaş'ın sonlanması STK'ların olanaklarını arttırmış, insan hakları, kalkınma ve insani örgütleri güçlendirmiştir (Ryfman, 2006: 16-7).

Post-sosyalizm sonrası sivil toplumun geliştirilmesi için yapılan yardımlar, bu dönemde STK sayısındaki artışı ve meydana gelen değişimi anlamak için önemlidir. 90'lı yıllarda Batılı bağışçılar, Doğu Avrupa ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği'nde sivil toplum ve demokrasinin geliştirilmesi için yardıma başladıktan sonra bu bölgelerde STK'ların sayısında artış yaşandı. Örneğin, Ermenistan'daki STK sayısı 1994-2005 yılları arasında 44 STK'dan 4500'e yükselmiştir. Bu ülkelerde STK oluşumu dış donörlere bağlı hale geldi ve üç farklı STK oluşumuna yol açtı. Bunlar, "gerçek STK'lar", "hibe yiyenler" ve "hükümete ait cep STK'ları" olarak sınıflandırılır (Ishkanian, 2006: 730). Fagan'a göre bu yardımların etkisi çoğu zaman abartılsa da bağışçıların talep ettikleri projeler için yarışan STK'ların varlığı bir gerçektir. Yapılan yardımlar, "demokratik konsolidasyon" ve "sivil toplum gelişimi" ya da "kapasite geliştirme" ve "sürdürülebilirlik" alanlarında yoğunlaşır (Fagan, 2006: 115).

Sivil topluma yardım edilme sebeplerini incelemek, siyaset-sivil toplum ilişkisindeki dinamikleri anlaşılır kılar. Bunun için Larry Diamond, siyasal yardımın alt gruplarını üçe ayırır: 'siyasal kurum inşa etme', 'seçim gözlemciliği ve yardımı' ve 'sivil topluma yardım'. Diamond'a göre, siyasal yardımın en yerleşik biçimi sivil topluma yardımdır. Bu yardım yoluyla bir dış aktör tek tek vatandaşları ve vatandaş gruplarını destekleyerek siyasal reformlara ve demokratik kültürün oluşmasına dolaylı bir şekilde katkıda bulunabilir. Yardımın aktarılması üç farklı şekilde gerçekleşebilir: "Verici devletin yardımı alıcı ülkenin hükümetine yapması, yerel STK'lara destek ve yardımı alıcı ülkeye aktaran ya da alıcı ülkede bir projeyi yürüten kendi ülkesindeki STK'lara fon sağlamak". STK'lara yapılan yardımların olumlu ve olumsuz yanları vardır. Örneğin; yardım gönderilen ülkenin hükümetini atlayarak o ülkedeki örgütlere

yardımcı olmak siyasi problemlere neden olabilir. Buna rağmen Geoffrey Pridham, STK'lara yardımcı olmanın hükümetlere veya devlet organlarına yardımcı olmaktan daha işlevsel olduğunu ileri sürer. STK'lar "yardımı daha sessiz bir şekilde verebilir ve böylece yabancı güçlerin müdahalesi konusunda daha az rahatsızlık yaratabilirler". Lundgren, sivil topluma yardım konusunda ülkelere göre yardım biçimlerinin farklı olduğunu AB'nin Polonya ve Türkiye'ye yaptığı yardımları karşılaştırarak göstermiştir. İlk olarak, Polonya'ya siyasal kurum ve sivil toplum inşasına destek olmak için iki tür yardım yapılırken Türkiye'ye yalnızca sivil toplum inşası için yardımda bulunulur. Fakat Türkiye gibi siyasal kurumların güçlü olmadığı ülkelerde, vatandaşlara yapılan yardımlar yönetilemezliğe sebep olabilir. Bunun için Larry Diamond, "demokrasinin konsolidasyonunda en önemli ve acil etmen sivil toplum değil, siyasal kurumlaşmadır" diyerek, sivil toplumun öneminin ikincil olduğunu söyler. İkinci bir farklılık da yardımın aktarılışı ile ilgilidir. AB, Polonya'ya, AB ve Polonya STK'ları arasındaki işbirliği projelerine destek vererek dördüncü bir yoldan yardım eder. Buradaki amaç, Polonya'daki STK'ların hem dikey hem yatay yönde gelişerek Batı Avrupa'dakilere entegre olmasıdır. Ayrıca, Türkiye'de yardım alan kuruluşlar hemen hemen yalnızca insan hakları örgütleridir. Buradan şu sonuç çıkartılabilir: AB, Türkiye'de sivil toplumu geliştirmeyi değil de insan haklarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Polonya'da ise yardım hem daha kapsamlı hem de daha çeşitlidir. Sadece sivil toplum güçlendirmesi değil siyasal kurumlar inşa etmeye de önem gösterilmekte ve farklı tipte STK'lara yardım edilmektedir (Lundgren, 1997: 122-132). Sivil toplumu geliştirme yardımları yerden yere kapsam ve nitelik bakımından değişiklik göstermektedir. Kalkınma yardımlarından olduğu gibi sivil toplumu geliştirme yardımları da devletlerin siyasi amaçları doğrultusunda yapılmaktadır.

1.3. Dünya'da ve Türkiye'de STK'ların Ortaya Çıkışı

Yerel STK'ların gelişmesi için yapılan yardımlara değindikten sonra uluslararası STK'ların ortaya çıkışına ve rollerine değinmek iki farklı STK tipini daha anlaşılır kılacaktır. Iriye, 20. yüzyıl tarihini anlatan eserlerde uluslararası sivil toplum kuruluşlarına değinilmemesini büyük bir eksiklik olarak niteleler. Birinci Dünya

Savaşı'ndan önce az sayıda uluslararası sivil toplum kuruluşu olmasına rağmen savaştan sonra sayılarında artış gerçekleşmiştir. İnsanlar, devletler yerine daha adil bir uluslararası düzen kurmak için yeni kurumlar geliştirmeye başladılar. Bu kurumlar arasında en dikkat çeken hükümetler arası bir örgüt olan Milletler Cemiyeti'dir (Iriye, 2002: 424-431). Belge uluslararası STK'ların ayırt edici özelliklerini şöyle tanımlar, "Uluslararası STK'lar dünya kamuoyuna hitap etmeye öncelik verdiler; böylece uluslararası topluluk ya da dünya kamuoyu dolayımını koyuyor ve devletler üstünde olması gereken baskıyı bu dolayım yoluyla kuruyor" (Belge, 1998: 23-37). Buna karşın Tvedt uluslararası STK'ların siyasi rollerine vurgu yapar ve STK'ları uluslararası yardım sisteminin sosyo-politik bağlamı içinde analiz etmeyi önerir. Ona göre uluslararası STK'ları "uluslararası sivil toplumun"un özerk temsilcileri ya da devlet karşıtı aktörler olarak görmek siyasi önemlerinin yeterince anlaşılmadığını gösterir. STK-devlet ilişkileri küresel bir sistem oluştursa da bu durum, "uluslararası sivil toplum" veya "gezegensel ittifak" gibi terimlerle somutlaştırmanın ötesinde daha karmaşık bir konudur. Kalkınma STK'ları ve devletler arasındaki ilişkinin geniş bir tarihsel ve kuramsal bağlamda analizi siyasi önemlerini gösterecektir; "Bu sistem sadece Batılı emperyalizmin yeni bir biçimi olarak yorumlanmamalı, ancak güç ilişkileri, kavramları ve kaynak akışları uzun bir perspektifte görülmeden ve Batılı emperyalizmin gerekli bir öncü olduğu yerde anlaşılamaz. İlişkili bu faktörler birlikte ele alındığında, bu sistemi ayrı bir tarihsel yenilik ve yeni bir uluslararası sosyal sistem olarak algılamamız gerektiği aşikârdır. Ancak STK'lar ve STK araştırmacıları/danışmanları bu geniş bağlamda bulunduklarında, bu aktörlerin rollerini, etkilerini ve bir bütün olarak sistemin tarihsel önemini değerlendirmek mümkün olacaktır". Bu sistemin temel etik değerleri ve bazı merkezi kurumları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Çalışma alanı, kalkınma ve acil yardım, finansal kurum, araçlar ve dış politika meselelerinin kompleks bir karışımı olarak düşünülebilir. "Uluslararası yardım sistemi" terimi bazı temel analitik ve ampirik ayrımlar çizmemize yardımcı olabilir: "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küreselleşmenin genel güçlerini ve uluslararası politikadaki toplumsal değişkenleri incelememizi sağlar. İkincisi, belirli finansal ilişkilerin önemini (hediye ekonomisi ve hesap verebilirlik modelleri), ahlaki, kültürel ve kavramsal gücün belirli akışlarını ve bunların aktörlerin sistem içinde neler yaptığını ve sistemin kendini diğerlerine nasıl

haklı çıkardığını anlamamızı sağlar. Üçüncüsü, sivil toplumda bağışçılardan para alan ve almayan kuruluşların arasında ayırım yaptığından sivil toplumun gelişmesi ile ilgili temel meselelere ışık tutacaktır” (Tvedt, 2006: 681-3).

Dünya’daki uluslararası yardım sistemi ve büyük STK’ların dışında kalan Türkiye’de bugünkü anlayışla STK’ların gelişmesi 80’li yılların sonrasında meydana gelmiştir. “Tarihsel açıdan Türkiye’de sivil toplumun gelişimini dört dönemde incelemek mümkündür:

1. Özellikle Osmanlı vakıf geleneğine dayanan Cumhuriyet öncesi dönem,
2. 1923-1950 yılları arasındaki tek parti dönemi,
3. 1950-1980 yıllarındaki çok partili seçim sistemine geçiş çabaları ve ihtilaller dönemi,
4. 1980’den günümüze kadar devam eden, demokratikleşme hareketleri, hızlanan Avrupa Birliği süreci, Kürt sorunu ve laiklik-İslam tartışmalarının alevlendiği ve sivil toplumun bazı dönüm noktalarının yaşandığı (örneğin, 1996 Habitat Konferansı, 1999 Marmara depremleri, 2001 Kopenhag Kriterleri’nin kabulü) dönem” (İçduygu, Meydanoğlu ve Sert, 2010: 17).

Silier’e göre Türkiye’de 1960 yılından önce sivil toplum kuruluşları ve demokratik katılımın etkisinin hissedildiği yılların (1908-1913, 1920-1925, 1946-1950) sayısı 15’i geçmez. Türkiye’de devletin güçlü ve etkili, devlet dışındaki alanların zayıf, parçalanmış ve sınırlanmış olduğu fikri hakimdir. “Devletin güçlü vatandaş örgütlenmesinin zayıf olması arasında yakın bir ilişki vardır. Devletle birey arasındaki bu ilişkinin daha dengeli ve bireyin gelişmesine, bireyin aranımlarına, hobilerine, bir baskı grubu oluşturmak niyetine, kendi haklarını koruma aranımlarına uygun bir süreç haline dönüşmesi çok büyük ölçüde sivil toplum kuruluşlarının varlığını gerektiren bir konudur” (Silier, 1998: 4).

1980 sonrası Türkiye’de sivil toplum faaliyetleri artmış; sivil toplum kuruluşları toplumsal değişimde önemli aktörler haline gelmiştir (STEP, 2010: 45). Göle de Türkiye’de pasifleşmiş sivil toplumun 80 sonrasında hızla canlandığını söyler. Fakat

bu dönemin en önemli problemlerinden biri sivil toplum ve demokratikleşmenin özdeşmiş gibi algılanmasıdır. Sivil topluma yüklenen siyasi anlam yüzünden bu alandaki faaliyetler, devlet karşısı bir siyasi demokratikleşme hareketiymiş gibi algılanmıştır (Göle, 1998: 114-120). Gümüş, 28 Şubat sürecinde bazı siyasetçilerin STK'ları kendi özel aletleri gibi gördüklerini öne sürer. Ona göre STK'lar kendi konumunu paranteze almalı ve sivil toplumun katılımını güçlendirmek için çalışmalıdır. Yani, STK'lar sivil topluma eşitlenemez, sadece onun katılımına katkıda bulunabilirler (Gümüş, 2008: 12).

1.4. STK'lara Yönelik Eleştiriler

STK'lara yönelik en sık rastlanan eleştirilerden biri STK'ların toplumsal değişim için çalışmaktan ziyade statükoyu korudukları yönündedir. Savran STK'ları siyasi sebeplerle eleştirir: "STK'lar sivil toplumu yücelten politika anlayışının evrildiği yeni bir biçimdir. Sivil topluma atfettiği olumluluk açısından, onu bir özgürlük alanı olarak gördüğü ölçüde eskisiyle süreklilik içinde olan, ama yeni toplumsal hareketlerin patriyarkal kapitalizme yönelik radikal muhalefetlerini geride bırakmış olmaları bakımından yeni bir evre söz konusu artık. STK'lar artık düzene muhalefet eden toplumsal hareketlerin araçları olmanın dışında bir konuma yerleşiyorlar. Sorun artık sınıf politikasının yerini alacak bir muhalif hareket anlayışını savunmakla ilgili değil; sorun artık düzen karşıtlığının geride bırakılmış olmasıyla ilgili" (Savran, 2013: 10). Savran da Belge ve Göle gibi STK'ların toplumsal hareketlerle birlikte geliştiğine atıfta bulunarak artık siyasi toplumla bütünleştiklerini ve sisteme entegre olduklarını söyler. Bu nedenle sivil toplumun özgürlük alanına sahip olsalar da STK'lar geçmişteki sert muhalefeti devam ettirmezler. Diğer bir eleştiri STK'ların insanları depolitize ettiğiyle ilgilidir. STK'lar, temsil edilmeyen toplulukların isteklerini iktidara yansıtma aracı yani bir ifade biçimidir. Fakat bu mekanizma düzgün işlemediği için apolitik STK'lar insanların taleplerini siyasete yansıtmayıp bireyleri pasifize etmeye yaramaktadır. Batı-dışı toplumlardaki diğer bir problem de asimilasyondur. Öncelikle, insanlara otorite karşısındaki sorunları sivil toplum yoluyla halledilebileceği inancı aşılır. Dolayısıyla, STK içinde örgütlenerek kendilerini ifade edebilecekleri, mücadele alanlarını genişletebilecekleri fikri doğar. Fakat maddi

olarak Batı'daki merkez STK'lara bağımlı olmak, fon veren kurum tarafından belirlenmeye yol açmaktadır. Çalışılacak konulardan toplumsal dönüşüm projelerine kadar çoğu faaliyet fon verenler tarafından reçete edilir (Erkilet, 2008: 75-96). Erkilet fon ilişkilerinin STK'ların özgürlük alanını kısıtladığını ifade ederken sivil toplum yardımlarının olumsuz yanlarından birine değinir. Diğer bir eleştiri de STK'ların sisteme entegre oldukları ve işleyişini kolaylaştırdıklarını vurgular: "STK'lar ya kamu hizmetlerinin kesilmesi yoluyla fiili özelleştirmeye katılarak ya da yoksul insanları orantısız şekilde dezavantajlı hale getiren neoliberal politikaların bıraktığı karışıklığı gidermek için sorumluluk alarak neoliberal politika değişikliğinin kolaylaştırılmasına yardımcı oldular" (Lewis, 2010: 4). Iriye de, STK'ların kamuoyu adına konuşma yetkilerinin olmadığını çünkü hangi alanda çalışırsa çalışsın STK'ların seçmenler tarafından seçilmediğini ifade eder (Iriye, 2002: 434).

1.5. STK'ların Göçmenlere Yönelik Faaliyetleri

STK'lar insan haklarının korunmasında devletlerden bağımsız bir şekilde savunuculuk yaparlar. İnsan hak ve özgürlükleri konusunda sığınmacı ve mülteciler STK'ların savunuculuk çalışmalarına en çok ihtiyaç duyan kesimlerden biridir. Zorunlu sebeplerle göç eden kişilerin korunması ve desteklenmesi hak temelli STK'ların çalışmalarının kapsamındadır. Sığınmacı ve mültecileri korumada etkili bir sistem oluşturulması için hukuki, ekonomik ve toplumsal olmak üzere birçok farklı alanda sorunların çözülmesi gerekir. STK'lar sahip oldukları misyonla bu sorunların çözümü için türlü yollar izlemektedirler. Uluslararası gündem oluşturma, kamuoyunu bilgilendirme, baskı grupları olarak devletlerin faaliyetlerini raporlama şeklinde savunuculuk çalışmaları yürütürler. Son yıllarda göç hareketlerinin artmasıyla STK'lara önemli görevler düşmüş ve bu alandaki çalışmaları artmıştır. Ayrıca, STK'lara erişimin kolaylığı göçmenlerin korunmasında etkili bir rol oynamıştır. Bu noktada uluslararası ve yerel/ulusal STK'lar göçmenler için vazgeçilmez unsurlar haline gelmiştir.

Savunuculuk yapan STK'ların yanında hizmet temelli çalışan STK'lar göçmenlerin yoksulluğunun azaltılması ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi için çalışırlar. Bu

nedenle göçmenler, yardım STK'larının görev alanlarına dahil olurlar (Barın, 2021: 164-165). Küreselleşmenin de etkisiyle sivil toplum kuruluşlarının kamu yönetiminde kazandıkları önem göç politikalarında da etkisini göstermektedir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde yaşam koşullarını iyileştirmek için çalışan STK'lar artık birçok ülkede yaygın bir olgu haline gelmiştir.

2000'li yılların başından itibaren Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarında bir artış ve genişleme gerçekleşmiştir. AB üyelik müzakereleri sürecinde yapılan siyasal reformlarla STK'lara önemli bir alan açılmıştır. Suriye savaşının başından itibaren Türkiye'ye gelen göçmenler için sivil toplum kuruluşlarının farklı alanlarda çalışmaları bulunmaktadır. Bahsedilen kuruluşların çalışmaları sadece göçmenlere yönelik değilse de yoğun göçmen nüfusu, hak ve hizmet temelli STK'ların faaliyetlerine göçmenleri dahil etmeleriyle sonuçlanmıştır. Göçmenlerin ihtiyaçları, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını da belirlemiştir. İnsani yardım, hukuki/sosyal destek ve danışmanlık, mesleki eğitim, çok amaçlı merkezler, eğitim/konferans/atölye gibi alanlar bunlardan bazılarıdır. Suriyeli göçmenlerin sayılarının artmasıyla birlikte Türkiye'deki STK'ların yanı sıra uluslararası STK'lar Suriyeli göçmenlere yönelik çalışmalarına başlamıştır. Türkiye'deki STK'lar çeşitli alanlarda verdikleri hizmetlerle devlet kurumlarının çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmalar insani yardımdan entegrasyona katkı sunan faaliyetlere kadar geniş bir dağılıma sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇMEN ENTEGRASYONU VE TÜRKİYE’DE GÖÇ POLİTİKALARI

Bu bölümde entegrasyon terimi tarif edilmiş ve kullanılan farklı adlandırmalarla birlikte aktarılmıştır. Uygulanan politikalar, mevcut tartışmalar ve entegrasyon alanları incelenmiş ve sivil toplum kuruluşlarının göçmen entegrasyonunda sahip oldukları roller aktarılmıştır. Sonrasında Türkiye’deki göç düzenlemelerine değinilmiş, Suriyeli göçmenlerin geçici koruma statülerinden ötürü mültecilik ve geçici koruma statüleri arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

2.1. Entegrasyonun Tanımı

Entegrasyon terimi göçle ilgili siyasi, akademik ve kamu söylemlerinde kullanılmaktadır. Siyasetçilerin entegrasyonu ele alış şekli ile akademik tartışmalar birbirinden farklıdır. İlki entegrasyonu tahakkümcü bir perspektiften, göçmenlerin ev sahibi toplumla bütünleşmesi olarak görürken sosyolojik bir kavram olarak entegrasyon daha kapsamlı bir kullanıma sahiptir. Ülkeler arasında farklı politikaların uygulanması ve toplumların farklılıklar göstermesi sebebiyle üzerinde anlaşmaya varılmış ortak bir tanımı yoktur (Loch, 2014: 623). Bu nedenle entegrasyon bir kavramdan ziyade bir terim olarak kullanılır (Entzinger ve Biezeveld, 2003: 6). Kavram olarak klasik sosyolojide temel bir konu olan entegrasyonu Parsons şöyle tanımlar, “bir yandan, sistemin bozulmasını ve istikrarını korumasının olanaksızlaşmasını kolektif biçimde önleyen, öbür yandan sistemin bir birlik halinde işlemesini beslemek için ‘işbirliği yapan’ bir sistemin birimlerinin ilişki tarzını karşılar (Marshall, 2005: 201). Diğer bir tanımlamaya göre entegrasyon, “Bireylerin normlarını, inançlarını ve değerlerini paylaşarak bir kolektiviteye ait olma hissini ne ölçüde yaşadıkları anlamına gelir. Ayrıca, sosyal kurumların ve toplumsal alt sistemlerin faaliyetlerinin veya işlevlerinin birbiriyle çatışmaktan ziyade ne ölçüde birbirlerini tamamladığını da ifade eder” (Bruce ve Yearley, 2006: 154). Bu

çalışmada özel olarak bahsedilen entegrasyon, “geniş anlamda göçmenlerin hem bireyler hem de gruplar olarak topluma kabul edilme süreci olarak ifade edilebilir (Penninx, 2003). Bu tanım, entegrasyonu kasıtlı olarak bir son nokta olarak değil, bir süreç olarak görür ve aynı zamanda bir toplumda göçmenlerin kabulünü tam olarak neyin belirlediğine, her şeyden önce alıcı bir toplumdan diğerine değişebileceğine de açıktır” (Vink, 2017: 25).

2.1.1. Entegrasyona Alternatif Kavramlar

Entegrasyon kavramı baskın kullanıma sahip olsa da daha önceleri ve günümüzde de belli ölçülerde kullanılmakta olan birtakım alternatif kavramlar bulunmaktadır. Bunlar arasında asimilasyon, kültürleşme, eklenme/katılma/kaynaşma, adaptasyon/intibak/uyum ve çokkültürlülük kavramları zikredilebilir. Bunlar da entegrasyon kavramı gibi nesnel ve herkesin kabul ettiği anlamlara sahip olmak yerine kullanıldıkları bağlama ve kullanan kişinin hedef ve fikirlerine göre siyasi anlam kazanırlar (Unutulmaz, 2016: 139).

2.1.1.1. Asimilasyon

Entegrasyon kavram ve stratejisinin asimilasyon teorisinin başarısızlığının ardından ortaya çıktığı söylenmektedir. Öncesinde asimilasyon, Chicago Okulu tarafından geliştirilmiş 20’li yılların kabul gören teorisiydi fakat 60’lı yılların ortalarından itibaren yanlış olduğu kabul edildi ve eleştirildi (Zincone, Caponio ve Carastro, 2003: 2). Asimilasyon, “bir toplumun ya da ülkenin kültürünün, vatandaş olarak kabul edilmiş bir kimseye aktarılmasına aracı olan süreci tanımlar. Asimilasyon, negatif anlamıyla bir ulussuzlaştırma sürecidir ve kavram bu şeklini Avrupa’da kazanmıştır” (Park ve Burgess, 2017: 9). Bu teoriye göre göçmenler kendi kültür ve kimliklerinin bazı öğelerini eritecek ve kalanlarıyla diğer göçmen ve göçmen olmayan kültürlerle birleşerek tamamen yeni bir kültür oluşturacaktır. Bu süreç ‘eritme potası’ denilmiştir (Entzinger ve Biezeveld, 2003: 7-8). Ayrıca, asimilasyonun farklı aşamaları olan bir süreç olduğu varsayılmıştır, göçmenler ‘göç döngüsünün’

farklı aşamalarından geçerek toplumla temasın etkisiyle birkaç nesilde asimile olacaklardır. Bu tanıma göre göçmen kültürü bir kenara bırakılıp ev sahibi toplumun kültürü benimsenir. Göçmenlerin refahını ve yaşam kalitesini arttıracaklarını düşünülen alanlarda, yerleşik toplumla benzer ve eşit olmaları açısından asimilasyon istenilen bir hedeftir. Kültürel farklılıkları kabul etmek yerine onları ortadan kaldırmaya çalışmak 60'lı yıllara kadar yaygın bir yöntemdi. Bu radikal asimilasyon anlayışı çok sert bir şekilde eleştirilmiştir çünkü Amerika'daki ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler bile ekonomik ve sosyal zorluklarla baş etmeye çalışıyordu, ayrıca etnik gruplar arasında çatışmalar da son bulmuş değildi. Sonuç olarak, zamanla göçmenlerin kültürel farklılıklarını eriterek yerleşik toplumla bütünleşeceği ve kendi grup kimliklerini terk edeceği anlayışının yanlış olduğu görülmüştür (Zincone, Caponio ve Carastro, 2003: 2-3).

2.1.1.2. Çokkültürlülük

Asimilasyon modelinin başarısızlığı görüldükten sonra göçmenlerin farklılıklarına saygı duyulması fikri ağırlık kazanmıştır. Kendilerine has özellikleri koruyarak yeni geldikleri toplumda yaşayabilmeleri için çokkültürlülük politikası geliştirildi. Çokkültürlülük, farklı kültürel grupların tanınmasına ve bu kültürel farklılıklarını kamusal hukuk, siyaset ve ulusal kimlik gibi alanlara yansıtabilmesi fikrine dayanan bir politika modelidir (Modood, 2007: 2). Çokkültürlülük modelini 1971 yılında ilk kabul eden ülke Kanada olmuştur. Avrupa'da Avrupa dışından gelen göçlerin sonucunda gündeme gelmiş olup en bilinen örnekleri Britanya, Hollanda ve İskandinav ülkeleridir. Bir ülkenin çoğunluğuna göre düzenlenen yasalar azınlık ve farklı dine mensup insanlar için ayrımcılık yaratabilir. Bu anlayış, kimliği, rengi, dini, cinsiyeti gibi nedenlerle o toplumda yaşayan bireylere karşı gösterilen ayrımcılık ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve eşitliği sağlayabilmek için farklı politikalar uygulanmasını teşvik eder (Choquet, 2017: 2). Bu sebeple çokkültürlü politikalar farklı kültürel grupların kendi dillerini ve kültürel farklılıklarını diledikleri gibi yaşamalarına olanak sağlayacak düzenlemeleri yapmaya çalışır, kendi okullarını, ibadethanelerini ve diğer gerekli kurumlarını tesis etmelerine izin verir. Örneğin,

Müslüman, Yahudi, Katolik topluluklar gibi din veya mezhep temelli tanımlamalar ile Siyahlar, Asyalılar gibi ırk ve köken ülke temelinde sınıflandırmalar mümkündür. Bu grupların oluşumu çoğu zaman grupların talebi ile siyasi söylemler arasındaki etkileşimle mümkündür (Unutulmaz, 2016: 142). Buna karşın çokkültürlülük modeli bir toplum içerisinde birbirinden bağımsız toplumlar yarattığı ve göçmenlerin yerleşik topluma entegre olmasına engel olduğu için eleştirilmiş ve komüniteryenizmle ilişkilendirilmiştir. Komüniteryenizm, göçmenlerin kendi kabuklarına çekilmelerine, sosyal olarak yetersiz mahallelerde yoğunlaşmalarına ve yerleşik toplumla her zaman aynı fırsatlara sahip olmadıklarının farkında olarak olumsuz duygularla dışlanmış hissetmelerine neden olur (Choquet, 2017: 8).

2.1.1.3. Adaptasyon/İntibak

İntibak, “bir düzenlenme süreci olarak tanımlanmıştır. İntibak, çatışmayı azaltan veya ortadan kaldıran, rekabeti kontrol eden, toplumsal düzende farklı çıkarlara sahip kişiler ve gruplar için temel bir güvenlik düzeyi oluşturan ve bu kişilerin çeşitli yaşam faaliyetlerini bir arada yürütebilmelerini sağlayan toplumsal ilişkiler ve tavırlar bütünüdür”. İntibak ve asimilasyon arasındaki farklar şöyledir: “Bir çatışmaya ya da yeni bir duruma intibak, hızla gerçekleşebilir. Asimilasyonun içerdiği daha hassas ve muğlak değişimler ise aşamalı olarak gerçekleşir. İntibakta görülen değişiklikler sıklıkla sadece ani değil, devrim niteliğindedir; tıpkı dönüşüm içindeki davranışların uğradığı başkalaşım gibi. Asimilasyon sürecindeki davranışların değişimi hem yavaştır hem de uzun zaman içinde birikmeleri sonucu dikkate değer görülse de ölçülüdür. Mutasyon, intibakın sembolüysse, büyüme de asimilasyonun metaforudur. İntibakta, kişi ya da grup her zaman olmasa da genellikle durumun fazlasıyla farkındadır. Asimilasyonda ise süreç tipik olarak bilinçdışıdır; kişi, grubun ortak yaşantısıyla farkına bile varmadan bütünleşir. Bu bütünleşmeye yol açan olayları çok az algılar” (Park ve Burgess, 2017: 9-11).

2.1.1.4. K lt rleŖme

K lt rleŖme, göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini bütünüyle kaybetmeden, zamanla yaŖadıkları toplumun belli baŖlı unsurlarını benimsemeleri durumunu ifade eder. K lt rleŖme terimi asimilasyonun politik olarak daha yumuŖak ifade edilif biçimi değildir. Aksine ana akım kültüre tam bir entegrasyon için asimilasyonun tek yol olmadığı anlamına gelir. Göçmenin çevresindeki kültüre intibak etmesinin yanı sıra k lt rleŖme ana akım toplumun üyelerinde de gözükebilir. Bu açıdan k lt rleŖme tek taraflı bir süreç değildir. Göçmen kültürlerinin bazı unsurları yerleŖik toplum tarafından benimsenebilir. Müzik ve gastronomi gibi alanlarda bu açıkça görülür. Diğer bir deyiŖle k lt rleŖme entegrasyonun kültürel boyutunu ifade eder, bazı yerlerde sosyal entegrasyon biçiminde zikredilir. Önceleri entegrasyon ve k lt rleŖmenin aynı mananın farklı adlandırmaları olduğu d Ŗ n l yorken günümüzde farklı bir biçimde ele alınır. Örneğin, AB'ye bağlı ülkelerde aynı anda hem göçmenlerin tam entegrasyonu teŖvik ediliyor hem de farklı seviyelerde de olsa kültürel heterojenlik savunuluyor. Bu nedenle entegrasyonun yapısal boyutunun yanı sıra k lt rleŖme üzerine  alıŖmak entegrasyon politikalarını daha etkili yapabilir (Entzinger ve Biezeveld, 2003: 9).

2.1.1.5. Eklenme/Katılma/KaynaŖma

Bazı savunuculuk grupları tüm nüfusa yönelik politikalar ile belirli gruplara yönelik olanlar arasında kavramsal ve ideolojik bir farklılık olduğunu iddia ederler bu yüzden entegrasyon terimi yerine eklenme/katılma/kaynaŖma gibi terimleri tercih ederler. Göçmenler için geliŖtirilen politikaların onları 'etnik bir mercekten' görme eğiliminde olduğunu ve yardım etme niyetiyle yapılan bu giriŖimlerin onları damgalayabilece ini savunurlar (Bendel, 2014: 4-5).

2.1.2. Sivil Entegrasyon

Sivil entegrasyon, asimilasyon,  okk lt rl l k ve dıŖlayıcı entegrasyon modellerinin baŖarısızlı ı anlaŖıldıktan sonra benimsenen yeni bir entegrasyon

stratejisi olarak tanımlanabilir. Sivil entegrasyon, ekonomik ve yasal entegrasyonun ötesine geçerek ulusal vatandaşlık olgusuna vurgu yapar, kişilerin ülkeye dair bilgileri, dil yeterliliği, liberal ve sosyal değerlere bağlılığı ön plana çıkartır. Sivil entegrasyon kültürel entegrasyon gibi göçmenlerin ev sahibi topluma kültürel yakınlıklarını değil onların bireysel özerkliklerini teşvik etmektedir. Sivil entegrasyon stratejisinde hükümetler, vatandaşlık testleri ve dil dersleri gibi pratikleri uygulamaya koydular (Goodman, 2010: 754). Sivil entegrasyonla birlikte entegrasyon politikalarının kültürelleşmesine dair tartışmalar yapılmıştır. Avrupa'daki eğilimleri eleştiren Wodak, katı dil ve vatandaşlık testleriyle var olan sosyo-politik sorunların 'göçmenlerin bütünleşme isteksizliği' olarak sunulmasına karşı çıkar. Entegrasyonun kültüre indirgenemeyeceğini, "kültürü statik ve homojen, ayrı bir kategori, sahip olduğunuz ya da sahip olmadığınız bir şey olarak tanımlama tehlikesinin" göç çalışmalarında vurgulandığını söyler (Wodak, 2017: 116).

2.1.3. Ulusal Entegrasyon Modelleri

Yukarıda zikredilen entegrasyona dair kavramların çeşitli biçimlerde dahil edildiği ulusal modellerin varlığından söz edilir. Bunların en bilinenleri göç ülkeleri olarak bilinen Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan üç farklı ulusal entegrasyon modelidir. Bu modeller; Fransız cumhuriyetçi modeli sivil-bölgesel ve asimilasyonist, İngiliz modeli sivil-bölgesel ve çok kültürlü, Alman modeli ise etnik ve asimilasyonist olarak ifade edilir (Loch, 2014: 225–226). Alman modeline konuk işçi modeli de denilmektedir. Bu modeller uygulandıkları ülkenin kamu felsefesini ve politikalarının dayanaklarını gösterdikleri için önemlidir. Buna ek olarak, entegrasyon modelleri bir ülkenin tarihsel süreçte sosyo-politik gelişiminin bir sonucu olarak algılanabilir. Bu modeller çok statik ve basit olduğu için eleştirilmesine rağmen bilim insanları için ideal-tipik yapılar olarak işlevseldir. Fakat bu modellere normatif ve ideolojik anlamlar yüklenmiştir (Loch, 2014: 624). Bahsedilen modeller entegrasyonun bir veya birkaç yönünü vurgular; cumhuriyetçi modelde vatandaşlık, siyasi haklar ve milliyet ön plana çıkar. Çokkültürlü model kültürel kimliklerin korunmasını önemserken asimilasyon modeli tam tersi kültürel kimliklerin kamusal alandan yasaklanmasını vurgular. Konuk işçi modelinde öne çıkan husus ikamet, yasal statü eksikliği,

vatandaşlığa geçişin zor olması fakat işgücü piyasasına tam katılımıdır (Zincone, Caponio ve Carastro, 2003: 5-6). Bu modeller belli bir dönemde uygulanan politikaları anlamak için işlevsel olsalar da Carrera, “geleneksel entegrasyon modellerinin artık mevcut olmadığını: toplumların değişimi, gelişen günümüz gerçeklikleri, siyasi ve ekonomik öncelikler ve etkileyici olaylar yüzünden göçmenlere ve entegrasyonlarına yönelik kamu felsefelerinin sürekli değiştiğini belirtir” (Carrera, 2006: 2). Bu görüşü destekleyen Joppke, ulusal modeller kavramının artık mantıklı olmadığını ileri sürmektedir (Joppke, 2006: 1). Ulusal entegrasyon modelleri olumsuz geri bildirimler ve belirlenen hedeflerin zayıf sonuçları nedeniyle krize girmiştir. Politikaların gözden geçirilmesine sebep olan olumsuz faktörlerden bazıları şunlardır: Göçmen kökenli vatandaşların ve azınlıkların cezai davranışları, ulusötesi terörizm, ırkçı davranışlar ve saldırılar, kamuoyunda oluşan rahatsızlık, göçmenlerin işsizlik ve yetersiz eğitimlerinin reddedilmesi, sınırlı refah kaynakları konusunda var olan rekabet (Zincone, Caponio ve Carastro, 2003: 8).

Ulusal modellerin geçerliliğini yitirmesinin nedenlerinden biri de ulus-aşırılıktır. İnsanlar iktisat, siyaset ve sosyo-kültürel alanlarda birden çok yer ile ilişkiye girer ve çeşitli bağlar kurar, geliştirir ve devam ettirirler. Ulus-aşırılık kavramı, diaspora çalışmalarında mevcut olan kabullerin tam tersini öne sürer. Diaspora çalışmalarında göçmenlerin kimlik ve aidiyetleri bir yere ve topluma bağlı olarak görülürken ulus-aşırılık yazınında göçmenlerin kimlik ve aidiyetlerinin akışkan ve bağlı oldukları yerlerin de değişken olduğu dile getirilir (Özkul, 2016: 483-5). Fakat günümüzdeki her göçmenin ulus-aşırı göçmen olduğu söylenemez. Entegrasyon, çokkültürlülük ve ulus-aşırılık birbirini dışlayan değil birbiriyle ilişkili modeller olarak görülmelidir (Faist, Fauser ve Reisenauer, 2013: 88–108). Ulus-aşırılık olgusuyla beraber entegrasyonun daha yavaş olacağı ve eskiye göre entegrasyonun karakterinin değiştiği söylenmektedir. Eski ülkeyle olan bağın devam etmesi kimilerince entegrasyon önünde bir engel olarak görülse de Avrupa örneğinde ulus-aşırılığın entegrasyonu engellemediği tespit edilmiştir (Feldman, Lucassen ve Oltmer, 2006: 12-3). Schmitter-Heisler, göçü ve 21. yüzyıldaki sonuçlarını anlayabilmek için göçün ulus-ötesi boyutlarının daha önemli hale geldiğini ifade eder (2006: 201). Ulus-aşırı sosyal alanların altını çizen Özkul, göç çalışmalarına uyum perspektifinden bakmanın yapay

ve eksik olduğunu bunun yerine köken ülke perspektifinden bakılması gerektiğini belirtir. Ulus-aşırı göç kuramının en önemli etkisi metodolojik düzeyde yaşanmış, ulus-devlet gözlüklerinden bakmanın yani metodolojik milliyetçiliğin sınırlarını göstermiştir. “Metodolojik milliyetçilik, olayları sadece ulus-devletler çevresinde incelemek veya karşılaştırmalar yapmaktır. Sosyal hayatların sadece ulusal topraklar çevresinde yaşandığını varsaymaktır”. Özkul, göçmenlerin ev sahibi topluma siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel olarak uyum sağlamaları beklentisini tartışarak göçmenlerin toplumla birlikte dönüşeceğini, bu yüzden ulus-aşırı göç araştırmalarının uyum başlığı altında değil sosyal dönüşüm perspektifinden incelenmesi gerekliliğini iddia eder (Özkul, 2016: 495-8).

Entegrasyonu nihai bir nokta olarak görmek yerine bir süreç ve bir derece meselesi olduğu kabul edilirse göçmenlerin topluma entegre olmaları gibi tek taraflı, dikte edici bir yorum da terk edilir. Bir süreç olarak entegrasyonda ev sahibi toplum da sahneye gelir ve bu süreci destekleyen ya da baltalayan girişimler de bulunur. Ev sahibi toplum kurumlarına odaklanmak yapılan girişimleri ya da eksiklikleri görmemize yardımcı olur.

Ev sahibi toplum kurumlarından birisi sendikalarlardır. Sendikalar, toplumsal düzeyde, göç politikası ve ayrımcılıkla/ırkçılıkla mücadele etmek için yasa yapıcıları ve mevzuatı etkilemeye çalışabilirler. İşyeri düzeyinde göçmenlerin sendika üyeliği edinmesi, kurumsal bağlar kurulmasına olanak verir. Bu durum, aynı zamanda diğer siyasi ve sosyal oluşumlara katılıma yol açabilir. Buna karşın, sendikalar göçmenleri üye olarak kabul etmek veya etmemek, göçü desteklemek ya da kısıtlanmasını savunmak gibi iki zıt kutup arasında kalabilirler. Sendikaların oynayacakları rolü bu tutum belirler. İktisadi, siyasi ve sosyal koşullar zaman içinde değiştiğinden sendikaların tutumlarının da zamanla değişmesi beklenir (Schmitter-Heisler, 2006: 203).

Sivil toplum kuruluşlarının göçmenlere dair çalışmalarına bakmak ev sahibi toplumun faaliyetlerini gösteren diğer bir seçenektir. Göçmenler ve ev sahibi toplum vatandaşları arasındaki sık iletişim toplumun göçmenlere açılmasında önemli bir mekanizma olarak görülmektedir. Spor ve eğlence faaliyetleri gibi topluluk etkinlikleri sayesinde ev sahibi toplumlar değerlerini iletebilir. “İki yönlü bir entegrasyon sürecini

geliştirmek için sivil toplum katılımı, davetkâr bir iş ortamı ve yerel toplulukların ve sivil toplum kuruluşlarının desteği etkili bir entegrasyon için önemlidir” (Konle-Seidl, 2016: 30). Entegrasyon literatürü çoğu zaman yalnızca devletin sorumluluklarıyla ilgilenir. Hükümetin liderlik etmesi gerekmele birlikte başarılı entegrasyon “kamu kurumları, toplum ve dini liderler, eğitim sistemi, gönüllü kuruluşlar, işverenler ve sendikalar” gibi toplumun tüm sektörlerinin katkılarıyla oluşur. Ayrıca, STK’lar ve mülteciler başarılı bir entegrasyon için mültecilerin sorumlulukları üzerinde de durmaktadır. Entegrasyonun mülteçiden “ev sahibi topluluğun yaşam tarzına uyum sağlama hazırlığı” gerektirdiği kabul edilmektedir (Ager ve Strang, 2008: 175-6).

Göçmen entegrasyonu konusunda yerel yönetimler, ulusal uygulamalardan başka çeşitli roller oynayabilirler. Kentler, sahip oldukları çeşitlilik sayesinde göçmen entegrasyonu için kırsal kesimlere kıyasla daha avantajlıdırlar. Yerel yönetimler kamu ile doğrudan iletişim halinde oldukları için daha pragmatik politikalar geliştirebilir. Örneğin, Avrupa’daki ulusal göç politikaları kısıtlayıcı hale geldikçe yerel yöneticiler daha kapsayıcı politikalara doğru yönelmeye çalıştılar (Oomen, 2017: 58).

Ev sahibi toplumun tutumu göz önüne alındığında ilk olarak ayrımcılık gündeme gelir. Göçmenlere yönelik şiddet ve konut vermemek en açık olanlardır. Yapısal ayrımcılık olarak adlandırılan daha gizli ayrımcılık şekilleri de bulunmaktadır. Örneğin, göçmenlerin işgücüne katılımını engellemek bunlardan biridir. “Ayrımcılık konusu sadece güçlü yasal ve operasyonel ayrımcılıkla mücadele çerçeveleri oluşturarak değil, aynı zamanda ayrımcılıkla mücadelenin önemi konusunda farkındalığı artırarak ele alınmalıdır. Göçmenlerin ulusal vatandaşlara eşit ve ayrımcı olmayan bir şekilde kurumlara ve hizmetlere erişim, daha iyi entegrasyon için kritik bir temeldir” (Konle-Seidl, 2016: 31).

2.1.4. Entegrasyon Alanları

Entegrasyon sürecini sosyo-ekonomik, yasal-politik ve kültürel entegrasyon şeklinde incelemek en yaygın çalışma biçimidir. Zincone ve arkadaşları bu alanları kapsayan entegrasyon politikalarının hedeflemesi gerekenleri şöyle sıralar: a) Göçmenlerin ve vatandaşların bütünlüğünün korunması ve geliştirilmesi, örneğin

yaşam koşulları, b) etnik gruplar arasında ve etnik gruplar ve vatandaşlar arasında olumlu etkileşim ve c) tüm sistem üzerinde olumlu etkinin meydana gelmesidir (Zincone ve ark., 2003: 1). Bu hedefler aşağıda zikredilen alanların her biri için takip edilen politikalarla gerçekleştirilebilir.

2.1.4.1. Sosyo-Ekonomik Entegrasyon

Entegrasyon çalışmalarında sıklıkla çalışılan ve ilk bakılan gösterge, ekonomik entegrasyon yani göçmenlerin işgücü piyasasına katılımlarıdır. Ev sahibi toplumun dilini bilmek ve eğitim bu katılıma etki ettiği için önemlidir. Bu husustaki diğer göstergeler güvenlik, refah ve konut kalitesidir. Göçmenlerin yaşadığı mekanlar yerleşik nüfustan daha kötü koşullarda ise bu sosyo-ekonomik entegrasyondaki problemleri gösterir (Entzinger ve Biezeveld, 2003: 19-20). Göçmenlerin işgücü piyasasına katılımı tek başına sosyo-ekonomik entegrasyonu analiz etmek için yeterli değildir. Bunun için yaşam standartlarına etki eden her konu entegrasyon derecesine dair fikir verir. Bu nedenle sadece işgücüne yönelik yapılan çalışmalar sosyo-ekonomik entegrasyonun analizinde eksik kalmaktadır.

2.1.4.2. Kültürel Entegrasyon

Kültürel entegrasyonla ilgili bir gösterge “özellikle özel alanda (arkadaşlar ve meslektaşlar) göçmenler ve orijinal nüfus arasındaki temasların görülme sıklığıdır”. Bu konudaki diğer bir gösterge evliliğdir. Yerleşik toplum ile göçmenler arasındaki evlilik, entegrasyonun en belirgin göstergelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Göçmenin yaşadığı ülkenin dilini bilmesi yine kültürlenme seviyesi hakkında bir işarettir. Fakat göçmen toplulukların suç oranlarının ulusal ortalamasının üzerinde olması entegrasyonda olumsuz bir gösterge olarak kabul edilir (Entzinger ve Biezeveld, 2003: 24).

2.1.4.3. Yasal ve Politik Entegrasyon

Vatandaşlığa kabul kuralları devletler arasında farklılık göstermektedir. Bilinen iki temel vatandaşlık politikasını *jus sanguinis* ve *jus soli* arasındaki farklılıklar oluşturur. *Jus soli*, bölgesellik ilkesine dayanır yani ev sahibi ülkenin topraklarında yaşayan göçmenler aşamalı olarak vatandaşlığa geçebilirler. *Jus sanguinis* ise kökeni esas alır; vatandaşlık kan bağıyla kazanılır. Bu sistemler bir ülkenin benimsenen entegrasyon stratejisi hakkında fikir verirler. 90'lı yıllarda eleştirilen ulusal entegrasyon modellerinin ardından Avrupa komisyonu 2000'de sivil vatandaşlık kavramını getirmiştir. "Bu kavram, göçmenlere yıllar içinde kademeli olarak elde edecekleri belli temel hak ve yükümlülükleri garanti etmek olarak tanımlanır. Sonunda, vatandaşlığa alınmamış olsalar bile, ev sahibi devletlerinin vatandaşlarıyla aynı şekilde muamele görecektir." Diğer bir konu da çifte vatandaşlık ve ulusal kimlik ilişkisidir. Bazı devletler göçmenlerin vatandaşlığa geçtikten sonra köken ülke vatandaşlıklarını terk etmelerini talep eder. Çünkü vatandaşlık sadece hak ve görevler olarak değil, bir ulusal kimliğe bağlı 'uyumlu bir toplum' yaratmanın unsurlarından biri olarak kabul edilir. Bunun yanında siyasi karar alma süreçlerine ve sivil topluma katılım entegrasyonun önemli bir göstergesi olarak görülmektedir (Entzinger ve Biezeveld, 2003: 12 ve 25-8). Fakat vatandaşlık almak ve entegre olmak arasındaki ilişkinin kendi içinde sınırlılıkları vardır. "Vatandaşlık ve entegrasyon arasındaki ilişkinin araştırılması, daha iyi entegre olmuş göçmenlerin de vatandaşlık almış olma olasılığı daha yüksek olduğu için metodolojik zorluklar doğurmaktadır. Mevcut çalışmaların önemli bir sınırlaması, bu ilişkileri çoğunlukla tek bir toplumsal bağlamda araştırmalarıdır" (Vink, 2017: 26). Vatandaşlık-entegrasyon ilişkisine dair diğer bir problem, siyasi çevrelerde vatandaşlığın bir 'entegrasyon ödülü' olarak görülmesidir. Bu yaklaşım entegrasyonu bir süreç olarak değil bir son olarak görür ve tüm süreci vatandaşlık için yapılması gerekenler gibi kurgular. "Bu politikalar son otuz yılda iki gelişme ile karakterize edilmiştir: bir yandan vatandaşlık daha geniş bir göçmen entegrasyon gündeminin bir parçası olarak giderek daha fazla araç haline gelmiştir; öte yandan, bu politikalar da giderek siyasallaştırılmıştır" (Vink ve De Groot, 2010: 713). Burada yine entegrasyon konusunda siyasetçiler ve uzmanlar arasındaki bakış açısı farklılığı gündeme gelir. Siyasetçiler tarafından ulaşılması gereken bir hedef

olarak gösterilen entegrasyon ile kişilerin hayatlarında bir süreç olarak devam eden entegrasyon birbirlerinden farklıdır.

2.1.5. Entegrasyon Politikası Geliştirmenin Önündeki Engeller

Entegrasyon politikası geliştirilmesi ve uygulanmasının önünde var olan engellerin ilki, göçün güvenlikleştirilmesiyle birlikte göçmenlerin güvenlik problemi olarak görülmeye başlanmasıdır. Güvenlik sorunu olarak algılanan göçmenler için entegrasyon sürecinin başlaması imkânsız gibidir. “Güvenlikleştirme, bir siyasi aktörün belli bir konuyu ‘normal siyaseti’ tehdit ettiği söylemini kullanarak güvenlik alanına itmesi ve siyasetin resmi ve yerleşik usüllerinin ötesinde ‘acil’ önlemler kullanmasıyla gerçekleşir. Göçün güvenlikleştirilmesi, halklar arasındaki uçurumun daha da artmasına, uyum sürecinin yavaşlamasına, ‘biz’ ve ‘onlar’ karşıtlığının daha derine yerleşmesine yol açarken, terör, suç ve insan tacirleriyle mücadelenin kültürler arası çatışmaya, ya da ‘medeniyetler çatışmasına neden olmadığını anlatmakta yetersiz kalmıştır” (Köşer Akçapar, 2016: 565-7). Kişileri güvenlik sorunu olarak gören anlayıştan birlikte yaşamayı kabule geçiş gerçekleşmedikçe yapısal olarak entegrasyon süreci başlayamaz.

Entegrasyon politikası oluşturmaının önündeki ikinci engel ev sahibi ülkelerdeki yüksek sayıdaki göçmen nüfustur. Göçmenlerin küresel bir sorumluluk olarak ele alınması gerektiği söylene de uygulamada bölgesel bir problem muamelesi görmektedir. Çatışma bölgesindeki sınır ülkelerine sığınanların yüksek sayılarda olması o ülkeler üzerindeki baskıyı arttırmakta ve sonrasında entegrasyon sürecini zorlaştırmaktadır. Bu noktada ilk sığınma ülkelerinin yükünü azaltmak için sığınmacıların yeniden yerleştirilmesiyle ilgilenen ülke sayısını arttırmak önemlidir. Eşleştirme politikalarının performansını arttırmak iyi bir koordinasyonla mümkün olabilir. Bu sayede bölgesel istikrarsızlıklar ve artan yoksullukla da mücadele edilebilir. Zorunlu göç sürecinde ilk sığınma ülkelerine ekonomik desteğin yanında entegrasyon için de yardımcı olunmalıdır (Venturini, 2017: 111).

Üçüncü engel, göçmenlerin kabul edikleri ülkedeki yasal statüleridir. Geçici koruma, Cenevre Sözleşmesi’ndeki tam göçmenlik statüsüyle karşılaştırıldığı zaman

daha az hak ve daha fazla güvensizlik anlamına gelir. “Bir politika, örneğin geçici koruma, çok sayıda insana temel fiziksel koruma sağlayabilir, ancak koruma kalitesi (örneğin, uzun vadeli insani gelişme ve entegrasyon fırsatları) sınırlı olabilir, bu nedenle ölçek ve sağlanan koruma kalitesi arasında bir değiş tokuş olabilir”. Geçici koruma kapsamında kabul edilen göçmenler ülkelerine geri dönmeyebilir ve kalıcı olmaya çalışabilirler. Bu nedenle geçici koruma statüsü entegrasyonla ilgili sorunlara yol açabilir. Ruhs, “Mültecilerin kabulü ve entegrasyonu ayrı bir mesele değildir. Bunlar, birlikte analiz edilmesi ve ele alınması gereken birbiriyle ilişkili politika zorluklarıdır” demektedir (Ruhs, 2017: 103-4). Fakat yaşanan örneklerle bakıldığında hükümetlerin bunu kabul etmedikleri ya da geç anladıkları görülmektedir. Bu nedenle entegrasyona yönelik politikalar geç başlatılmakta ve daha fazla zorluk oluşmaktadır.

Son olarak, uluslararası yasalar, sığınmacı ve mültecilere yönelik politikaların insani kaygılarla oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat çatışmalardan kaçan insanlara yönelik politikalar birçok ülkede ulusal çıkarlar tarafından yönlendirilir. İlk etapta acil yardımın ardından gelen süreç genellikle bu anlayışla yönetilir. Bu yüzden ülkelerin ekonomik kaygılarla takip ettikleri göç politikaları da entegrasyona olumsuz etki etmektedir (Ruhs, 2017). Birçok ülkede ucuz işgücü olarak görülen göçmenlerin kendi mesleklerini yapamadıkları ve niteliklerinin aşağısında çalıştıkları bir gerçektir. Hak ettiğini düşündüğü sosyo-ekonomik seviyenin altında yaşayan insanların yaşadıkları ülkeye aidiyet hissetmeleri zorlaşmaktadır. Bu durumun göz ardı edilmesi yıllar içinde toplumdan ayrı yaşayan göçmen gruplarının oluşmasına sebep olmuştur.

2.1.6. Göçmen Entegrasyonunda STK’ların Roller

Göçmenler ve ev sahibi toplum arasındaki ilişkinin sağlıklı oluşması için aracı kurumlara ihtiyaç duyulur. Yerel yönetimlerin yanı sıra STK’lar göçmenlerin yerleşmesinde ve başarılı bir entegrasyon sürecinin inşasında işlevsel olmaktadır. STK’ların çeşitli ilgileri temsil eden birbirlerinden farklı anlayışa sahip olan yapılar olması göçmenlerin seslerini duyurmalarına olanak sağlar. Entegrasyonun esnek bir sürece dönüşmesinde STK’lar devlet kurumlarına kıyasla daha önemli bir rol

üstlenirler. Göçmen entegrasyonunda ilgili kurum ve kuruluşların sorumluluklarını vurgulama, rollerin tanımlanması ve koordinasyonu geliştirmede STK'lar önemli aktörler olarak ön plana çıkarlar.

Göçmen entegrasyonunda STK'ların rolleri; “göç ve entegrasyon politikalarının insan haklarına saygılı olmasını sağlamak, bu politikaları siyasal gündemden ziyade uzmanlık ve kanıtlara dayandırmak, bu politikaların halkın yeni göçmenlere yönelik görüşüne olan etkisini değerlendirmek ve toplumsal entegrasyon modellerinin etkinliğini karşılaştırmalı bir perspektiften ölçmektir” (Barın, 2021: 166). STK'lar hak temelli bir yaklaşımla göçmenlerin ihtiyaçlarına odaklanırlar ve hukuki destek, eğitim, konut, dil eğitimi sağlama, mesleki eğitim gibi pratik meselelerde göçmenlere yararlı olurlar. Göçmenler ve ev sahibi topluluk arasında etkileşimleri arttırmak, kaynaşmalarını sağlamak ve çatışmaları azaltmak için düzenlenen programlar büyük oranda STK'ların inisiyatifleriyle gerçekleşmektedir.

Türkiye örneğinde 2011 yılından beri Suriye'den gelen göçmenlere devletin yardımlarının yanında STK'ların da temel ihtiyaçlar noktasında önemli yardımları olmuştur. Gelen göçmenlerin artışıyla konuyla ilgilenen STK sayısı da artmış ve STK'lar Suriyeli göçmenlerin ihtiyaç duydukları birçok konuda hizmet sunmaya başlamıştır. “İlk aşamada Türkiye devleti kaynak ve enerjisini geçici barınma merkezi türünden geniş tesislere yöneltti, bu durum Suriyelilerin kahir ekseriyetinin içerisinde yaşadığı geniş yerel halkla ‘entegrasyon’ ve intibak gibi hassas meselelerin STK'lara tahvil edilmesiyle sonuçlandı. Suriyelilerin varlığına yanıt verebilmek için faaliyet merkezlerini değiştiren ya da genişleten STK'lar, Suriyelilerin daha yoğun olduğu yerlerde ikinci ve üçüncü temsilciliklerini açtı ve bahse konu temsilcilikler vasıtasıyla projelendirilmiş bir dizi toplumsal hizmet sundu. STK'lar bu yükün çoğunu zaman zaman hayırseverlik çizgisinde zaman zaman da hak temelli bir perspektifle üstüne aldı. Bazı yerel ve ulusal STK'lar temel faaliyet çerçevesini çeşitli sektörler temelinde uzmanlaşma ve yoğunlaşma temelinde kurarken, bazıları da hemen tüm sektörlerde aktivite üretmeye odaklandı” (Barın, 2021: 168). Sonuç olarak, geliş hızı ve durumlarının aciliyeti dikkate alındığında STK'lar, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere dair çalışmalarda stratejik aktörler haline geldiler. Göçmen merkezli çalışmalar Türkiye'deki STK'lar için nispeten yeni bir alan olsa da katkıları acil insani yardımın

ötesine geçmiştir ve entegrasyon sürecinin çeşitli bileşenlerini ele alarak göçmen entegrasyonunun bir parçası haline gelmişlerdir (Sever & Özerim, 2019: 469).

2.2. Türkiye'ye Kitle Göçleri

Türkiye, 1951 yılında mültecilerin statüsüne ilişkin hazırlanan Cenevre Sözleşmesi'ni zaman ve mekân kısıtlaması koyarak imzalamıştır. Sonrasında 1967 yılında imzalanan protokolde zaman kısıtlamasını kaldırmış olsa da coğrafi kısıtlama devam etmektedir. Buna göre Türkiye, yalnızca Avrupa'dan gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermektedir. Türkiye'nin komşu ülkelerinde varolan ve gün geçtikçe artan siyasi ve ekonomik istikrarsızlar sebebiyle Batı Avrupa'ya gitmek isteyen göçmenlerin geçiş güzergahında olması coğrafi kısıtlamaya sebep olarak gösterilmektedir. Türkiye'de Cenevre sözleşmesi kapsamına giren mültecilerin çoğu Soğuk savaş döneminde Doğu Avrupa'dan gelen sığınmacılar olmuştur. Genellikle üçüncü bir ülkeye yerleştirilen bu insanlar hiçbir zaman Türkiye'nin kapsamlı bir göç politikası oluşturmasını gerektirmemişti. Kirişçi'nin belirttiği gibi bu göçler sonucunda mültecilerin entegrasyonunu ilgilendiren ekonomik, siyasi ve sosyal problemler yaşanmamıştır. O dönemde mülteciler için gerekli barınma ve yeniden yerleştirme masrafları da uluslararası kurumlar tarafından karşılanmıştır. Fakat Komünizm'in çöküşünün ardından bir dış politika aracı olarak Türkiye'nin iltica pratiklerinde değişiklikler görülmüştür. Örneğin, 1992 yılında 20.000 Bosnalı Müslümana 1951 sözleşmesini uygulamak yerine Avrupa'da olduğu gibi Türkiye de geçici koruma statüsü vermiştir (Kirişçi, 2012: 293-7).

2.2.1. 1994 İltica Yönetmeliği

1994 yılında çıkartılan İltica Yönetmeliği, Türkiye'nin o yıllarda karşı karşıya kaldığı göçlerin bir sonucu olarak görülebilir. Öncesinde Türkiye'ye Sovyet ülkelerinden gelen ve 1951 sözleşmesince mülteci olarak kabul edilenler çoğunlukla Batı ülkelerine yerleşiyordu. Devrim sonrası İran'dan gelen sığınmacılarda da aynı gelenek devam etmiş, birçoğu Batı Avrupa ve Amerika'ya gitmişti. Türkiye'de kalıcı olmayan İranlı sığınmacılar Türkiye'nin 1951 sözleşmesi kapsamında kabul etmediği

kitlesel olarak gelen ilk gruptur. Geçiş ülkesi olarak iltica konusunda herhangi bir çalışma yapmayan Türkiye İranlı sığınmacıların iltica başvurularını o dönemde BMMYK'ya devretmiştir.

Bundan sonra 1988-1991 arasında gelen Iraklı Kürt sığınmacılar, 1989'da Bulgaristan Türkleri ve 1992-1993'de gelen Bosnalı Müslümanlar sonrasında Türkiye'deki göç ve iltica pratiklerinin giderek değişmesi 1994 yönetmeliğinin oluşturulmasına sebep olarak gösterilmektedir. 1994 yılından önce Avrupa dışından gelen ve Türkiye'nin mülteci olarak kabul etmediği sığınmacı ve mülteciler için ayrı bir kanun bulunmamaktaydı. Bunun yerine İskân Kanunu, Vatandaşlık Kanunu, Pasaport Kanunu ve Yabancıların İkameti ve Hareketi Hakkında Kanun kullanılıyordu (Kirişçi, 1996: 297-9).

İran devrimi sonrasında Batı'ya gitmek için Türkiye'ye gelen İranlı sığınmacılar konusunda Türkiye, yasal bir düzenlemesi olmadığı için elverişli bir politika izlemiş ve sığınmacıların uygun izinleri olmadığı halde herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. BMMYK tarafından statüleri değerlendirilen sığınmacıların Türkiye'de kalmalarına izin verilmiştir. Fakat daha sonra BMMYK ve Türkiye arasındaki işbirliği, ihtilafların meydana gelmesi sebebiyle azalmıştır. Öncelikle Türkiye, üçüncü bir ülkeye yerleştirmesi yapılmayan İranlı sığınmacıların ülkeden gönderilmesini isterken BMMYK, bu kişileri '*bona fide*' mültecileri veya '*people of concern*' olarak kabul etmişti, dolayısıyla geri gönderilmelerine karşı çıkıyordu. Körfez krizi sırasında Türkiye, Irak'tan gelen sığınmacılar konusunda isteksiz olunca BMMYK ile görüş ayrılıkları daha da belirginleşti. Kimin sığınmacı olduğu konusunda iki taraf arasında ortak bir tanım yoktu. Bunun da etkisiyle 1994 yılında çıkarılan İltica Yönetmeliği'yle Türkiye kendi statü belirleme yasasını oluşturmuş oldu (Kirişçi, 1996: 298-9). Düzenlemenin getirdiği yeniliklerden ilki iltica başvurusu yapmak isteyen kişilerin BMMYK'ya değil ülkeye giriş yaptıkları şehirdeki polis merkezine 5 gün içerisinde başvuru yapması gerektiğidir. Böylece BMMYK süreçte elimine ediliyor, sorumluluk ülkedeki merkezi-yerel idari kurumlara kalıyordu. Öne çıkan diğer bir özellik de kitle göçüyle gelenlere sadece geçici koruma sağlamaya yöneliktir (Kirişçi, 1996: 302-3). Bu düzenlemeyle birlikte sığınma başvuruları ve statü belirleme işlemleri daha açık bir şekilde belirlendi. 2003 yılına gelindiğinde Türkiye'nin sığınmacı ve mülteci

statüsü belirleme işlemleri konusunda kapasitesi sınırlı olduğu için yönetmeliğin aksine bu işlemleri BMMYK yapmaya devam etti. Statü belirlemeden sorumlu bürokratlar BMMYK'nın kararları doğrultusunda hareket ettiler. BMMYK'nın ve hükümetin iltica politikasına karşı sonuçlanan birkaç mahkeme kararının etkisiyle 1994 Yönetmeliği'nde değişime gidilerek 1999'da iltica başvurusu için 5 günlük zaman sınırı 10 güne çıkartıldı (Kirişçi, 2003: 105-7). Bu dönemde BMMYK'nın mülteci hukukuna yönelik hazırladığı eğitim seminerleri önemlidir. Bu seminerlere bürokrat, hâkim, savcı ve jandarma gibi çeşitli kurumlardan görevliler katılmıştır. Ayrıca, sığınma ve iltica konusunda sivil toplumun geliştirilmesi için de BMMYK'nın yardımları olmuştur. Örneğin, 1995 yılında Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (ASAM) yine BMMYK'nın destekleriyle kurulmuştur (Kirişçi, 2001: 85-91).

2.2.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Türkiye'nin iltica politikasındaki büyük değişim 2013 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile olmuştur. Avrupa Birliği üyeliği sürecinin bir koşulu olarak göç ve iltica yasalarının uygun hale getirilmesi ve Suriye'den gelen göçmenler için yasal bir statü oluşturmak amacıyla YUKK hazırlanmıştır. Bu kanundan önce Suriyeli göçmenlere misafir denilirken kanunla birlikte geçici koruma statüsü verilmiştir. Bunun yanında bu yasada şartlı mülteci ve ikincil koruma gibi statüler de zikredilmiştir. Türkiye bu kanunla birlikte göçmenleri entegre etme konusunda bir adım atmış, düzensiz göçmenler ve sığınmacılara da uluslararası normlara uygun bir biçimde muamele etme kararı almıştır. Suriyeli göçmenlerin entegrasyonu göz önüne alındığında YUKK'un çıkış zamanı isabetli olsa da coğrafi kısıtlamanın devam etmesi entegrasyon ve kalıcı yerleşimlerini engellemektedir.

Daha sonra BMMYK'nın 2001'de çıkarttığı Geçici Koruma Direktifi esas alınarak 2014'te çıkartılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile geçici koruma statüsü verilen kişiler için sağlık, eğitim, emek piyasası ve sosyal yardım konuları daha belirgin hale getirilmiştir. Yönetmelikte geçici koruma statüsünün kalıcı statüye evrilmeyeceği, Suriyeli göçmenlerin sadece bazı sosyal haklardan

faydalanabilecekleri belirtilmiştir. Sonrasında entegrasyon için önemli bir adım sayılan 2016'daki 'Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik' ile geçici koruma statüsündeki kişilere iş verenlerinin başvurusu halinde kayıtlarından 6 ay sonra çalışma izni verilmesine karar verilmiştir. Bu düzenlemelerden anlaşıldığı üzere "Türkiye'nin son akışlarla ilgili gelişen göç ve iltica politikaları ve uygulamaları, kabulden yerleşime, entegrasyona ve sonra vatandaşlığa geçiş sürecine kadar olan herhangi bir göç ortamının beklenen aşamaları ile tutarlı görünmektedir" (İçduygu & Millet, 2016: 5). Bunlara rağmen Türkiye, kendisini bir göç ülkesi olarak tanımlamadığı için entegrasyon meselesine de temkinli yaklaşmaktadır. YUKK'da da 'entegrasyon' yerine 'uyum' kelimesinin kullanılması bu yaklaşımın bir göstergesidir (İçduygu ve Şimşek, 2016: 62).

Geçici Koruma statüsü göçmenlerin sadece Türkiye'deki yaşamlarını değil iltica süreçlerini de etkilemektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği altında kayıtlı olan Suriyeli göçmenlerin üçüncü bir ülkeye yerleşimleri zorlaşmaktadır çünkü Geçici Koruma rejimi yürürlükte olduğu sürece Suriyeli göçmenlerin uluslararası koruma başvurularının işleme alınmayacağı öngörülür. Aslında Geçici Koruma statüsü Suriyelilerin uluslararası koruma için üçüncü bir ülkeye başvurma haklarını ortadan kaldırmaz fakat Türkiye'de tehlikede olmadıkları için değerlendirme sürecini etkilemekte ve başvurularının geriye atılmasına neden olmaktadır (Baban, Ilcan ve Rygiel, 2016: 8).

Geçici Koruma statüsü göçmenlere bir takım haklara erişim imkanı sağlasa da gelecek endişesiyle belirsizliğe neden olmaktadır. "Türkiye'deki Suriyelilerin statüsü, Türk hükümetinin Suriyelilere Türk vatandaşlarına tanınan bazı sosyal hakları vermesi ve böylece Suriyelileri mevcut sosyal refah sistemine dahil ederken aynı zamanda onlara uzun süreli ikamet veya tam vatandaşlığa yol açabilecek statü vermeyi reddetmesi bakımından benzersizdir" (Baban, Ilcan ve Rygiel, 2016: 6). Üzerinde anlaşılmış bir süresi olmayan geçici koruma statüsü devletlerin istedikleri gibi kullanabildikleri belirsiz bir konsept olmayı sürdürmektedir. Bu nedenle Türkiye'de uzun süredir geçici koruma statüsünde olan Suriyeli göçmenlerin geleceği hakkında ne BMMYK ve IOM gibi göçmenlerle çalışan kurumlar ne de siyasetçiler bir öngöründe bulunamamaktadır.

2.2.3. Mültecilik ve Geçici Koruma Statüsü Arasındaki Farklar

1990’larda eski Yugoslavya ülkelerinden Batı Avrupa’ya giden zorunlu göçmenlere mülteci statüsü verilmemesi sonucunda ilk kez geçici koruma uygulanmıştır. Mülteci statüsünün sahip olduğu geçicilik, geçici koruma ile daha da artmıştır. Teorik olarak mültecilik statüsü uzun süre devam ettirilen bir konumu ifade etmez. Durieux, mülteciliğin haddizatında geçici bir statü olduğunu ifade eder; “Uluslararası hukukun bir konusu olarak mülteci, doğası gereği geçicidir: mülteci statüsü, vatandaş ile devlet arasındaki normal bağın kopmasının neden olduğu boşluğu, bu bağ yeniden kurulana kadar ‘uluslararası koruma’ ile doldurmak için mevcuttur” (Durieux, 2015: 222). Balkanlar’daki çatışma ortamından ani bir şekilde ve toplu olarak kaçan zorunlu göçmenler için geçici korumanın uygulanması uygun görülmüştü çünkü çatışmaların uluslararası girişimlerle çözüleceği ve göçmenlerin geri dönecekleri düşünülüyordu. Bu nedenle geçici koruma uygulamasında ani ve toplu kaçış bir şart olarak görülmektedir. Mülteci statüsünün sonlandırılması için kalıcı çözümler denilen entegrasyon (vatandaşlık) veya geri dönüşün uygulanması gerekmektedir. Zaten geçici olan mülteci statüsünün yerine gelen geçici koruma statüsü, diğer kalıcı çözümleri gündeme almayarak, geri dönüşün tek seçenek olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle geçici koruma statüsü denildiği zaman entegrasyon akla gelebilecek son şeylerden biri olur. Durieux, geçici koruma rejimiyle birlikte 1951 sözleşmesinin ‘bütünleştirme mekanizmasına’ fren yapıldığını söyler. Yani mülteci statüsündekilere ülkedeki ikamet süresince sağlanan sosyal ve ekonomik koşulların kalitesiyle orantılı olarak entegrasyon teşvik edilirken geçici korumada bu durum ortadan kaldırılmak istenir. Geçici koruma, buradaki ‘kolaylaştırıcı’ rolün terk edilerek göçmenler için geri dönüşün üzerinde durur. Batılı ülkeler için geçici korumanın sonlandırılması Balkanlar’daki çatışmanın sona ermesiyle gerçekleşebilirdi. Bu nedenle birkaç kez 6 ay aralıklarla uzatılan geçici korumanın çatışmalar bittikten 6 ay sonra sonlandırılması amaçlandı. Hollanda, 3 yıl geçtikten sonra geçici koruma statüsündekilere daimî ikametgâh vermeye başlarken Almanya ve Avusturya, çatışmalar bittikten sonra zorunlu göçmenleri geri göndermeye başladı. Bu süreçte 5 yıl geçtikten sonra geçici korumanın daha güvenli bir koruma şekli ile

değiştirilmesi gerektiğine dair yeni bir anlayış ortaya çıktı. Fakat geçici korumaya dair hazırlanan Geçici Koruma Direktifi gibi dökümanlar devletler tarafından ciddiye alınmamıştır. Bu nedenle geçici korumanın üzerinde uzlaşmış bir süresi bulunmamaktadır. Durieux'ya göre, “Ne Ortadoğu’da ne de başka herhangi bir bölgede bölgesel bir anlaşma yoluyla ‘geçici koruma’nın resmileştirildiğine’ dair bir işaret yoktur. Bununla birlikte, doktrinsel açıdan, BMMYK, geçici koruma kavramını daha da geliştirmeye çalışmış ve bunu hem iç hem de dış belgelerde düzenli olarak yeniden sunmuştur” (Durieux, 2015: 235-44).

2.2.4. AB-Türkiye Anlaşması

Avrupa Birliği yaptığı düzenlemelerle kendisine yönelen göçü durdurmaya çalışmaktadır. Bunlardan biri de 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan anlaşmadır. Anlaşmaya göre Türkiye’den Yunanistan’a giden tüm göçmenler geri gönderilecek ve geri gönderilen her Suriyeli göçmen karşılığında Avrupa Birliği Türkiye’den bir Suriyeli göçmeni kabul edecektir. Bunun gibi düzenlemelerle AB göç yönetimini kendi toprakları dışında sürdürmeyi amaçlamaktadır. “Geri kabul anlaşmalarının imzalanması, sığınma için ‘güvenli üçüncü ülke’ ve ‘güvenli menşe ülke’ kavramları gibi Birlik bölgesi dışındaki önlemlere artan vurgu, sorumluluğu AB dışı menşe, transit ve varış ülkelerine devretmiştir” (Kruse, 2006; Memişoğlu, 2016: 4). AB, göçmenler ve mülteciler konusunda sorumluluk almayarak üçüncü ülkeler üzerinden dolaylı olarak göç meselesine müdahil olur ve bu durumu sorumluluk paylaşımı olarak niteler. Türkiye ile yapılan bu anlaşma tartışmalıdır ve göçmenlerle çalışan bazı kuruluşlar tarafından hukuka aykırı olarak nitelenmiştir. Anlaşmanın uluslararası hukuka uygunluğu ve Türkiye’nin üçüncü güvenli ülke olarak kabul edilip edilemeyeceği anlaşmanın tartışmalı olmasının sebepleri arasındadır (İçduygu ve Millet, 2016: 6). Anlaşma ile göçmenlerin hareketliliği sınırlanmakta ve Avrupa’ya gitmek isteyenler engellenmektedir.

Sığınma ve göçmenlere dair konularda devletlerin yanı sıra uluslararası organizasyonların sahip oldukları rol Soğuk Savaş sonrası dönemde artmıştır.

Yukarıda değinildiği gibi komünizmin çöküşünden sonra devletlerin iltica pratiklerinde siyasi rolün ağırlığı azalmıştır. Bu dönemde "devletlerin ademi merkezileşmesi ve diğer aktörlerin rolünün yükselmesi" (Mertus, 1998: 334) ile birlikte mülteci rejimi farklı aktörlerin aktif katılımıyla belirlenen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen devletler, bu alanda kendi sınırlarını çizmeye devam etmektedir (Memişoğlu, 2016: 6).

BMMYK'nın mültecilerle ilgili faaliyetleri bazı açılardan eleştirilmektedir. Öncelikle, BMMYK, mültecilerin sorunlarını çözmekten ziyade, mültecilerin yükünü devletlerden başka aktörlere yönlendirmekle eleştirilir (Saunders, 2014: 92). Ayrıca BMMYK, mülteci rejimini düzenleyen bir kurum olmaktan çok faaliyet alanının genişlemesiyle bir insani yardım kurumuna dönüşmüştür. Bu doğrultuda izlediği politikalarla mültecilerden ziyade devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Örneğin, 'güvenli bölge, gönüllü geri dönüş, ülke içi koruma' gibi geliştirilen kavramlarla çoğunlukla mültecilerin yararına zıt bir konumda durmaktadır (Scheel ve Ratfisch, 2014: 924-6). Bunun sonucu olarak BMMYK, mültecilere ev sahipliği yapan devletlerle iyi geçinmeye çalışmaktadır. Mülteciler için BMMYK'nın öngördüğü 3 tür çözüm yolu vardır. Birincisi, mültecilerin kendi ülkelerine gönüllü geri dönüşlerini sağlamak, ikincisi yaşıyor oldukları ülkeye entegrasyonları için çalışmalar yürütmek, son olarak da mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirmelerini gerçekleştirmektir. BMMYK tarafından Suriyeli göçmenlerin üçüncü ülkelere yerleşimleri için yapılan çağrılar büyük oranda cevapsız kalmıştır. Üye ülkeler az sayıda yeniden yerleşim sözü vermişlerdi. Kirişçi, Boşnaklar ve Kosovalılar örneklerinde olduğu gibi büyük yeniden yerleşim programlarının artık pek mümkün olmadığını söyler. Hassas durumdaki mülteciler ve yeniden yerleşim ülkelerinde akrabası olan mültecilerin sembolik sayılarda kabulü söz konusu olabilir. Sonuç olarak, geri dönüşün mümkün olmadığı bir durumda üçüncü ülke yerleştirmeleri de seçeneklerden biri değilse kaçınılmaz olarak ev sahibi topluma entegrasyon düşünülmek zorundadır (Kirişçi, 2014: 19).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜLAKAT ANALİZİ

3.1. Hipoteze Dair

Bu tez Türkiye’de Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyetler yürüten STK’ların çalışmalarıyla entegrasyona ne ölçüde katkıda bulundukları sorusunu araştırmaya çalışmaktadır. Türkiye’deki insani yardım ve STK faaliyetlerinin Suriyeli göçmenlerin gelişiyile birlikte artması bu alanda nicelik - nitelik dengesini sorgulamaya yol açmıştır. Afetlerin meydana geldiği ülkelerde insani yardım çalışmaları yapan uluslararası STK’ların Türkiye’de göçmenlere yönelik faaliyetlere başlamaları ile birlikte meydana gelen değişimleri araştırmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de kurulmuş olan ulusal STK’lar ile yurtdışında kurulmuş ve dünyanın birçok ülkesinde faaliyet gösteren STK’lar araştırmanın kapsamı dahilindedir. Uluslararası STK’lar (INGO) dünyanın birçok ülkesinde insani yardım odaklı faaliyetler yürütmekle birlikte bazı açılardan eleştirilerin hedefi olmaktadır. Bu eleştirilerin içeriğini ve Türkiye’deki çalışmaları hakkında benzer eleştirilerin mevcut olup olmadığını araştırıldı. Diğer önemli bir soru da STK ve resmi kurumlar arasındaki ilişkinin niteliği üzerinedir. Bu ilişkiyi incelemek Türkiye’deki mevcut siyasi yönetimin sivil toplumla ilişkisine dair bir fikir verecektir.

Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama sebebiyle Türkiye’deki Suriyelilerin adlandırılması konusu da tartışmalı bir konuya dönüşmüştür. Türkiye coğrafi sınırlamayı kaldırdığı takdirde Suriyeliler zorunlu göç yüzünden mülteci olarak kabul edilebilirler. Mevcut kullanımlar ise şu şekildedir; ‘geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler’, ‘Suriyeli sığınmacılar’, ‘Suriyeli mülteciler’ ve ‘Suriyeli göçmenler’. Zorunlu göçün altını çizen mülteci teriminin kullanılması ideal olarak görülse de mevcut durumda mülteci statüsünde olmadıkları için bu çalışmada Suriyeliler için göçmen terimi kullanılmıştır.

Bu tezde STK çalışmalarını entegrasyon teması etrafında değerlendirmeyi seçmemin nedeni yürütülen faaliyetlerin uzun vadeli etki konusundaki katkılarını

gözlemlemektir. Bunun için göç çalışmaları içerisinde en uygun alanın entegrasyon başlığı olduğu düşünüldü. Entegrasyonun uzun yıllar alan bir süreç olması, bu konuda geliştirilecek politikaların iyi düşünülmüş ve planlı olmasını gerektirmektedir. Bunun yanında ev sahibi toplumdan birçok aktörün katılımını gerektirmesi de o aktörlerden biri olan STK'ları incelemeyi önemli hale getirdi. Bu genel nedenin ötesinde Türkiye örneğinde Suriyeli göçmenlere dair çalışmaların STK'ların üzerine bırakıldığı gerçeği de STK'ların rolünü önemli hale getirmiştir. Bu durum, yapılan anlaşmalar doğrultusunda açıklanmaya çalışılsa da siyasi erkin rolünün doğurduğu sonuçları incelemek anlamlı görüldü. Göç ülkeleri olarak bilinen Batı Avrupa ülkelerinde geçmişte gelen işgücü göçünün geçici olduğu düşünüldüğünden entegrasyon politikaları geliştirmekte çok geç kalmışlardı. O dönemde de var olan boşluğu STK ve benzeri oluşumlar doldurmaya çalışmış ve göçmenlerle ilgilenmişler. Ülkemizde bu örneğe benzer bir durum yaşandığını varsayıyorum; Suriyeli göçmenlerin geçici olduğu düşüncesiyle ilgili aktiviteler büyük oranda STK'lara bırakıldı. Geçen zamanla birlikte birçok kişi göçmenlerin geçiciliğini sorgulamaya başladı. Suriye iç savaşı bitse bile gelenlerin büyük bir kısmının geri dönmeyeceği fikri yaygınlaşmaya başladı. Fakat bu ihtimalin artması hükümetin Suriyeli göçmenlere dair mevcut politikalarında bir değişime yol açmadı. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere dair koruma, geçim kaynakları, uyum faaliyetlerinin birçoğu hala STK'lar tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle STK'ların faaliyetleri göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarını kolaylaştıran tek kaynak olarak görülür. Sonuç olarak, bu çalışmaların içerikleri, süreç içindeki değişimleri ve eksikliklerini çalışanların yorumlarıyla incelemek amaçlanmıştır.

3.1.1. Araştırma Yöntemi ve Saha Çalışması

Bu tez 2011 yılında Türkiye'ye gelmeye başlayan Suriyeli göçmenlerin insani yardım ve destek aldıkları STK'ların işleyişini anlamaya odaklanan nitel bir çalışmadır. 10 yıllık bir süreci başlangıcından günümüze sahada çalışan kişilerin tecrübe ve yorumlarıyla aktarmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu sayede hem araştırmacının odaklanmak istediği konuların izinden gidilmiş hem de görüşmecilerin aktarmak istediği farklı konulara değinmek mümkün olmuştur. Nitel araştırmalar hipotez test etmeyi amaçlamaz,

varsayımlara araştırma süresinde ulaşılır. Araştırma yapan kişi bu varsayımlarla teori test etmekten ziyade bir teoriye ulaşmayı amaçlar. Nitel araştırmanın yapılandırılmış kuralları ve sınırları olmaması önemli bir özelliktir; bu sayede nitel yöntemin kullanıldığı sosyolojik araştırmalarda, araştırma sorularının çeşitli boyutları araştırma sırasında fark edilebilir (Kümbetoğlu, 2019: 37). Saha çalışması sırasında katılımcıların aktardıkları bilgiler ile birlikte araştırmanın soruları da gelişti ve çeşitlendi. Bu nedenle her katılımcıya temel olarak benzer sorular sorulmuş olsa da çeşitlilik gösterebilmektedir.

Tezde uluslararası ve ulusal STK'ları karşılaştırmalı olarak çalışmanın işleyişlerine ve sahip oldukları rollere dair bir bakış açısı kazandıracağı düşünüldü. Karşılaştırmalı çalışmanın mevcut eksiklikler ve problemlerin tespit edilmesinde kolaylaştırıcı bir rolü olacaktır. Farklı yapılarıdaki kuruluşların karşılaştırılması bulundukları coğrafyaya, temas ettikleri kurumlara ve insanlara dair fikir verecektir. Bu sayede faaliyette oldukları ülkenin kurumlarını da daha ayrıntılı tanıma fırsatı sunar. Ayrıca kuruluşların yürütmekte oldukları faaliyetleri ve yaratmış oldukları etkiyi yorumlamak aradaki farkları, avantaj ve dezavantajlı oldukları noktaları gösterir.

Her STK'nın farklı çalışmaları olduğu için çeşitliliği görebilmek adına 20 kişi ile görüşüldü. Mülakat yapılan 9 kişi ulusal STK'larda diğer 11 kişi ise uluslararası STK'larda çalışıyordu. Uluslararası STK'ların yoğun olarak sınır bölgesindeki illerde çalışıyor olması nedeniyle katılımcıların çoğunu Gaziantep'te çalışan STK'ların çalışanları oluşturmaktadır. Ulusal STK'lar ise çoğunluğu İstanbul'da olan ama başka illerde de aktif olan kuruluşlardan oluşmaktadır. Görüşmelerin süresi 45 dakika ile 2 saat aralığında değişmektedir. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmış; 2 kişi ile yüz yüze 18 kişi ile online görüşme yapılmıştır.

Veriler toplandıktan sonra “oluşturulan kategorileri birbiri ile mantıklı ve tutarlı bir biçimde ilişkilendirmek, analizleri ilişkilendirilen bu kategorilere dayandırmak, çok uçlardaki açıklamaları seçmekten kaçınmak, veri içinde sıklıkla ortaya çıkan kavramlara önem vermek” araştırmacının gerçekliğin hatalı ya da yanlış sunumunu yapmasının önüne geçebilir (Kümbetoğlu, 2019: 51-52). Mülakatlar bittikten sonra deşifre ve tematik analiz yapıldı. Genel olarak öne çıkan temalar, siyaset-sivil toplum ilişkisi, sürdürülebilirlik, yerelleşme ve entegrasyon oldu.

Nitel bir çalışma nihai şeklinde “katılımcıların seslerini, araştırmacının derin düşüncelerini, problemin kompleks bir açıklama ve yorumlamasını ve literatüre katkısını veya değişim çağrısını içerir.” (Creswell, 2013: 44). Tam manasıyla gerçekleştirilmesine de Creswell’in işaret ettiği noktalara değinmek bu tezin yazılış amaçlarından biridir.

3.1.2. Görüşülen Kişiler Hakkında

Farklı STK’larda çalışan 11’i erkek ve 9’u kadın olan 20 kişi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar yapıldı. Her bir mülakat 45 dakika ile 2 saat arasında sürdü. Görüşülen kişilerden 9’unun çalıştığı kuruluşlar ulusal STK’lardan oluşurken 11 kişi INGO’larda çalışıyordu. Görüşülen kişilerin STK’larda çalışma süreleri 2 yıldan 20 yıla kadar değişmektedir. Çalıştıkları pozisyonlar; kaynak geliştirme, operasyonlar koordinatörü, proje yöneticisi, proje koordinatörü, toplum merkezi yöneticisi ve saha çalışanı, izleme ve değerlendirme sorumlusu, takım lideri, yetkili mühendis, proje görevlisi, teknik danışman olarak belirtildi. Çalıştıkları projeler; Sosyal Uyum, Su/sanitasyon/hijyen ve Ev/bina rehabilitasyonu (WASH ve Shelter), Eğitim, Tarım, Koruma, Geçim Kaynakları ve çeşitli ilgili projelerden oluşmaktadır.

3.1.3. Mülakat Sorularına Dair

Görüşme soruları, kişilerin STK tecrübeleri; çalıştıkları STK’ların devam eden projeleri; resmi kurumlarla ilişkilerinin niteliği ve işbirliği; geçmişte ve günümüzde sahadaki koordinasyon; ulusal ve yerel STK’ların problemleri ve yaşadıkları zorluklar; uluslararası STK’ların karşılaştıkları zorluklar; halihazırda Suriyeli göçmenlere yönelik uygulanan politikalara dair yorumları; çalıştıkları bölgelerdeki ev sahibi toplumun tutumu gibi çeşitli başlıklardan oluşmaktadır.

3.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Merkezi ve Yerel İdarelerle İlişkileri

2011 yılından itibaren STK’ların Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde sınırı geçen göçmenlere ilk yardım ulaştırmaya başlamasıyla Türkiye daha önce tecrübe etmediği

bir durumla karşı karşıya kaldı. Birçok uluslararası yardım kuruluşu (INGO) mülteci destek programlarını (refugee response) uygulamak için Türkiye’de saha ofisi açarak insani yardım faaliyetlerine başladı. Ağırlıklı olarak 2013 yılından itibaren Türkiye’de çalışmaya başlayan INGO’lar genel olarak 2015-16 yılına kadar diğer STK’lar gibi serbest bir ortamda çalıştılar. Sınırı geçen göçmen sayısının çok fazla olması sebebiyle her türlü yardıma ihtiyaç duyulması bu serbest çalışma ortamının sebebi olarak gösterilir. İlk dönemdeki acil durum sebebiyle isteyen her STK sahada çalışabiliyordu. Acil durum geçtikten sonra devlet, STK’ların çalışmalarını kimilerine göre katı bir şekilde kontrol altına almaya başladı. Özellikle 15 Temmuz 2016’daki darbe girişiminin ardından bazı uluslararası ve ulusal STK’lar çıkarılan KHK’lar ile kapatıldı. Öncesinde uluslararası STK’ların yabancı olmaları nedeniyle de Türkiye’deki varlıkları ve faaliyetlerine kamu tarafından şüpheyile bakılıyordu. Buna ek olarak ulusal STK’ların da kapatılması, baskının sadece yabancı kuruluşlar için olmadığını gösterdi. Dolayısıyla bu süreçte hükümet ve STK’lar arasındaki ilişkiler iki döneme ayrılabilir.

“Bu süreçte konumlar çok değişti. Yerel STK’lar açısından farklı bir süreç oldu, INGO’lar açısından farklı bir süreç oldu. INGO’ların çok sıkıntı çektikleri zamanlar oldu çünkü kayıt, izin alma, burdaki kurallara alışma ve doğru insanla, doğru kurumla, doğru yetkiliyle buluşamamaktan kaynaklı çok sıkıntılar da çektiler. Ama aynı zamanda uluslararası bir örgüte çok şüpheli bir yaklaşım da, bazen dediğim gibi bu tamamıyla çok iyi tartılması gereken bir şey, farklı hassasiyetler de olduğu için o yüzden böyle ikisi sürekli ince bir çizgi halinde gitti geldi sonra bundan bazıları kaldı bazıları gitti.. Kendi içinde devletle, bakanlıkla, il müdürlüğüyle, kurumla çalışma kültürü INGO’larda oluştu. Çünkü herhangi bir INGO’nun Bangladeş’te çalışmasıyla Türkiye’de çalışması arasında da farklar var o yüzden onlar da buna alışmaya çalıştılar. Karşılıklı alışma, zorlu bir öğrenme süreci yaşadılar... Burda çalışan INGO’nun yaptığı faaliyetin ne olduğunu anlama süreci oldu tabi ki. Çünkü çok fazla kuralları bilmeden çalışan, dikkat etmeyen STK da vardı. Ya da aynı şekilde devlet için de INGO’larla çalışma çok önceden yaptıkları bir şey değildi, onu bilmiyorlardı o pratik zaman aldı” (20.katılımcı).

Uluslararası STK’ların ülkede ilk defa bu ölçüde büyük bir operasyonla çalışmaya başlamaları kamunun bu alandaki deneyimsizliği ile çakıştı. Bu kuruluşlar

adına çalışan ve kamu ile irtibat kurması gereken kişilerin de deneyimsizliği buna eklendi. Türkiye’de hızlı değişen siyasi gündem ve bununla bağlantılı sık değişen uygulamalar organizasyonların kamu ile ilişkilere yoğun mesai harcamasını zorunlu kılar. Türkiye’de sadece kamu yetkililerinde değil toplumda da var olan yabancı olanın içkin olarak düşman olduğu görüşünden uluslararası STK’lar da payına düşeni alıyor. Bu şüpheciliğin yanında bazı kamu birimlerinde bu kuruluşlara sahip oldukları yüklü fonlar sebebiyle yerel STK’lardan daha fazla kolaylık sağlanmaktadır.

İlk dönem var olan acil ihtiyaç sebebiyle çok sıkı tutulamayan kayıt ve izin gibi konulara daha sonra yeterli dikkati göstermeyen kuruluşlar faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kaldılar. Ülkelere göre değişen kurallara adapte olmak zaman alabilir ya da hükümetlerin koşulları dayatma olarak görülebilir. Sivil toplum içerisinde yer alan bu kuruluşlar bağımsız hareket etmeyi ideal olarak görseler de ulus devletlerin sıkı denetim mekanizmalarına takılırlar. Sıkı kuralların uygulandığı yerlerde dahi insan odaklı çalışan kuruluşlar hükümetlerle uzlaşmaya ve kendilerine alan açmaya çalışmaktadırlar.

Hükümet politikaları süreç içerisinde değişti. Bunlardan biri de STK’ların yerel idarelerin yanında ilgili bakanlıklarla da iş birliği yapmalarının zorunlu hale getirilmesidir:

“STK’ları etkileyen şeylerden bir tanesi tabi Türkiye merkezi hükümeti güçlü bir ülke. Hem taşra hem merkezi teşkilatı çok güçlü. Onun için uluslararası STK’lar burada uzun süre bocaladılar. Örnek veriyorum zamanında çalıştığınız ilin valiliği ile bir protokol yaparak çok rahat STK’lar çalışabiliyorlardı. Ama sonrasında bazı bakanlıklar dediler ki hayır bakanlıkla protokol yapmanız gerekiyor. Bu sefer halihazırda örneğin çalıştığınız ilde valilikle çok rahat işbirliği içinde, il milli eğitimle, il aile sosyal politikalar müdürlüğüyle, Afad’la yerelde iş birlikleri çok rahat yürüyebiliyorken bunlar merkezileşti. Bazıları çok rahat ilerledi bu merkezileştiği zaman ama bazı bakanlıklarda bazı iş birlikleri protokollerinde süreçler çok uzadı” (7.katılımcı).

Bu durum merkezi hükümetin STK’ları daha sistemli bir şekilde kontrol etmek istediğini göstermektedir. Yerelde iş birlikleri daha çabuk ve etkili yürütülürken

merkezi idareyle daha yavaş sürdürülmesinin sebebi, protokol yapma konusunda çekimser kalınması olabilir. Son yıllara kadar göçmen destek programları geçici olarak görüldüğü için kamunun acil yardımın ötesine geçen bir tutum benimsemesi zaman almaktadır. Her ne kadar Göç İdaresi sosyal uyum politikası açıklamış olsa da merkezi hükümet tarafından başlı başına açıklanmış bir entegrasyon politikası olmaması ve göçmenlerin geri gönderilmesine odaklanılması gibi sebepler bu zorluğa temel teşkil etmektedir. Halbuki, merkezileşme uzun vadeli ve etkili projelerin yapılması için STK'lara alan açabilir. Göçmen entegrasyonu göz önüne alındığında örneğin, eğitime dair projelerde Milli Eğitim Bakanlığı'yla çalışmak okullara ve öğretmenlere direkt erişim imkanı sunacaktır. Diğer alanlarda da bakanlıklarla işbirliği yapmak göçmen entegrasyonunda STK'ların katkılarını arttırabilir. Bakanlıkların bu türden işbirliklerine açık olması ve Türkiye'deki STK potansiyelini değerlendirmesi gerekir.

Bunun yanı sıra merkezileşme sonrası değişen pratikleri dil kursları özelinde somutlaştıran bir örnek şu şekildedir:

“Genel olarak bakanlık düzeyinde zorluk oluyor. Önceden dil eğitimleri Ankara'da bakanlık düzeyinde çalışılması gerekmeyen şeylerdi. Daha sonra bir tekelleşme olmasına, dil eğitiminin bir prosedürden ilerlemesi gerektiğine karar verildi ama o zaman da her seferinde Ankara'ya gidip oradan iş yürütmek zorlaştı bakanlık düzeyinde ve eğer bu şekilde yapmazsanız ve bir daha dil dersi yaptığınız anlaşılırsa ceza yiyorsunuz” (10.katılımcı).

Merkezileşmenin kolaylıkları ve zorlukları vardır fakat uygulama sırasında karşılaşılan zorluklar çoğu zaman kurumların yaklaşımlarıyla bağlantılıdır. STK'lara verilen izinlerin süresi örneğin her yıl yenilenmesi gereken türden ise bu, bürokratik iş yükünü her iki taraf için arttırmaktadır. Genel olarak STK'lara şüpheyle bakılması izin ve işbirliği konularını zorlaştırmaktadır. Merkezileşmenin faydalarıyla birlikte yerel idarelerle çalışmak da STK'ların sahadaki faaliyetlerini yürütebilmeleri için önemlidir. Bakanlık düzeyinde genel çalışma izinleri alınsa da yerel idarelerle ayrıca protokol yapılması ve yakın ilişki geliştirilmesi saha çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Yerel idarelerle çalışan STK'lar yararlanıcılara ulaşmada daha avantajlı bir konumdadır. Buna karşın işbirliği geliştirmek her zaman kolay olmayabilir.

“Kaymakamlık ya da herhangi bir lokal otorite, derneği ne koparırsam kardır şeklinde görüyor. Ne zaman toplantıya gidilse böyle bir pazarlık arenası dönüyor. Yapamayacağımız şeyler için de ortaklaşmaya gidilmesi isteniyor. Mesela projeyi uygulamanıza izin veriyorum ama benim verdiğim yararlanıcıyla çalışmanızı istiyorum diyor. Şahsi olarak bir para gibi değil de bir çıkar. Ya da şu mahallelerde çalışın diğer mahallelerde çalışmayın diyor. Halbuki böyle yapamayız aslında. Mahalleleri bize gösterse bile kim çalışmak istiyorsa oradan ya da kim ordan bizimle irtibata geçmek istiyorsa yani bir yeri işaret ediyor olması sıkıntı. Bazen protokol de imzalamak istemiyorlar. Biz zaten sizinle çalışıyoruz uzun zamandır diyerek ama protokol imzalanmadığı için sonradan verilen sözlerin tutulmaması olabiliyor ya da aksatıldığında hiçbir şekilde yaptırım uygulayamıyoruz. Bu şekilde sorunlar çıkıyor” (10.katılımcı).

İşbirliği konusundaki zorluk lokasyona göre değişebiliyor. Bazı illerde çok rahat izin alınırken bazı il/ilçe idareleri izin verme veya işbirliği konusunda negatif bir tutum takınıyor. Bu durum o ildeki STK’ların sayıca çokluğu ve STK’lara karşı duyulan güvensizlikle gerekçelendiriliyor. Bu gibi durumlar sıklıkla idaredeki kişinin kişisel inisiyatifine de bağlıdır. Görünürde hiçbir sıkıntı olmamasına rağmen ileride herhangi bir sıkıntı olur mu endişesiyle de izinler zorlaştırılabilir. İdaredeki kişi ek bir sıkıntı ile uğraşmak, merkezi idare ile sorun yaşamak istemediği için baştan hiç izin vermeyebiliyor ya da süreci uzatabiliyor. Bu nedenlerle STK’lar için merkezi ve yerel idarelerle güçlü ilişkiler kurmak öncelikli bir konudur, daha önce değinildiği üzere değişen koşullar sebebiyle 2016 sonrasında daha da önemli hale gelmiştir. Ek olarak, idarecilerin STK’ları kullanabilecekleri araçlar olarak görmesi problemli bir yaklaşıma işaretler. Birlikte çalışmanın birbirinin işine karışma mantığında olması resmi kurumlarla çalışmaktan imtina etmekle sonuçlanır. Bu tür dayatmalar idarecilerin sivil toplum aktörlerinin önemini idrak etmekten uzak olduklarını da gösterir.

2011 yılından beri Güneydoğu Anadolu’da birçok farklı uluslararası kurumda çalışan bir kişi STK-kamu ilişkilerini yorumlamıştır:

“Mesela Şanlıurfa valisi rapor istiyordu her ay STK’lardan. Hem uluslararası hem ulusal/yerel STK’lardan kim nerede, ne yaptı? Vereceksin

arkadaşım yani yapacak bir şey yok eğer iş yapmak istiyorsan çünkü sen o raporu vermezsen adam seni kovacak bir ay sonra burada çalışamazsın diyecek, iznini iptal edecek belki. İznimiz olmadığı için Osmaniye’de kadın merkezini açamadık yani oradaki valiyle aramız çok iyiydi, ayda bir ziyaret ediyorduk, Ankara’ya kaç kere görüş bildirdi biz bunlara güveniyoruz, iyiler, hoşlar diye. İzin vermedi Ankara, geri döndük. Hiç kapısını açamadık bir sürü para harcadık, merkezi kurduk kapısını açamadan 6 ay sonra geri döndük” (11.katılımcı).

Sivil toplumun içerisindeki önemli aktörlerden biri olan STK’ların bağımsız olması beklense de gelişmekte olan ülkelerde hükümetle yakın ilişkiler geliştirmek zorunda kalırlar. Bu ülkelerde STK’lar ülkenin siyasi durumuna göre faaliyetlerini şekillendirirler. Örneğin, savunuculuk faaliyetleri, düşük yoğunluklu olarak sürdürülür veya hiç yapılamaz. Savunuculuk yapamadıkları zaman hizmet odaklı çalışarak programlarını kısmi olarak uygularlar. Çalışmaları çoğu zaman hükümetlerin eksik bıraktıkları noktaları kapatmak üzerinedir. Buradaki hiyerarşik ilişki sebebiyle sivil toplum aktörleri varlıklarını devam ettirebilmek için seslerini kısmak zorunda kalmaktadırlar. STK’ların denetlenmesi ile üzerlerinde baskı kurulması arasındaki ayrımı anlamak Türkiye’deki sivil toplum kültürünün gelişmesi için önemlidir. Türkiye gibi ülkelerde devlet, kendisi dışındaki her faaliyeti kontrol altına almak ister. Hükümetler kendi görüşlerinden olan aktörlere alan açarken diğerlerini baskılama yoluna gidebilir. Bu tutum, hükümete bağlı sivil toplum kuruluşları kavramının çıkmasına yol açmıştır. Terim göz önüne alındığında bu durum bir oksimoron gibi gözüktür fakat günümüzde oldukça yaygındır. Hükümetler kendilerine yakın olan bu tür kuruluşlara kaynak ayırıp çalışmalarını kolaylaştırırken diğerlerine tam tersi bir muamele yaparak sivil toplumu kendi çıkarları lehine şekillendirmeye çalışır. Bu örnekte görüldüğü gibi ülkede çalışma izni olan bir kuruluştan yerel idarenin aylık faaliyet raporu istemesi ek bir çalışma yüküdür ve hesap sorma gibi algılanır. Bunun yanında o döneme mahsus yoğunluk sebebiyle geliştirilmiş bir refleks de olabilir. Ayrıca, yerel idarenin onayından geçtiği halde merkezi yönetimin çalışma izni vermediği durumlar yaşanmaktadır. Yereldeki ihtiyacı yine en iyi yerel idareciler bilir. Bazı durumlarda aynı kuruluşa a ilinde çalışma izni verilirken b ilinde verilmez. Bunların sebepleri açıklanmadığı için keyfi olduğu algısı yaratır.

Her ne kadar kamu tarafında STK’larla iş birliği noktasında zorluklar yaşansa da uygulanan bazı politikalar STK’ların işlerini kolaylaştırdı. En önemli örneklerden biri Göç İdaresinin kurulmasıdır. Bu gelişme kamunun göç politikasındaki değişimi de göstermektedir:

“İyi olan şeylerden bir tanesi Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kurulması, kapasitesini ciddi bir şekilde süreç içinde arttırması, bu konuda AFAD’dan süreci devralıyor olması benim için çok önemli. Göç idaresi dediğiniz zaman uluslararası standartlar işin içine giriyor. Göç İdaresinin bu kadar hızlı büyümesi, adapte olması bizim yaptığımız işleri, koruma faaliyetlerini, insanların kayıt olmasını daha da güçlendirdi. İlk zamanlar Göç İdaresi yabancılar şubenin içindeydi. Aslında polis memurları insanların kaydını alıyordu, insanlar polisle muhatap oluyordu. Zaten savaştan kaçmış insanlar belinde silahı olan insandan korkuyorlardı. Bir de Göç İdaresinin süreç içinde sivilleşmesi, yabancılar şubeden çıkıp İç İşleri Bakanlığına bağlı sivil bir yapı olması da bu süreçteki pozitif şeylerden biri. Olumlu etkiledi sahaları” (7.katılımcı).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kurulması kamunun attığı olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, yıllar boyunca göçmenler için transit ülke konumunda olduğu için hem göçe dair kanunları hem de kurumları iyi yapılandırılmış değildi. Göçmenler için transit ülke olan Türkiye, AB’nin sıkı kontrolleri sebebiyle zaman içerisinde hedef ülke haline gelmiştir. Suriyeli göçmenlerin gelmesiyle bu kurumlara olan ihtiyaç aciliyet kazandı. Göçmenlerle muhatap olan kurumun sivil bir yapıda olması da bakış açısının değiştiğine işarettir. Göçmenlerden güvenlik güçlerinin sorumlu olması göçün bir güvenlik sorunu olarak algılanmasına yol açar. Uzun süre ülkede yaşayan insanların sivil bir kurumla muhatap olması ülkeye adaptasyonları için olumlu bir adımdır.

Buna karşın, Göç İdaresi personelinin yeterliliği ve ilk kurulduğu yıllarda izlediği politikalar da eleştirilmektedir. Örneğin, Göç İdaresi, BM’nin göçmen statüsü belirleme işini devraldıktan sonra geçmişe yönelik bir işlem yaparak BM’nin statü verdiği kişileri tekrar mülakata çağırmıştır. Bu kişilerin bir kısmının şartlı göçmen statüleri iptal edildi ve sınır dışı edildiler. Yani BM’nin verdiği statü Göç İdaresi tarafından yok hükmünde sayıldı. Özellikle 2019’da birçok başvurunun red ile

sonuçlandığı ifade edilmiştir (9. katılımcı). Bu duruma sebep olarak iki yorum getirilebilir; ilk olarak, Göç İdaresinde şartlı göçmen statüsü belirleme işlemlerini yapan personelin yeterli olmamasıdır. İkincisi ise, Türkiye’deki sığınmacı sayısının çok olması sebebiyle siyasi bir kararla ilk dönem böyle bir yol izlenmiş olabileceğidir. Göç İdaresinde çalışan personelin yetersizliği birçok görüşmeci tarafından vurgulanmıştır (9,10,17,18,19. katılımcılar). Bu noktada diğer kamu kurumlarıyla birlikte Göç İdaresi personelinin de eğitime ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Suriyeli göçmenlere karşı tutum ve davranışlarında ayrımcılık yapmamaları için ve basit konularda bilgi eksikliği sebebiyle yanlış uygulamaların önüne geçilmesi için Göç İdaresi personeli daha dikkatli seçilmeli ve eğitilmelidir.

3.2.1. Koordinasyon

Göçmenler için yardım faaliyetleri yapan STK’ların sahadaki koordinasyonları zamanla gelişmiştir. Ulusal koordinasyon sağlanmadan önce sahadaki bireysel çabalarla STK’lar kendi aralarında iş paylaşımı yapmaya çalıştılar fakat yetersiz kaldılar. Kobani’de çatışmaların yaşandığı dönemde Türkiye’ye gelen göçmen sayısında yüksek bir artış oldu. O dönemin en yoğun göçmen alan şehirlerinden Urfa’da kişisel çabalarla sahayı koordine etmeye çalışan bir katılımcı durumu özetledi:

“Koordinasyonu ilk Urfa’da kendi çabamızla Kobani zamanında kurduk. Urfa bazlı bir koordinasyon ve Suruç’taki yardımları koordine etmek için ilk koordinasyon orada çıktı. Kim, nerede, ne yapacak? Böyle köyleri böldük, bir sürü uluslararası ve yerel kuruluş vardı. Herkesin kendi köyü vardı. Meğerse bütün dünyada varmış bu koordinasyon sistemi işte WFP, temel ihtiyaçların lideriymiş; UNHCR, Protection’ın; WHO, sağlık sisteminin; UNDP, Livelihood’un vs. Bu oluşturuldu, geç oldu, çok geçti. Sahada zaten herkes böyle kafasına göre iş yapıyordu. Kurumlar birbiriyle kavga ediyordu, işte ben şeyi biliyorum Urfa’da Support To Life’in Coordination Center’ının yanına 3 tane NGO sırayla toplum merkezi açtı falan. Ondan sonra işte şikayetler bakın biz burdayız başka mahalleye gidin vs. gibi böyle yazışmalardan sonra. Çünkü şey vardı NGO’ların arasında bir rekabet vardı. İşte onlar gelmiş ama biz de işte paramızı bulduk biz de oraya gidelim oradaki hazır mülteci zaten ayağı alışmış onu ordan çalalım fikriyle davranan NGO’larımız vardı. İşte koordinasyon olmadığı için kardeşim

oraya gitme buraya git de diyemiyordu. Sonra koordinasyon sistemi kuruldu böyle sahaya yayıldı” (11.katılımcı).

“Bu arada rekabet oluyor mesela işte Urfa’da bazı bölgeleri biliyorsunuz kesinlikle çok yoğun yerler ve defalarca kez siz konuşsanız bile diğer derneklerle bu lokasyona gelmeyin bu mahallelerde zaten çalışılıyor diye yine de bazen o kuralı ihlal ediyorlar. Kuralı ihlal etmenin çünkü bir yaptırım yok...” (10.katılımcı).

Koordinasyon eksikliğinin Türkiye’deki yönetimin BM kurumlarıyla geç işbirliğinden kaynaklandığı öne sürülebilir. Suriyeli göçmenlerin geldiği ilk yıllarda Türkiye, BM’nin Suriye krizine bölgesel yanıt vermek amacıyla oluşturduğu birinci plana dahil olmadı. BMMYK ile işbirliği yapmayarak krizi tek başına yönetebileceğini düşündü. İlerleyen yıllarda Türkiye bölgesel plana dahil olmuş ve BM kurumlarıyla işbirliği arttırılmıştır.

Sahada çalışan uluslararası veya yerel STK’lar arasındaki koordinasyon eksikliğinin önemli bir sebebi de rekabettir. Sahada çalışan insanlar her ne kadar STK çalışanı olsalar da bir kurumda ücretli çalışanlar ve kuruma rapor vermek zorundalar. Bu durumda ulaştıkları göçmen sayısı onlar için önemli hale gelmektedir. Dağıtılacak yardım paketi ve görüşülecek göçmen sayısı gibi hedefleri olabilir. Bu sebepler saha çalışanlarını doğal olarak en rahat ve hızlı bir şekilde işini bitirme yolları aramaya sevkedecektir. Bazı durumlarda bu çalışması kolay olan mahallelerde yığılma, zaten STK’ların çalışma tarzına alışmış olan kişilerle çalışmak isteme gibi sonuçlar doğurabilir. Sonuç olarak, aynı yerde benzer hizmetleri sunan birçok STK’nın çakışması meydana gelir. İlk dönemler bu gibi durumlar görülse de koordinasyon sağlandıktan sonra önemli ölçüde azaldığı belirtilmektedir.

“Eskiden Türkiye’deki STK’lar içinde hizmet haritalanması diye bir şey yoktu. INGO’lar service mapping yapıyorlar her zaman. Service mapping yaptıkları için de detaylı olarak kim, nerede çalışıyor biliyorlar o yüzden de hem bölge paylaşımı, hizmetlere göre dağılım arttı...UNHCR’in burada bir araya getirme ve işbirliği konusunda iyi bir çalışması oldu. Fakat o kadar o kurumlardan bunu takip eden insanlar sürekli değişiyor ki, değiştiği için bir süre sonra ne kadar bir koordinasyon olsa da sonuçta bunlar insanlarla yapılan şeyler. Etkili yapılmama durumu olabiliyor tabi ki. Bir de sonunda

ne olursa olsun ben şu bölgede çalışacağım deyince diğeri sen çalışamazsın diyemeyeceği için dublikasyonun olma ihtimali tabi ki oluyor” (20.katılımcı).

UNFPA tarafından Inter-Agency Coordination Turkey başlığı altında İngilizce olarak hazırlanan <http://www.refugeeinfoturkey.org> internet sitesinde Türkiye’deki göçmenlerle ilgili çalışan STK’ların faaliyet bölgeleri ve çalışma alanlarına dair dökümanlar paylaşılmaktadır. Sitede sırasıyla Basic Needs, Protection, Education, Food Security and Agriculture, Health, Livelihoods ve diğer başlıklar bulunmaktadır. BMMYK tarafından hazırlanan <https://turkey.servicesadvisor.org/en> internet sitesinde ise servis haritalanması yapılmaktadır. Filtreleme yoluyla hangi şehirde, hangi hizmetlere ulaşılabilceği gösterilmektedir. Hizmetler, Cash, Education, Food, Health, Livelihoods, Non Food Items, Protection, Shelter, Water Sanitation and Hygiene başlıkları altında toplanmıştır. Bu sitelerin ne kadar verimli kullanıldığı bilinmemekle birlikte oluşturulmuş olan koordinasyonun ve yapılan çalışmaların bir göstergesidirler. Fakat bu sitelerde, aldığı fon itibarıyla küçük olarak nitelenen STK’lar dahil edilmemektedir. STK’lardaki özellikle INGO’lardaki diğeri bir nokta çalışanların sık gerçekleşen iş değıştirmeleridir. Proje bazlı işe alım gerçekleştiği için çok sık personel değışimi olmaktadır. BMMYK’nın sorumlu olduğu STK’lar arası koordinasyon toplantılarında da sorumlu kişilerin sık değışmesi yapılan işin kalitesini etkilemektedir. Bunun yanında, STK’ların sahip olduğu merkezîyetçi yapı hizmet dağılımı ve koordinasyon konusuna olumsuz etki edebilir:

“Bir de şey sıkıntıydı tabi Ankara’da çalışıp da sahada yürütülecek projeleri dizayn eden ve sahadaki elemanlara asla hiçbir şey sormayan insanlar var mesela UN kurumlarında genelde onlar. Ben çok Urfa’dayken şikayet ederdim. İşte gelirdi proje imzalanmış, Urfa’da toplum merkezi için para verilecek bir tane STK’ya. Şey derdim kimse bize sormadı, neye ihtiyacınız var, Urfa’da nasıl bir eksik var. Atıyorum bir STK zaten yeni bir toplum merkezi açmış bir bakalım ya da bu parayı alalım daha acil bir şey var ona harcayalım gibi sormuyorlardı. Ankara’da oturup gerçekten ofisten dışarı çıkmayıp sahada proje dizayn eden insanlar vardı. Bu da şey sıkıntısı yani güncel bilgin yok işte Eyyubiye’de toplum merkezi açacağım diyorsun ama Eyyubiye’de zaten 5 tane toplum merkezi var ama Viranşehir’de hiç yok mesela. Böyle trendy topic’ler var. Bazı dönem child protection çocuk dostu

alanlar bir ara her yerde açılıyordu. Bir sürü kurum böyle farklı farklı çocuk dostu alanlar kuruyordu. Sonra onu unutuyorlar, paralar... ama o proje ne oldu devamlılığı sağlandı mı işte kaç tane çocuk nasıl yönlendirildi, nasıl eğitimler alıyor, modüller neler. Bunlarla kimse ilgilenmiyordu mesela...” (11.katılımcı).

Sahada çalışan ve güncel bilgisi olan kişilerle sahadaki sorunlar ve ihtiyaçlar üzerine istişare etmeden proje yazılması tekrara düşmeye sebep olur. Bu da kaynakların etkili kullanılamaması ve göçmenlere ulaşamaması anlamına gelir. STK’ın yaptıkları projelerde kaynak israfından kaçınmanın bir yolu sahada çalışan kişilerden geri bildirim almak olabilir. Böylece, çalışmanın yapıldığı yerin özellikleri, hedef grup daha detaylı analiz edilmiş olacaktır. Bunun yanında, bir yöneticinin çalıştığı uluslararası kurumun diğer ülkelerde yaptığı proje tasarımlarını Türkiye’ye uyarlaması yaygın bir pratiktir. Fakat adapte edilen projenin uygulanacağı yerlerin kendine özgü ihtiyaçları iyi analiz edilmelidir. Bu nedenlerle eksik saha bilgisiyle mekanik olarak masa başında karar almak başarılı sonuçlar vermeyebilir. Proje kağıt üzerinde güzel olabilir fakat planlanan bölgede daha acil bir ihtiyacın olması durumunda, proje düzgün yapılsa da insanların önceliği olmayabilir. Dolayısıyla boş yere kaynak israfı yapılır. Bu iletişimsizlik sadece farklı şehirlerde olmaktan kaynaklanmaz, aynı binada, aynı ofiste çalışan saha çalışanları ve yöneticiler arasında da sahaya dair fikir alışverişi mevcut olmayabilir. Burada önemli olan STK’lardaki hiyerarşik yapının kırılmasıdır. Diğer türlü bu problemlerin azalmasını beklemek gerçekçi değildir. Merkeziyetçi yapıdaki STK’lar bu yönde yapacakları iyileştirmelerle kendilerine yöneltilen eleştirileri azaltabilirler.

Bazı dönemlerde yoğun olarak yapılan çalışmalar örneğin; toplum merkezleri, çocuk dostu alanlar gibi aynı yerde benzer birçok çalışmanın yapılması hala devam eden problemlerden biridir. Ayrıca gelen para bir şekilde harcanmalı düşüncesiyle halihazırda popüler olan uygulamalara yönelme olur. Bir zaman sonra bahsedilen bu yerler atıl kalmaktadır. Bu açıdan STK’ların kopyala-yapıştır proje yapmaktan öteye geçip çalışılan yerin ihtiyaçlarını iyi analiz ederek, uzun vadeli projelere yönelmesi beklenir.

“Sahada çok güçlü bir koordinasyon var mı derseniz o tartışılır tabi bir taraftan da. Şöyle hizmetlerin nereye, ne kadar dağıldığına bakmak lazım. Atıyorum Sultanbeyli Belediyesiyle çok rahat çalışıyoruz diye belki orada o kadar fazla STK’nın iş yapmasına gerek yok. Daha hiçbir şey yapılmayan ne bileyim Esenyurt’da, şu an neyse ki Esenyurt’ta da var ama bir dönem öyleydi, daha nerede ihtiyaç var, ona göre yeni bir şeye başlanacaksa bunu STK’ların konuşuyor olması gerekiyor” (6.katılımcı).

Yerel idarelerin tutumları o bölgede çalışan kuruluş sayısını önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin, bakanlıktan alınmış tüm Türkiye’de çalışma izni olsa bile yerel idarelerin yakın çalışma ortamı sağladığı ve işlerini kolaylaştırdığı bir durumda STK’lar rahat çalışabilecekleri yerleri tercih edebilmektedir. Ayrıca, kamu kurumlarından yapılan yönlendirmeler yararlanıcılara ulaşma noktasında kritik bir rol oynamaktadır. Ortak proje yapmak hem ev sahibi hem de göçmen topluluğa ulaşmak için de işlevseldir. Fakat bu durumun belirtildiği gibi dezavantajları da olmaktadır. Yerel idarecilerin STK faaliyetlerini desteklediği il ve ilçelerde ihtiyacın üstünde STK bulunurken başka yerlerde eksiklik olabilir.

“Göç idaresi genel müdürlüğü düzenli olarak STK’lar ile istişare toplantıları yapıyor. Bu toplantılar bölgesel toplantılar oluyor. Bu toplantılara düzenli katılan burada fikir beyan eden bazen pasif katılımcı olarak katılıyoruz yani bazen o toplantılar biraz daha kamu tarafından bir aktarım olarak gerçekleşiyor. Bazılarında bizlere gerçekten bir istişare formatında geçtiği noktada da biz de bunlara elimizden geldikince katkıyı sağlıyoruz.... Ama ne kadar soruluyoru sorarsanız istişare kısmı biraz daha kısıtlı kalıyor tabi. Sonuçta merkezi hükümetin bir politikası var, merkezi hükümetin politikası doğrultusunda ilerleyen süreçler var. Bizim geri dönüş ve bildirimlerimiz varsa biz mutlaka bunları elimizden gelen her fırsatta iletmeye çalışıyoruz, bunun desteğini sağlıyoruz. Ama bu toplantılar daha çok bilgilendirme amaçlı oluyor. Göç müdürlüğü kendi gündemiyle, ajandasıyla gelip STK’lara dikkat edilmesi gereken konuları, hassasiyetleri vs. aktardığı toplantılar da oluyor” (7.katılımcı).

Göç İdaresinin düzenlediği istişare toplantılarında kamunun tek taraflı bilgi aktardığı ifade edilmektedir. Bunun yerine STK’lar BM kurumlarının düzenlediği çalışma gruplarında karşılaşılan problemleri ve fikirlerini iletmektedir. Bunlar ancak

BM aracılığıyla kamuya aktarılabilir; aksi halde kamu ve STK'lar arasında doğrudan bir görüş alışverişi bulunmamaktadır. Bu tabloda kamuya ulaşabilmek için STK'ların kendi çabalarıyla uğraşmaları gerekir. Dünyanın en fazla zorunlu göçmen nüfusuna ev sahipliği yaptığı bir ülkede geldikleri günden itibaren göçmenlerle direkt olarak temas kuran uluslararası ve ulusal STK'ların görüşlerini BM aracılığıyla ya da kendileri bizzat uğraşarak kamuya iletmeye çalışmaları tek taraflı bir yönetim anlayışına işaret etmektedir. Göçmenlere dair politika oluşturma sürecinde sahada en güncel bilgiye sahip olan STK'lar ile istişarenin kısıtlı olması, oluşturulan politikaların da eksikliklerinin veya uygulama sürecinde karşılaşılan zorlukların artmasına neden olur. Yerel idarelerin de göçmenler ve onları ilgilendiren meselelerde bilgilerinin kısıtlı olduğu STK çalışanları tarafından ifade edilmektedir. Her ne kadar STK'lar yerel idarelerle koordinasyon toplantılarında buluşuyor olsa da bu yine onların görüşlerinin dolaylı yollardan aktarılması ya da hiç aktarılmaması anlamına gelir.

3.3. Türkiye’de Sivil toplum Kuruluşları -Değişimler ve Problemler-

3.3.1. INGO’ların Etkisi

Türkiye’deki göçmen sayısı sebebiyle uluslararası fonların artışı uluslararası yardım kuruluşlarının Türkiye’de faaliyetlere başlamasına yol açtı. Uluslararası kuruluşlar, çalışma şekilleriyle ikiye ayrılabilir: direkt olarak sahada operasyonel olanlar ve ulusal/yerel STK'lar ile partner olarak çalışanlar. Bazı kuruluşlar her iki şekilde de çalışmaktadırlar. INGO'lar Türkiye’de çalışmaya başladıktan sonra ulusal/yerel STK'ların da çalışmalarını etkilediler ve insan kaynağının yetişmesine katkıda bulundular.

“Birlikte çalışmalar yaptılar. Biraz koşullar buna zorladı biraz INGO’ların çalışma kültürleri böyleydi, öyle oldu. O süreç içerisinde INGO’ların getirdikleri eğitim modülleri, araçlar, insan kaynağı, INGO’ya gelen expat, yurtdışından gelen uzmanın niteliği bunu çok belirledi. Bazıları ciddi insan yetiştirdiler. O yüzden kimi çok olumsuz konuşabilir gerçekten yaşadığı pratiklerden dolayı ama benim olumsuz tecrübem olmadı. Çünkü benim çalıştığım kurumlardaki yabancı çalışanlardan... çok şey öğrendim

onlardan. Bir şekilde bazı kurumların CARE'in, OXFAM'ın, DRC'nin, NRC'nin çok şeyi var, halihazırda etkili programları var. O programı Türkiye'ye adapte ettiği zaman onlar işliyor. Çünkü diğer yerlerde de işlemiş. Sadece Türkiye adaptasyonunu yapan kişinin iyi olması gerekiyor" (20.katılımcı).

Türkiye'de daha önce göçmenler özelinde insani yardım konusunda bir deneyim olmadığı için uluslararası alanda var olan tecrübenin Türkiye'ye gelişi INGO'lar sayesinde olmuştur. Gelen yabancı INGO çalışanları uzmanlıklarını ve bilgi birikimlerini yereldeki aktörlere aktardılar. Bu kişiler ilk dönemlerde sayıca daha yoğun olarak Türkiye'deki saha ofislerinde bulunurken gerekli personelin yetişmesi ve yeterli tecrübenin oluşmasıyla zamanla ülkeden ayrıldılar. Son yıllarda genellikle yönetici pozisyonlarında veya danışman olarak bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, göçmenlere insani yardım konusunda diğer ülkelerde uygulanan programlar Türkiye'ye adapte edilerek uygulanmıştır. Bu programlarla birlikte, uluslararası alanda oluşan insani yardım standartları, program ve proje örnekleri de gelmiştir. INGO'ların yerel STK'larla partnerlik yapması çalışma şekilleriyle de ilgilidir. Dünyanın birçok ülkesinde faaliyetlerine devam eden bu kuruluşlar bulundukları ülkenin ulusal ve yerel STK'larıyla çalışmayı tercih ederek ülkedeki operasyonlarını kolaylaştırırlar.

"Türkiye'deki genel olarak NGO'ların kapasitesi çok sınırlı. Özellikle, hesap verilebilirlik, data koruması, veri toplama, veri koruması, finans departmanının olup olmaması. Buralarda çok sıkıntılı bir yerde duruyordu çünkü böyle bir ihtiyacı olmamıştı...Değişim bir ihtiyaçla başlar. Mesela, Türkiye'deki lokal dernekler bugüne kadar 5-6 kişiyle idare edebiliyorken edemez hale geldi. Bu bir değişimi getirdi. Yeni bilgiye ihtiyaç duydu INGO'ların desteğiyle bu bilgileri taşıdı ve öğrendikçe de kendiliğinden o yeni kapasitesiyle birlikte uluslararası alana entegre oluyor. Bu sefer ne oluyor lokalde biriken bilgi, birikim, özgünlük yeni kapasitesiyle birleştiği için international alanı da destekliyor aslında. İleride benim öngörüm o. Bütün sıkıntılara, sorunlarına rağmen Türkiye'de yerel derneklerin hem kapasitesinin hem ufkunun, hem insan kaynağının arttırıp belli bir standarta erişiyor olması ileride Türkiye'deki lokalın, sivil toplumun uluslararası sivil toplum hareketini destekleyecek örnekler çıkartmasını da sağlayacaktır

diyorum. Ve çok olumlu bir yere gidecek yani. Ama her zaman bu sıkıntılar olacak yani öbür taraftan işte işini doğru yapamama da var” (16. katılımcı).

Göçmenler için gelen fonların artışıyla birlikte ulusal ve yerel STK’lar da göçmenlere yönelik çalışmalara başlamıştır. Bunun hem bir ihtiyaçtan kaynaklandığı hem de var olan pastadan pay kapma isteği olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Türkiye’de sınırlı sayıda insani yardımla meşgul olan STK’lar kapasitelerini daha da arttırırken yeni kurulmuş olan STK’lar da zamanla geliştiler. Bu STK’lardan bazıları yaptıkları işlerle var olan ihtiyaca oldukça iyi ölçüde cevap vermiştir. Gerekli standartları sağlayan ulusal ve yerel STK’lar INGO’larla partnerlik yaparak sahadaki operasyonlarını genişlettiler. Çalışma yaptıkları il sayısı artarken, istihdam ettikleri personel sayısı da artmıştır. Bu sayede Türkiye’de insani yardım alanında hem Türkiyeli hem Suriyeli kişilerden müteşekkil bir insan kaynağı oluşmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının göçmen varlığıyla beraber bir genişleme yaşadığı ortadadır. İleride gelen fonların azalmasıyla birlikte yeni açılan STK’ların devam edip edemeyeceği görülecektir. Bununla birlikte sivil toplum alanına bir ilgi oluşturmuş ve bir kariyer seçeceği olarak belirmiştir. Her şeye rağmen son on yıldaki değişimin STK’lara olumlu etki ettiği ve ileride daha da güzel bir yöne gideceği yönünde bir görüş yaygındır.

Buna karşın, dünyada INGO’lar yaptıkları projelerin yüksek harcamaları sebebiyle eleştirilmektedir.

“Aslında kurumuna göre ve programına göre değişiyor. Bir tane projenin fonunun iyi harcanması o kadar çok farklı kritere bağlı ki. Kamu ile ilişkiye, ekibe, iş izinlerinin alınmasına bile bağlı... İnsan kaynağı olarak normalde Türkiye’deki STK’larda çalışanlardan daha yüksek ücret veriyorlar. Zaten bir anda o ücretleri duyan kişilerin gözleri parladı. Bu kadar insan birden hiç alakasız insanlar 200-300 kişinin başvurduğu bir pozisyona binlerce insanın başvurduğunu gördüm ben. Tabi ki daha Türkiye’deki STK’ların daha düşük ücretlerini düşünecek olursanız onlar belli bir standart da getirdiler. Bunun iyi olduğunu anlayabiliyorum ama bazıları da bu sahayı kirletti diye düşünüyor. Çünkü çok standartları değiştirdi, çok iyi bir insan kaynağı ilk geldiğinde NGO’lar yapamadı diye düşünüyorlar... Mesela *Save the Children* açıklama yapıyor ben donörden aldığım paranın şu kadarını %1’inden fazlasını administrative cost için harcamayacağım. Proje

bütçesinde İK'nın yüzdesi şunu geçmeyecek. Böyle iyi ve şeffaflık getiren şeyler de yapıyorlar. Bir yandan belli skalalar belli oldu Türkiye'de. Eskiden o görev tanımına göre iş, para çok oturmama durumları olurdu. Kadınların katılımı INGO'larda daha yüksek oldu. Kadın-erkek oranına bakınca, üst yönetici olarak da olmaya başladı hani özellikle. O açılardan hem avantajları hem de dezavantajları var gibi. Ama bu iyi izlenmeli ve denetim yapılmalı, bu her şey için geçerli. Bu her fon kaynağı için geçerli." (20. katılımcı).

INGO'ların Türkiye'deki çalışmaları sadece insani yardım değil idari kısımdaki standartları da değiştirmiştir. Öncelikle, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak STK çalışanlarının yüksek maaş almaları Türkiye'de yaygın bir durum değildi. Buna karşın, yurtdışında, uluslararası yardım kuruluşlarında çalışmak da bir kariyer seçeneği olabilir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarında çalışanlar, çoğu zaman idealist ve aktivist kimlikleri ağır basan kişilerdi. Bu yüzden geçmişe kıyasla ilgili olmayan çok sayıda kişinin yüksek maaşlar sebebiyle INGO'larda çalıştığı söylenir. Fakat Türkiye sivil toplumu içerisinde var olan insan kaynağı, göçmenlerle gelen büyümeyi karşılayabilecek yeterlilikte miydi sorusu da cevaplanmalıdır. INGO'ların idari harcamalarının yüksek oluşu sebebiyle getirilen eleştirilere karşın şeffaflığa vurgu yapılmaktadır. INGO'ların kurumsallığı, pozisyon ve maaş skalasının belirli bir standartta olmasını gerektirdiği için bu durum yerel STK'ları da etkilemiştir. Öncesinde Türkiye'deki STK'larda maaşlar değişkendi; bu süreçle beraber maaş ve pozisyon dengesizliği azaldı. INGO'larda erkeklere oranla kadınların da yönetici pozisyonlarına gelmeleri de mümkün olurken genel çalışanlar içinde de kadın sayısının arttığı belirtilmektedir. Örneğin, bir saha ekibi oluşturulurken bir kadın ve bir erkeğin olması zorunlu kabul edildiğinden kadın istihdamı da artmıştır.

Bir katılımcı da idari maliyetlerin yüksek olduğu eleştirisine cevaben insani yardım müdahalesinin çok yönlü bir bilgi birikimi ve deneyim gerektirdiğine vurgu yaptı:

"Uluslararası bir kurumun burada faaliyet gösteriyor olması demek burada ofisinin, temel masraflarının olması, insan kaynağını buraya getirmesi anlamında önemli. Onlar biraz fazla tutuyor ama onlar olmadığı zaman da bu iş Türkiye'deki STK'larla tek başına yapılamıyor. Uluslararası kurum

aynı zamanda birikimini, bilgisini, deneyimini de getiriyor buraya yani sadece parasal şeyden öte en önemli kısmı deneyim ve birikimi bizim STK'larımızın, kamumuzun da, yerel yönetimlerimizin de gelişmesini sağlayan bir adım sonrasında kendi kendilerini bu krizi yönetecek noktaya getirecek politikalar üretilmesini sağlayan birikimi buraya getiriyor. Bu parayla ölçülecek bir birikim değil. Çıkar bunları ne kalıyor geriye devlet kart üzerinden para verecek dağıtacak. Böyle insani yardım müdahalesi mi olur tek başına. Burada ne giriyor işin içerisine eğitimi, koruması, doktoru, psikoloğu, mesleki eğitimi; bunları getiriyor INGO. O yüzden ben administrative kısmının çok olduğunu düşünmüyorum. Böyle bir şey olarak görmüyorum yani çoklu bir fayda olduğunu düşünüyorum" (16.katılımcı).

İyi bir insani yardım müdahalesi bilgi birimi ve deneyim gerektirir. Bu koşul, yeterli donanımına sahip insan kaynağıyla mümkün olur. Gerekli yeterliliklere sahip kişilerin INGO'larda çalışmasını sağlamak için standartların yüksek olması gerekebilir. Sonuç olarak, INGO'lar özelinde yapılan eleştirilerde bu noktalar da göz önünde bulundurulmalıdır.

3.3.2. Kapasite Geliştirme

Bazı STK'ların programlarında bulunan kapasite geliştirme programları eğitim ve tecrübe paylaşımı olarak anlaşılabilir. Kapasite geliştirme iki türlü yapılabilmektedir. İlk olarak, INGO'ların ulusal ve yerel STK'lar ile partner olarak onlarda bulunan eksik ya da yetersiz bölümlerin süreç içerisinde geliştirilmesidir. Diğer de başlı başına bir kapasite geliştirme projesi yazılarak ulusal ve uluslararası STK'ların seçilen yerel STK'lar ile çalışmasıdır. Yani ilkinde iki kuruluş birlikte aynı projeyi yapacakları için daha deneyimli olan deneyimsiz olana bilgi aktarımı yaparken ikincisinde bir STK'nın kapasitesinin geliştirilmesi başlı başına uygulanan bir proje olur.

"Aslında misyon şu tam olarak dernek bir gün kapanıp Türkiye'den çekildiğinde lokal derneklerin daha uzun süre faaliyet göstereceklerini düşündükleri için o derneklerin kapasitelerini geliştirmek istiyorlar. Bir de kapasitesinin eksik olduğundan emin olunması gerekiyor. Çünkü ziyaretler oluyor işte departmanlar nasıl, dökümanlar nasıl, materyal olarak

da eksiği olabilir. İşte masası yok, oyunla ilgili bir şey yapacaktır ama bazı ekipmanları eksik. Yani çok her şeyi mükemmel bir derneğe sadece lokal dernek diye şey yapmıyorlar. Mesela Hayata Destek'e yapmıyorlar çünkü lokal ölçekte ama büyük çaplı bir operasyonu ve fonları var. O yüzden bu kapsam dışında" (10.katılımcı).

Bu örnekte görüldüğü üzere kapasite geliştirme projesi kapsamında yerel STK'lara materyal desteği, eksik dökümanlarının tamamlanması, departmanlarının güçlendirilmesi gibi çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'deki yerel STK'larda eksik olan belirtildiği üzere genellikle idari kısımdır. Yani program kısmı olarak adlandırılan, projeleri uygulayan kısımdan ziyade idari kısımların güçlendirilmesi ve profesyonelleşmesi amaçlanmaktadır. Yerel ölçekte kurulan STK'larda idari kısımları da genellikle STK'yı kuran kişiler yönetmektedir fakat bu durum STK'nın daha kişisel bir anlayışla yönetilmesiyle sonuçlanabilir. Halbuki bu kuruluşların devamlı olması ve yaptıkları işlerin uluslararası standartlara uygun olabilmesi için kişilerin tekelden çıkması gerekmektedir.

"Biz kendimize ne kattıysak bugüne kadar -çok fazla şey kattığımıza inanıyoruz- bunu yerel STK'lara ve yerel otoritelere de biz bunu bırakalım. Çünkü şu anda fonlar var, projelerimiz var, bütçelerimiz var. Biz sahada evet operasyoneliz ama işte bundan 2-3 sene sonra belki de fon olmayacak. Biz oradan çıktığımız zaman bizimle beraber bütün bu know-how da gitsin istemiyoruz. Biz onun için temel koruma, çocuk güvenliği, çocuk koruma, mülteci hukuku alanında, insani yardımın temel prensipleri alanında, aklınıza gelebilecek çalıştığımız her alana dair standartlar konusunda yerel STK'lara, belediye çalışanlarına, sosyal hizmet merkezi çalışanlarına, baro avukatlarına aslında yerelde çok ciddi bir eğitim veren partnerlerden biriyiz" (7. katılımcı).

Ek olarak, kapasite geliştirme yalnızca STK'lar için yapılmaz. Yerel idarelerin göçmenlere dair koruma ve hukuk alanlarında bilgi birikimlerini arttırmak için de yapılır. Kapasite geliştirme faaliyetlerini INGO'ların yanı sıra ulusal STK'lar da yapmaktadır. Fonlar sonlandığı zaman faaliyet yerinden ayrılan STK'ların oradaki sürdürülebilirliği önemsemesi yardımın yanı sıra kalkınmanın da benimsendiği bir yaklaşıma işaret eder. Bu amaçla kapasite geliştirme projeleri yapan STK'lar yaptıkları

işe yaklaşımları sebebiyle diğerlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Yani, kapasite geliştirme programları vitrinde yardım faaliyetleri kadar görünür değildir ama uzun vadeli etkileri daha fazladır.

“İnsani yardım ve koruma perspektifinden bakarsam bu alanda faaliyet gösteren çokça kuruluş var ama insani yardımın belli başlı standartları var. Örnek veriyorum bir hijyen kiti hazırlarken herkes hijyen kiti dağıtıyor ama hijyen kitinin içinde minimumda çocukları, kadınların özel ihtiyaçlarını düşünerek, o toplumun kültürel yapısını düşünerek bir hijyen kiti hazırlayabilmek tabi ki belli bir birikim, deneyim, donanım gerektiren şeyler. Bunun için insani yardım koruma alanında çocuklarla çalışan bir sürü kuruluş var, yaptıkları şeyler çocuklara zarar mı veriyor, çocuklarla oyun oynamak keyifli-güzel ama gerçekten bir katkı sağlamak istiyorlarsa bunu nasıl ölçebilirler, aktivite yaptılar bunun çocuklar üzerindeki etkisini çocuklarla beraber nasıl değerlendirebilirler. Merkezlerini nasıl daha güvenli hale getirebilirler gibi bir sürü noktada bu uluslararası camiada çokça konuşulan teknik bilgiler ve donanım konusunda eksiklikleri var” (7.katılımcı).

Yerel STK’ların sadece idari kısımlarında yetersizlikler değil programlarında da kapasite geliştirmeye ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Mesela hijyen paketi dağıtımı her ne kadar kolay uygulanabilecek bir insani yardım faaliyeti olarak görülse de dikkat edilmesi gereken ince detaylar bulunmaktadır. Bunları göz önünde bulundurarak bir kit/paket hazırlamak bile belli standartları bilmeyi ve uygulamayı gerektirmektedir. Ya da çocuklar gibi hassas gruplarla yapılan faaliyetler yetkin kişiler tarafından yapılmadığı zaman yararlanıcılara zarar verme ihtimali vardır. Küçük fonlarla çalışan birçok yerel STK’nın bu standartları uygulamadığı görülmektedir. Bu noktalar göz önünde bulundurulduğu zaman kapasite geliştirme programları ve partnerlikler, yerel STK’ların uluslararası standartları öğrenmeleri için bir fırsat oluşturmaktadır. Bu programlarla birlikte yerel STK’ların yaptıkları işlerin kalitesi artmakta ve bu kuruluşların uzun ömürlü olmasına da katkıda bulunmaktadır.

“Profesyonelleşme STK’lar için bir yandan tehlikeli bir yere de geliyor. Şimdi yerel bir STK düşünün ne olsun Akçakale yardımlaşma derneği sallıyorum şu anda tamamen ismini. Bunlar böyle çok güzel sahada

çocuklarla çalışıyorlar güzel işler yapıyorlar aslında çok küçük fona ihtiyaçları var ne kadar 50 bin liraya ihtiyaçları var çocuklara bir alan kiralsınlar da daha güzel işler yapsınlar. Türkiye'deki yerel fonlar çok az, uluslararası fonlara baktığınız zaman diyor ki -bir ya da iki tane çalışanı var zaten- çocuklarla iş yürüten uluslararası kuruluşlar geldiği zaman diyor ki bir saniye dur senin bir tane finansçının, satın almacının, lojistikçinin olması lazım normalde 2 kişi çok ucuza mal ettiğin ve uyguladığın şey için işte satın alma sisteminin olması lazım o bu derken mahalle bakkalı olan ve orada çok güzel iş gören zorla bir süpermarkete çevirmeye çalışıyor. Bu sefer de STK'lar ciddi bocalamaya başlıyor. Ciddi paralar harcamaya başlıyor... Onun için küçük STK'ları yerel, kendi pratiklerinden de biraz çıkaran uluslararası bir fon sistemi de var. Dediğim gibi yerel bir STK bana 50 bin tl versen harikalar yaratırım diyerken 50 bin tl değil, 500 bin tl verelim diyorlar ama bu 500 bin tl'yi verirken de bunun zaten 300 bin tl'sini insan kaynağına, sistemine harca deniyor. Onun için profesyonelleşme noktasında yerel STK'lara ciddi bir zarar da veriyoruz. Kendimi de içine koyarak söylüyorum...Döngü biraz daha böyle, tabi ki hesap verilebilirlik çok önemli bunların hepsinin altında bir gerekçe de var ama dengeyi tutmak çok zor hale gelebiliyor” (7. katılımcı).

STK'ların kapasite geliştirme programlarının eleştirilen bir yönü bulunmaktadır. Faaliyetleri için fon bulabilmek adına kurumsallaşmaları gerekse de bazı durumlarda bu kurumsallaşma, STK'ların özgünlüklerine zarar vermektedir. Hesap verilebilirlik sağlandığı takdirde tüm STK'ların büyük kurumsal yapılara sahip olması beklentisi eleştirilir. STK'ların özgünlüklerini bozmadan çalışmalarını yapmaya devam edebilecekleri bir sistem savunulur. Tabandan örgütlenme şekliyle faaliyet gösteren adem-i merkezîyetçi kuruluşları merkezîyetçi ve hiyerarşik yapılara dönüştüren bir fon sistemi bulunmaktadır. Bu fon sisteminin kaynak israfına yol açtığı vurgulanır. Alternatif bir sistemin oluşturulabilmesi için iki farklı yapı arasında denge tutturmanın gerekliliği öne çıkar. Adem-i merkezîyetçi kuruluşların mevcut yapılarını koruyarak hesap verilebilirliği sağladığı örneklerin artmasıyla değişim başlayabilir.

Fonlardaki artış sebebiyle alanda uzmanlığı olmayan bazı STK'ların proje yapmaları karşılaşılan yaygın problemlerden biridir:

“Bazen şey de oluyor örneğin her ülkede bu çıkıyordur eminim. Sonuçta bir fon var, bu fonun harcanması gerekiyor ve kuruluş bunu harcamak için buraya geliyor. O noktada mesela şey direkt isim olarak da bildiğim

kuruluşlar var ama şunu bence herkes yaşamıştır. İşte benim ilgim yok mültecilerle, sosyal uyum aktiviteleri de umrumda değil ama parayı verirsene yaparım. Bunlardan çok fazla, bu artık ben bu işin doğalında mı var bilmiyorum ama yani şey gibi mesela he erken evlilik projesi mi tamam işte benim hiç uzmanlığım yok ama parayı verirsene ayarlarım bir şeyler yaparım da gibi, bu şekilde çalışan çok fazla STK ortaya çıktı. Bilmiyorum yani az çok sektörde olan kişi isim de sayılabilir bu konuda, dernek ismi çok önemli değil ama kimin ne yaptığı ama tabi ki ben bu gelen fonların en doğru şekilde yatırım yapıldığını ya da planlandığını düşünmüyorum” (8.katılımcı).

Göçmenler için gelen fonlardan pay kapmaya çalışan yerel STK’ların varlığı, özellikle yeni kurulanlar arasında, bir problem olarak görülmektedir. Büyük miktarlarda fonların olduğu bir alanda bu durum normal kabul edilebilir. Fakat bazı STK’ların yeterliliği, deneyimi ve bilgi birikimi şüphelidir. Özellikle yeni kurulmuş bir STK’nın hemen her konuda proje yapabileceğini söylemesi akıllarda soru işareti bırakır. Büyük operasyonu olmayan bir STK’nın belli bir alana yoğunlaşması ve uzmanlaşması partnerlik yapmak isteyen diğer STK’lar için de daha güven vericidir. Katılımcı, yaygın olan bu problemi planlama eksikliğiyle bağdaştırır. Gelen fonların en doğru şekilde planlanarak kullanıldığını düşünmemektedir. Bunun sonucu olarak bazı kişiler ve kuruluşlar tarafından suistimal edilmektedir.

3.3.3. İnsani Yardımın Yerelleşmesi

İnsani yardımın yerelleşmesi ile kast edilen bir ülkedeki insani yardım faaliyetlerinin o ülkenin yerel ve ulusal aktörleri tarafından yapılmasıdır. Yerelleşme tartışmalarıyla yerel ve ulusal aktörlerin desteklenmesi ve gerekli araçların sağlanması amaçlanır. Bazı yerel aktörler yerelleşmeyi etkilenen nüfusların ihtiyaçlarını daha iyi ele almak için insani yardım faaliyetlerinde ulusal aktörlerin liderlik ve karar alma bağımsızlığını tanıma, saygı duyma ve güçlendirme süreci (IFRC Policy Brief, 2018: 1-6) olarak tanımlamışlardır. Yerelleşme ile insani yardım faaliyetlerinin hızlı, etkili, uygun maliyetli ve sürdürülebilir olmasına vurgu yapılır. Ek olarak, yerelleşme acil insani yardımın ötesinde kalkınmayı da merkeze almaktadır.

INGO'lar uluslararası alanda önemli küresel aktörler olsalar da eleştirildikleri yönler bulunur. Değinildiği üzere bu eleştirilerden biri de INGO'ların idari harcamalarının yüksek oluşudur:

“A uluslararası kuruluşu 10 milyon dolar alıyorsa bunun yaklaşık iyi ihtimalle 8 milyon dolarını 7-6 milyonu yerel STK'ya gidiyor çünkü kendi uzmanlıkları da var çalışanları da var kendi arabaları da var yani. Örnek veriyorum biz bir proje yapıyorduk bir kuruluşla isim vermeyeyim ama yani proje yöneticisi bizde, saha çalışanı bizde, psikoloğu bizde bir baktım aynılardan kendilerine de almışlar neden, biz de sizin yaptığınız işi gözetleyeceğiz. Tamam da kardeşim yıllardır bu işi yapan biziz neden o kadar masraf yapıyorsun ben burada bir ekip kurmuşum benim çalışanımın maaşının iki katı maaşla kendilerine aynı ekibin benzerini kurmuşlar. Yani onun için bir de bu boyutu var uluslararası fonların yerelleşmediği için direkt yerele gelmediği için böyle küçüle küçüle gelme durumu var...BM kuruluşları öncesinde bir uluslararası kuruluşu veriyordu o uluslararası kuruluş onu yerel bir STK'ya veriyordu. Son yıllarda fonları direkt yerel STK'lara yani Türkiye'de olan STK'lara vermeye başladılar ve maliyetlerini ciddi oranda düşürdüler. Personel noktasında bile Türkiye standartlarının üstünde... Aslında bugün bizde 4000-5000 tl'ye çalışan arkadaş INGO'ya geçtiği an maaşını ikiye katlıyor tabi ki çalışan için keyifli, güzel bir şey diyor ki; ben burada da aynı işi yapıyorum hele bir de dolar yükseliyor falan oh diyor böyle değmeyin keyfime. Ama sonuç itibarıyla bu para bir Türkiye standartlarının üzerinde, iki yararlanıcıya gidecek paranın maaşlara gidiyor olması da demek. Dönüp baktığınız zaman uluslararası bir STK'nın iş yapmasıyla ulusal bir STK'nın iş yapması arasındaki fark buralarda da ortaya çıkıyor” (7.katılımcı).

İnsani yardımın yerelleşmesi tartışmasında altı çizilen konulardan biri ulusal ve yerel STK'ların direkt uluslararası fonlara başvuramamasıdır. Bu nedenle fonlarını INGO'lar vasıtasıyla elde ederler. Fakat aradaki vasıtalar arttıkça yararlanıcıya gitmesi gereken kaynağın miktarı da azalmaktadır. Partnerlik yapıldığı durumlarda INGO'nun partnerini gözetleme/denetleme rolü varsa da bunun için yüklü miktarlar harcanması eleştirilir. Örneğin, Türkiye'de faaliyet gösteren INGO'ların büyük çoğunluğu çalışanlarının maaşlarını dolar veya euro bazında ödemektedirler. Ülkedeki ekonomik koşullar sebebiyle türk lirasının değer kaybetmesiyle maaşını dolar/euro bazında alan bir kişi Türkiye şartlarında, çalıştığı pozisyonun üzerinde bir gelir elde etmektedir. Bu

durum INGO ve yerel/ulusal STK çalışanlarının maaşları kıyaslandığında daha iyi anlaşılmaktadır. Aynı pozisyonda çalışan, aynı işi yapan bir INGO çalışanıyla bir yerel STK çalışanının maaşı arasında neredeyse iki kat fark bulunmaktadır. Bu durum, doğal olarak INGO'ların idari maliyetlerinin fazla olduğu eleştirisini güçlendirir. Bunun yanında INGO'lar kullandıkları ofisler, kiraladıkları arabalar açısından da yerel STK'ların çok üzerinde standartlara sahiptir. İdari harcamaların yanı sıra projelerin uygulanma şeklinde de kaynak israfı görülebilir. İnsani yardıma dahil olan bazı projelerde örneğin, ev rehabilitasyonu, geçim kaynakları, su ve hijyene dair projeler gibi, müteahhit ve tedarikçi gibi tarafların yüksek fiyatlar belirlemesi sebebiyle yararlanıcıya gitmesi hedeflenen miktar daha da düşmektedir. Bu ve benzeri durumları azaltmak için proje öncesinde iyi çalışılmış fizibilite çalışmaları yapılabilir. Fiyat olarak en uygun şekilde projeyi biçimlendirmek ve yararlanıcı dışındaki aktörlere olabildiğince az kaynak harcamak öncelik olmalıdır. Yeterince iyi ön çalışma yapılmayan projelerde gelen büyük fonların çok az bir kısmı yararlanıcıya ulaşmaktadır. Bu noktada yerel/ulusal STK'ların daha etkili yöntemler kullanabileceği öne sürülür. Bunun için kapasite geliştirmeyle beraber yerelleşme tartışmalarına dahil olmak Türkiye'deki STK'lar için önemli konulardan biri olabilir.

Yerel STK'lar hakkında, hesap verilebilirlik gibi konularda, bazı şüpheler vardır. Bu şüpheler göz önünde bulundurulduğu zaman onlara direkt fon verilmemesi bazı durumlarda normal kabul edilir:

“Bu da eleştirilebilir de, bir taraftan anlaşılabilir de. Bir para veriyor ve bu parayı yönetebilecek misin çok hakkaniyetli olarak bu projeyi yapabilecek misin? Tarafsız olabilecek misin mesela bu da çok büyük sıkıntı. Atıyorum yani tamamen atıyorum işte relief-based NGO'lar var işte bir kısmı kapatıldı. Ben bunların bütün herkese tarafsız bir şekilde yardım dağıtıp dağıtmayacağı ile ilgili kafamda bir soru işareti olabilir ya da işte bir NGO kendisine işte etnik köken üzerinden işte ben sadece Kürt bölgesinde çalışıyorum diyen bir STK'ya dönüp baktığımızda şey diyebilirsiniz ama o bölgede Araplar da var onlara ne yapacak acaba? Yani bu sorular hep Güneydoğu'da çalışırken de aklımızdaydı ve benim hep kafamı karıştırıyordu. Tamam bir STK tüzüğünde herkese eşit, adil, accountable davranacağını söylüyor. Ancak bunu garanti edebilecek mi? Ama uluslararası bir kurum böyle bir şey yapamaz. Kendi iç denetmenleri bile böyle bir şey yapmasına izin vermez. İşte bakıyoruz Sınır Tanımayan

Doktorlar hem Kuzey Suriye’de hem Güney Suriye’de hem Halep’te hem İdlip’te çalışıyor çünkü ben sadece bu bölgede bu insanlara çalışıyorum diyemez zaten. Uluslararası bir kurumun, büyük bir kurumun böyle kendi kendini gözetleme ve monitor etme gücü de var. Parayı küçücük, çok belirli bir bölgede çalışan kurumlara vermek şahsen benim kafamda bir soru işareti yaratır” (11.katılımcı).

Yerel STK’ların uluslararası fonlara başvuramamasına idari kısımlardaki yetersizlikleri gerekçe gösterilir. Küçük çapta çalışan bu kuruluşlar büyük miktarda fonları yönetme kapasitesine sahip değildirler. Bunun yanında yerel STK’ların hedef kitlesine yönelik takınacakları tutumun da belirsiz olması diğer bir nedendir. Denetleme mekanizmalarının eksikliği sebebiyle hesap verilebilirlik sağlanamayabilir. Bu durumlarda STK’nın kendini konumlandığı yer fikir yürütmek için kolaylaştırıcı olur. Bahsedildiği gibi, dini, siyasi veya etnik ajandası bulunan STK’lara karşı güven duyulması daha zordur. Bu tür STK’ların yararlanıcıların kendi değerlerine yakın olup olmadığına önem göstereceği düşünülür. Buna karşın, INGO’ların çalışma anlayışı ve sahip oldukları mekanizma sayesinde yararlanıcılar arasında bir ayrım gözetilemez. Fakat bir ayrım gözetmeksizin çalışan ulusal STK’ların varlığını da belirtmek gerekir. Uluslararası bir kuruluş kadar profesyonel çalışan bir ulusal STK örneğin, Avrupa’da ofisi olmadığı için fonlara başvuramamaktadır. Bu noktada yerelleşme savunusu önem kazanır, yerel ve ulusal STK denildiği zaman hepsinin aynı olduğu da düşünülmemelidir.

Büyük yardım fonları veren kuruluşlardan bazıları 2016 yılında Grand Bargain adlı bir anlaşma imzaladılar. Anlaşmanın gündemlerinden biri de yerel STK’ların güçlendirilmesidir:

“Bir de Grand Bargain ilginç olabilir yani bu localization ve Grand Bargain. Orada da uluslararası STK’lar taahhütlerde bulunmaya başladılar. Yerel STK’lara daha çok para vermek, yerel STK’ların güçlenmesi, kendi kapasitelerini geliştirebilmesi için fon ayırmak, daha uzun yıllar fon vermek. Şöyle; gelip donör diyor ki 6 ay proje yapalım. Ya 6 ayda projeyi kurman, geliştirmen, etkisini... ve 6 ay yapıyorsun bunu 2 ay boşluk veriyorsun, 6 ay sonra tekrar başlayalım diyor. Tekrar merkez kuruyorsun tekrar tadilatını yapıyorsun. Böyle onun için özellikle uzun vadeli, etkisini de uzun gösterebilecek işte multi-layer funding dedikleri gündemlerden bir tanesi de

bu yani uzun vadeli fonlar verilmesi. Çünkü sosyal etki yaratmak öyle 6 ayda 3 ayda olacak şeyler değil. Sosyal etki yaratabilmek için bu gündemde...” (7. katılımcı).

Bu anlaşmanın imzacısı olan kuruluşlar bazı vaatlerde bulundular. Bu vaatler, yerel ve ulusal STK’ları güçlendirmek ve insani yardım alanında var olan problemlerin çözümü için geliştirilmiştir. Kapasite geliştirme, daha fazla ve uzun süreli fon verme, yardım ve kalkınma faaliyetleri arasında bağlantının güçlendirilmesi gibi konuları içerir. Proje bazlı çalışıldığı için kısa süreli hizmet ulaştırmaktan öteye geçemeyen işler yaygındır. Fakat STK’ların çalıştıkları toplumda daha kapsamlı ve kalıcı bir değişime öncülük etmeleri için uzun süreli ihtiyaç vardır. Türkiye’deki göçmenlere dair proje sürelerinin de zamanla uzadığı görülmüştür. İlk dönemlerde 4-6 ay gibi kısa süreler için gelen fonlar artık 2-3 yıl gibi uzun vadelerde verilebilmektedir. Hem projelerin içerikleri hem de koordinasyon ile eskiye göre düzenli bir saha oluşturulması bu duruma katkıda bulunmuştur. Geline nokta acil yardımdan ziyade göçmenlerin toplum yaşamına entegre olabileceği alanlara yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla proje içeriklerinin değişimi, uygulama süresinin de değişmesine yol açmıştır. Kısa süreli fonların mevcut olduğu durumlarda örneğin, Türkiye’nin x ilinde bir proje yapması istenen STK orada ofis açmak için masraf yapıyor. İstenen proje 6 aylık gibi kısa bir sürede ise ofisin açılması, projede çalışacak kişilerin işe alınması, projenin uygulanması gibi işlerle birlikte her şeyin bu sürede tamamlanması yapılan projeden yeterli verim alınmasını zorlaştırıyor. Bunların bir sonucu olarak proje çalışanının yeterli donanımda olmaması, projenin ideale uygun şekliyle yürütülememesi gibi zorluklarla karşılaşılıyor. Bu sebeplerle STK’ları fon veren kurumlar karşısında güçlendirme çabalarıyla birlikte uzun süreli fonlar verilmesi de savunuculuk çalışmaları kapsamındadır. Sıkça vurgulanan bir nokta da sosyal etki konusunda yerel aktörlerin daha avantajlı olduğudur. Çalışılan coğrafya ve insanlarıyla sahip oldukları organik bağ, yerel aktörleri daha başarılı kılar ve projelerini uzun süre devam ettirme imkanları artar.

3.3.4. İnsani Yardım ve Kalkınma Programları

Uzun süren çatışmaların ve insani krizlerin olduğu yerlerde insani yardım tek başına ihtiyaca cevap veremez. Bu tür durumlarda insani yardım ve kalkınma çalışmalarının birlikte yürütülmesi gerekir. Bu anlayış, ‘insani yardım-kalkınma bağlantısı’ kavramıyla ifade edilmektedir. Bu bağlantı, daha tutarlı bir mekanizma öne sürer; acil ihtiyaçların karşılanması ile devam eden krizlerin etkilerini hafifletmek amaçlanırken sisteme dair var olan problem ve eksiklikler de uzun vadeli programlarla giderilmelidir. İnsani yardım-kalkınma bağlantısı, Grand Bargain ile önerilen değişimlerle aynı doğrultudadır.

“Alınan fonların doğru kullanılmasından öte fonların çıkış noktasından. Sonuçta her fon belli bir çağrıyla çıkıyor, belli bir çerçeveye çıkıyor...İnsanların hala temel ihtiyaçlarına odaklanan çok sayıda proje var. Bu insanlara balık mı verelim balık tutmayı mı öğretelim gibi. Yani fonların genel itibariyle insani yardım fonlarının biraz daha kalkınmayla iş birliği, nexus diye geçiyor insani yardım literatüründe. Önceden insani yardımla kalkınma çok net çizgilerle birbirinden ayrılan konulardı ama biraz daha artık bu nexus’la beraber insani yardım fonlarını kalkınmaya insanların gerçekten bir şeyler öğrenmesine kendi ayakları üzerinde durabilmesi için güçlenmesine katkı sağlar hale gelir olması gerekiyor. Maalesef her proje her donör çok bu kafada olmuyor. Bu işte şey hadi bakalım para alalım, çocuklara etkinlik yapalım, çok güzel tamam para da aldık, çocuklara etkinlik de yaptık. Ama yerele ne bıraktık, biz gittikten sonra orada ne olacak. Sürdürülebilir ve kalkınmaya yönelik şeyler biraz zayıf kalıyor. Şöyle örnek vereyim; Türkiye’de 3.6 milyon mülteci var o kadar çok koruma alanında insanların ihtiyaçları noktasında tespit edip çok fazla proje ve fon olanağı varken geçim kaynakları ile ilgili çok az var. Halbuki değil mi insanlar meslekleri varsa o mesleklerini hayata geçirirler, sosyal entegrasyonu sağlarlar, ekonomik anlamda istihdama, üretime dahil olsalar. Biraz daha hep böyle yara bandı noktasında kalıyor insani yardım fonları ama biraz daha orayı gerçekten iyileştirecek, güçlendirecek fonların çıkış noktasında böyle bir sıkıntı var. Hani fonların çıkış ve donörlerin bakış açısıyla ilgili bunu söyleyebilirim” (7. katılımcı).

Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki yaşamları 10 yıla yakın bir süreci bulurken STK’lar tarafından yapılan projelerde geçim kaynakları gibi kalıcı etki edecek kısmın sayısındaki azlık dikkat çekmektedir. Ülkeye hala büyük oranda acil yardım fonu geldiği için donörlerin kalkınma kısmını yeterince önemsemediği görülmektedir.

Kimileri buna Suriye’deki savaşın hala devam ediyor oluşunu sebep olarak gösterir. Fakat insani yardımın süresi uzadıkça yararlanıcıların yardım almaya alışması sebebiyle yaşadıkları ülkeye adaptasyonları yavaşlar. Yardım alabilmek için stratejiler geliştirirler ve kendi başlarına hayata tutunmaları gecikir. Göçmenlere bu konuda destek olacak uzun vadeli ve iyi düşünülmüş kalkınma odaklı projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Kalkınma projeleri, insani yardıma göre çok yönlü bir yaklaşım ve iyi planlama gerektirir. Kalkınma projelerinde kilit nokta göçmenlerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak olacaktır. Türkiye’de Suriyeli göçmenler ve ev sahibi toplum arasında bulunan gelir eşitsizliğini azaltmak ve göçmenlerin yaşadıkları yoksulluğu sonlandırmak için projelerin insani yardımdan çok kalkınmaya yoğunlaşması beklenmektedir. Fonlar, ancak bu şekilde uzun süreli ve kalıcı etki edecek bir şekilde kullanılmış olur. Diğer bir katılımcı insani yardımdan kalkınma projelerine geçişin başladığını düşünmektedir:

“Şu anda zaten fon kaynakları azalmaya başladı öyle kolay kolay eskisi gibi gelen büyük projeler olmayacak. Yavaş yavaş Türkiye’den bir çekilme de olacak. Çünkü artık insani yardımdan kalkınmaya geçen bir süreç içerisindeler, entegrasyon olsun. Şöyle olsun diyorlar, donör Yemen’e gitmeyi Türkiye’de çalışmaya tabi ki tercih ediyor. Öyle olunca da zaten ister istemez bu bir şekilde... böyle projelerin sürdürülebilir olmasının mümkünatı yok, çözemeyecek de. Zaten azalıyor da o yüzden mutlaka alternatif çözüme, entegrasyona, kalkınma şeylerine farklı çözümlere ihtiyaç duyulacak. Eskisi gibi Türkiye’de büyük insani yardım projesi az, ya da işte yöneltildiği yerler belli. İşte geçim kaynakları üzerinden, sosyal uyum üzerinden gitmeye başladı” (20. katılımcı).

Türkiye’deki acil durumun geçmesi sebebiyle zamanla fonların azaldığı ve daha da azalacağı belirtilmiştir. İnsani yardım fonları, Türkiye’de güvende olan göçmenler yerine Yemen gibi çatışmaların yaşandığı ülkelere gitmektedir. Aynı zamanda Türkiye’deki projeler, insani yardımdan geçim kaynakları ve sosyal uyum alanlarına kaymaya başlamıştır.

3.4. STK - Yararlanıcı İlişkisi

STK'lar ve yararlanıcılar arasındaki ilişkinin doğası, STK'ların çalışma şekline, projelerin hedeflerine ve kalıcı etkiye dair noktalarda fikir verir. Kısa süreli yapılan projelerde kalıcı etki hedeflenmesi zor görünüyorken uzun soluklu ve kalıcı etki oluşturmayı amaçlayan projelerde yararlanıcılarla kurulan ilişki farklıdır. Bu konuda altı çizilmesi gereken husus STK'ların yararlanıcıları çalışmalarına dahil etme şekilleridir. Bu konuda INGO'lar ve bazı ulusal/yerel STK'lar arasında bir fark olduğu düşünülmektedir:

“Şeyle karşılaşmıştık biz daha çok Güneydoğu'da çok daha fazla böyle bütün kurslar ücretli veriliyor ve proje faaliyetlerini yapmak ve daha sonrasında da onu yapıp bitirip sonra başka bir proje faaliyetine geçmek gibi. Böyle iş veren, iş yani alıcı-verici gibi bir ilişki kurulduğunu gördük. Çünkü Antep'te ilk çalışmaya başladığımızda hani biz buraya geliyoruz ama bize ücret verilecek mi gibi şeylerle çok karşılaştık. Ama sonrasında kadınlar bunun birlikte yapılan bir iş olduğunu ve devamlı olduğunu gördükçe kendileri gelip bizimle çalışmak istediler. İşte onun baya bir dezenformasyonu vardı sahada yürütülen çalışmalarda. Çünkü hani birçok STK hem aynı işi yapmış hem de belli sürelerde yapıp sonra bir durumda bırakıp gitmişler. Bir sonraki gelen yine aynı şeyi yapmış ve bunlar da hep bir ücret karşılığında yapılmış. Hani kalıcı bir emek istihdamı şeklinde olmamış. Bu her yerde bu şekilde yani ama en çok Güneydoğu'da geçim kaynakları kısımları vakıfların veya STK'ların daha kısa süreli hani kurslar ve sahadaki iş-istihdamı çok iyi de analiz etmeden açılan kurslarla dolu olduğunu gördük” (12. katılımcı).

INGO'ların özellikle koruma programlarında yararlanıcılara yönelik bilgilendirme oturumları yapılmaktadır. Bu oturumlara katılım sağlayabilmek adına katılımcılara market alışveriş kartı gibi maddi bir bedel verilir. Bu oturumlarla her ne kadar bilgilendirme hedefi gerçekleşmiş olsa da çoğu durumda yararlanıcılar bedelsiz olarak katılmazlar. Yararlanıcıların kendi istekleriyle karşılık beklemeden gelmesi ideal durum olarak görülürken maddi bir ücret ödemek STK'ların yaptığı işin sorgulanmasına neden olur. Katılımcılar gönüllü olarak adlandırılmazlar çünkü karşılıksız gelmiyorlar, çalışan olarak da adlandırılmazlar; bu nedenle INGO'lar bu yararlanıcılara “community activator” gibi isimler verirler. Bu kişilerden beklenen oturumlarda öğrendiklerini yaşadıkları mahallelerde diğer göçmenlere anlatmaları

yani topluluk içerisinde bir eğitimci rolü üstlenmeleridir. Yapılan oturumlar ancak bu şekilde devamlı olabilirken bedelsiz olarak bu işlerin yapılabilmesinin de önünü kapatmakta ve yozlaşmaya yol açmaktadır. Ulusal bir STK çalışanının Suriyeli göçmenleri programlarına dahil etmeye çalışırken karşılaştıkları maddi bedel isteği, geçmiş uygulamaların sebep olduğu bir dezenformasyon olarak yorumlanmıştır. Bununla birlikte bazı geçim kaynakları projeleri istihdam olanakları araştırılmadan yapılmıştır. Mesela, hobi kursu tarzında kişiye bir gelir sağlamayacak kısa süreli geçim kaynakları projeleri sadece gelen fonu harcamak ve geçim kaynakları alanında da proje yaptık diyebilmek için yapılabilir. Dolayısıyla yararlanıcının faydasından ziyade STK'nın önemsendiği bir durum ortaya çıkar.

“Bizim çalışmalarımızda duymuşsunuzdur bazı kurumlar bu kişileri dil kursuna çağırdığında bir şey karşılığı çağırıyorlar; gelin, Türkçe öğrenin size dil parası verelim. Gerçekten bazı kişiler yol parası almak için gidiyorlar. Evlerine yakın olduğu için yürüyerek gidiyorlar. 300 tl aldık mı tamam, iyi para. İş olmayan oraya gider” (18. katılımcı).

Yararlanıcıları para karşılığı projeye dahil etme uygulamalarından birisi de dil kurslarıdır. Suriyeli göçmenler için açılan Türkçe dil kursları Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde genellikle maddi ücret karşılığında yapılmaktadır. Göçmenlerin dil öğrenme motivasyonları olmadığı için ancak bu şekilde katılım sağlanabilmektedir. Buna bölgedeki dil çeşitliliği sebebiyle göçmenlerin hayatlarını idame ettirme konusunda sıkıntı yaşamamaları neden olarak gösterilebilir. Diğer bir neden de sınıra yakın olmaları ve geri gitme fikrinin varlığıdır. İçinde bulundukları belirsizlik sebebiyle birçok göçmen Türkçe öğrenme konusunda çekimser kalmaktadır. Bu nedenle önceki örnekteki gibi dil kurslarına katılımı teşvik etmek için göçmenlere market kartı ya da cüzi miktarda nakit ödemesi yapılır. Sonuç olarak, INGO'lar ve bazı yerel STK'ların yararlanıcıları projelerine dahil etme yolları farklılık göstermektedir. Sayıları az da olsa bazı ulusal/yerel STK'lar sosyal dönüşümü ön plana alır ve yararlanıcılarla geliştirdikleri ilişki INGO'lara göre daha sürdürülebilirdir.

STK-yararlanıcı ilişkisinde araştırılması gereken diğer bir konu, ulaşılan göçmenlerin ihtiyaç durumlarıdır. STK'ların faaliyetlerinden yararlanma noktasında göçmenler arasında hiyerarşi bulunduğu düşünülür. Mevcut olan toplum/danışma merkezleri gibi yerlere gelen göçmenlerin haricinde bu yerleri bilmeyen veya gelemeyen göçmenler çoğu zaman yapılan faaliyetlerden yararlanamamaktadır. Evinde Türkçe bilen kimse olmayanlar, bu merkezlere gidecek kadar parası olmayanlar ya da yeterince sosyal olmayan göçmenler bu hiyerarşinin aşağısında yer alırlar. Ev ziyaretleri şeklinde çalışılan projelerde bu açık kapatılabilir fakat bu da sınırlı kalmaktadır:

“Ulaşması çok zor oluyor. Esenyurt'ta, Bağcılar'da veya İstanbul'da bir yerde çalışırken bazı mahallelere girmek bile gerçekten zor, eve girmek zor. Demek istediğim mahalleye girme diye bir yasak olduğundan değil ama hani hangi evde kim yaşıyor hiçbir şey bilemiyorsunuz. Güvenlik sıkıntıları olabilir, başka şeyler olabilir. STK'lar sahada çalışıyorlarsa birçok şeye çok dikkat etmeleri gerekiyor. Çalışan güvenliği haricinde yasalara, kurallara, kanunlara da dikkat etmek gerekiyor. E Türkiye Cumhuriyeti de çalışan STK'larla ilgili sıkı kuralları da var. Bazen önemli bu kurallar ama bazen çalışmak için zorluklar da yaratabilen şeyler. Ben uğraştıklarını, hassasiyet gösterdiklerini düşünüyorum ama yeterince ulaşamadıklarının farkındayım. Çünkü zaten bir community center'a gelen birisi orayı bulup geliyorsa böyle bir hizmeti almak istiyordur. Alamayan kişi de çok var, onlara ulaşmak için de başka bir şey gerekiyor. Ama insanların çoğu da çok umutsuz olabiliyor. Çeşitli sebeplerle o umutsuzluk şeyini aşmak da çok zor” (20.katılımcı).

Evlere ziyaret şeklinde gerçekleşen çalışmalarda çalışan güvenliğinin yanı sıra göçmenlerin de gelenlere güvenmeyip eve kabul etmedikleri hatta kapıdan bile konuşmak istemedikleri örnekler bilinmektedir. Ya da gelen kişilerin anlattığı projelerle ilgilenmeyen, içinde bulundukları umutsuz ruh hali sebebiyle kendi ülkelerine dönmek istedikleri için de yaşamlarını kolaylaştıracak çalışmaları bile reddedebilirler. Diğerlerine göre az sayıda olan bu örnekler göçmenlerin geldikleri bölge, aile yapısı gibi özelliklerle de bağlantılıdır.

Bunun yanında çalışmaların yoğun olduğu semtlerde bazı proje türlerinin artık işlevsel olmadığı görülmektedir. Örneğin birbirine yakın yerde bulunan toplum

merkezleri aynı işleri yaptıkları için atıl kalmaktadır. Zamanla projelerde değişim yapılması ya da çalışılan yerin değiştirilmesi bu durumun önüne geçmek için bir yöntem olabilir.

“İnsanlar bir doyum noktasına geliyorlar yani gelenler bir şey öğrenmek için gelirler. Birinci grup geldi, öğrendi gitti, ikinci grup geldi öğrendi gitti. Öğrendikleri için artık gelmiyorlar belki bundan dolayı azalmaya başladı. Katılım azaldıkça ben bir kurs yapıyorum 1-2 kişi geliyor sadece bunu bu şekilde sürdüremem. Başka bir çözüm bulalım, hoca oluyor merkez açılıyor ama danışan yok, olmadığı için de proje daha da küçülüyor. Ben 3 yıldır burada çalışıyorum yasal danışmanlık hizmeti dışında gelenler aşağı yukarı aynı kişiler oluyor. Biz bu mahallenin insanlarını hedefliyoruz yani başka mahalleden gelenler oluyor tabi ki ama çok büyük oranlarda değil. Buradakiler tamam geldi faydalandı başka faydalanacağı bir şey kalmadı bence böyle düşünüyorum” (18.katılımcı).

Uzun yıllar aynı türde projelerin devam etmesi göçmenlerin değişen ihtiyaçlarının iyi değerlendirilemediği anlamına gelir. Bu noktada konu yine insani yardım-kalkınma bağlantısına gelmektedir. İlk dönemde uygulanan projelere devam edilirken göçmenlerin kendi kendilerine yetmelerine katkıda bulunacak projelere geçiş yapılamaz.

3.5. Acil İnsani Yardım

İnsani yardım programları, doğal afetler ve savaş gibi felaketlerin ardından mağdurlara yiyecek, giyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçların sağlanmasını kapsar. Kısa vadeli olan insani yardım ile var olan krizi hafifletmek ve hayat kurtarmak amaçlanır. Uluslararası ve ulusal/yerel STK'lar tarafından sağlanan insani yardım uzun süre devam ettirilmez. Suriyeli göçmenler için devlet ve STK'ların ilk yıllardaki çalışmaları da acil insani yardım kapsamında değerlendirilir. İlk dönemdeki temel ihtiyaçlara yönelik programlara sonrasında koruma, geçim kaynakları ve diğer projeler eklenmiştir.

“Tamamen emergency humanitarian aid idi. Yani hem kamp hem kamp dışı bir an önce insanların battaniyeye ihtiyaçları bu non-food item'lar daha çok, Kobani zamanı aynı şekilde. Böyle one-time neye ihtiyaçları varsa onu vermek üzere işte winterization program vardı kış gelince. Hep yardımlar o anı kurtarmak üzereydi” (11.katılımcı).

Acil insani yardım, anlık ihtiyaçlara odaklanır ve kısa vadelidir fakat uzun yıllar süren savaş ve çatışma durumlarında sonlandırılması mümkün olmaz. Takip edilen sistemli bir politika olmaması sebebiyle acil insani yardımdan kalkınma odaklı bir programa geçilmesi de zaman alabilir. İnsani yardımın uzun yıllar sürdüğü müzminleşmiş krizlerin olduğu bölgelerde ihtiyaca göre projeler çeşitlenmektedir.

“İnsani yardımda why not cash diye bir söylem var yani neden nakit yardım insanlara yapmıyoruz diye. Çünkü bir insana gıda kolisi verdiğiniz zaman o kutunun içine koyduğunuz şeyleri bu ay ye diyoruz insanlara ama insanlık onuruna daha da yakışacak şekilde insanların kendi ihtiyaçlarını kendi belirlemesi ve kendi tercihlerine göre alışveriş yapabilmeleri... Kızılay kart ESSN programı kapsamında Kızılay devralınca biz orada biraz daha korumaya ve geçim kaynaklarına odaklandık... Aid dependency dediğimiz insani yardıma ya da sosyal yardımlara bağımlılıklarını kırabilmek için de istihdam edilebilir, eli iş tutabilir insanlara meslek edindirme kursları işte cash-for-work dediğimiz geçici istihdam olanakları sağladığımız çalışmalara döndü bu da geçim kaynakları; şu anda temel olarak koruma ve geçim kaynakları bugün geldiğimiz nokta bu” (7. katılımcı).

İnsani yardımı esnekleştirmek amacıyla gıda kolisi yerine nakit para yardımı savunulur. ESSN programı başlamadan önce STK'lar, aynı yardımın yanında nakit para yardımı yapıyorlardı. Fakat ESSN'den sonra nakit yardımlarının tek bir yerden yapılması kararlaştırıldı ve STK'ların nakit para yardımı yapmaları yasaklandı. Bu yüzden STK'lar farklı projelere yöneldiler. Ancak ESSN programı da acil insani yardım programı kapsamındadır bu nedenle uzun yıllar devam etmesi eleştirilir:

“Zamanla bu sürdürülebilir bir şey değil sürekli insanlara para vermek bu arada informal çalışmayı da körüklüyor bir taraftan çünkü yasal bir işin olunca ESSN programından faydalanılamıyor o yüzden insanlar hem yardım alayım hem de informal piyasada çalışıp para kazanayım diyor. Bu tartışma yıllardır devam ediyor işte ESSN insanları formal job'a yönlendirmiyor, engel oluyor diye. Bunun dışında ESSN yardımlarıyla birlikte STK'ların yardımları da değişti. Mesela öncesinde onlar para yardımı yapıyorlardı sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları üzerinden o zaten tamamen iptal oldu. Ben x'te çalışıyordum o sırada ilk ESSN başladığında bütün o nakit yardımları STK'ların durduruldu ve dendi ki bundan sonra tek elden ESSN programı üzerinden verilecek yardımlar. Dolayısıyla STK'larda bir daralma oldu. Bu programlar ve bu fonlar onlar için kesilince bu sefer şey dediler hani siz livelihood yapın, insanları işe ya da dayanıklılıklarını kendi devamlılıklarını kendilerinin sürdürmelerine destek olun, biz de nakit yardımı yapalım oldu. Bu yüzden diyorum ESSN programıyla böyle bir kırılma noktası oldu böyle yardımlarda devlet, Avrupa Birliği ve WFP, Kızılay üzerinden yardım yapacak, diğerleri de bu yardıma complementary, ek destek sağlayacak dendi” (11.katılımcı).

ESSN programının şartları gereği kayıtlı bir işte çalışan Suriyeli göçmenler bu programdan faydalanamazlar. Bu nedenle programdan yararlanmak isteyen kişiler kayıtsız bir şekilde çalışmaktadır. Bu da göçmenlerin kendi başlarına hayatlarını idame ettirmelerinin önünde bir engel olarak görülmektedir. ESSN programı geldiğimiz koşullarda göçmenlerin yardıma bağımlılığını arttırdığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Sonuçları göz önünde bulundurulduğu zaman ESSN'in göçmen entegrasyonunda bir engel teşkil ettiği görülür. Bu durum ESSN'e özel değil, sürdürülebilir olmayan tüm yardımlar için geçerlidir.

3.5.1. Geçim Kaynakları Programları

Göçmenlerin yardımlar olmadan yaşayabilmeleri için en önemli aşama ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlamaktır. Geçim kaynakları projeleri göçmenlerin kendi kendilerine yetebilmeleri için kilit önemdedir. Bu programların hedeflenen sonuca ulaşması birçok etkene bağlı olduğundan uygulamaları çok yönlü bir çalışma gerektirir.

“2015 yılından bu yana çağrı sosyal entegrasyon ve geçim kaynaklarına erişim yani en önemli şey kalıcı çözüm için geçim kaynaklarına erişimin sağlanması ve ordaki bağımlılık halinin sonlandırılması. Orda eşitliği de bozan bir bağımlılık oluyor, sürekli sizden bir şey, bir yardım destek bekleyen grup yaratmış oluyorsunuz. Bu bağı kopartmanın en önemli unsuru yeni iş olanakları yaratıp istihdam sağlayarak aslına bakarsanız kişinin kendi kendini geçindirip, kendi ailesini geçindirecek bir ekonomi insana yakışır iş olanaklarını sahip olmasını garanti altına almak. Bu anlamda en önemli nokta geçim kaynaklarında duruyor. Bu zaten 3RP'nin 2020'sinde de altı çizilen özellikle covid ile birlikte yaşadığımız yoksullaşma süreci bu anlamda geçim kaynaklarının öneminin altını çizen bir yerde duruyor. Çünkü bu öne çıkıyor ihtiyaç olarak projelerdeki payı giderek artıyor donörün ilgisi açısından da artıyor yani donör de geçim kaynaklarında açık, net, istihdama dönüşmüş projeler bekliyorum çağrısıyla çıkıyor yani. Sadece eğitim vererek değil yani” (16.katılımcı).

2015 yılından beri geçim kaynakları projeleri için çağrıda bulunulduğu halde bu projeler hala daha ihtiyacı karşılayacak seviyede değildir. Yapılan projeler, eğitim vermekten öteye geçememiş ve istihdama dönüşmemiştir. Bu durumun farkında olan fon kaynakları da projelerin istihdama dönüşmesine vurgu yapmaya başladılar. Daha önce belirtildiği gibi kayıtdışı istihdamı engellemek, yapısal sorunlar sebebiyle zorlaşmaktadır. ESSN yardımı alabilmek için kayıtsız çalışanlar ya da çalışma izni alma sürecinde karşılaşılan zorluklar kayıtdışı çalışmanın artmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle geçim kaynakları projelerinde eğitim vermenin yanında gerekli olan sektör analizi, işe yerleştirme, işverenleri teşvik gibi konuların da gündeme alınması önemlidir.

“Her yerde mesleki eğitimler yapılıyordu. Okul bulan, dernek bulan, sanayi ticaret odası ile anlaşılan eğitimler veriyordu ancak iş bulma konusu zaten yetersiz. Livelihood zaten böyle bir paket olarak aldığımızda insanların kapasitesini görmek, o kapasiteyi geliştirmek için adım atmak, mesleki eğitim ya da dil kursu vs. Böyle bir paket olarak onlara o eğitimleri vermek ve ardından sonuncusu aslında işe yönlendirmek ve kendi kendilerine yetebilir hale getirmek. Livelihood’dan bazıları sadece iş ya da sadece mesleki eğitim görüyor ama bu aslında bir paket. Birinci ve ikinci adımlar monitoring ve capacity development güzel gitse bile ki çoğu mülteci pek çok kursa aynı anda gidip o paraları günlük harçlıkları almak için bunu yapıp ama devam ettiremeyip ya da işte iş kısmına gelince olay, yasal yollardan işe başvurmayı tercih etmiyor belki işte o yardımları kesilmesin diye...” (11.katılımcı).

Geçim kaynakları farklı aşamaları olan bir paket olarak ele alındığında en çok uygulanan ve görece kolay olan kısmı eğitim vermektir. Eğitim aldıktan sonra yararlanıcıları işe yerleştirme kısmı olmayan bir geçim kaynakları programı birçok STK tarafından yapılabilir. Buna karşın zor olan kısım projenin yapılacağı yerdeki ihtiyaçları tespit etmek ve ona göre hazırlamaktır. Ek olarak yararlanıcıların genel profilini çıkartmak ve yatkın oldukları meslekleri belirlemek de bu paketin içinde olmalıdır. Bu aşamalar göz önünde bulundurulduğu zaman geçim kaynakları projeleri profesyonel bir çalışma gerektirir. Bunun yanında merkezi ve yerel idarelerle iş birliği yaparak kolaylaştırılabilir. Çok yönlü bir çalışma gerektirdiği için geçim kaynakları hem az yapılmaktadır hem de etkisi sınırlı kalmaktadır. Yapılanlar içerisinde istihdama dönüşenlerin sayısının azlığına vurgu yapılır.

“İstanbul’da çok fazla iş olanağı olduğu için genelde mülteci gruplar bir şekilde bir yerde çalışıyorlar. Kursa gelip istihdam dediğiniz nokta çok bence işlevsel değil İstanbul için çünkü diyor ki ben 8 hafta kursa gideceğime 8 hafta kursa gitmem işte çalışırım diyerek onu tercih edebiliyor. O yüzden biz de daha çok kişinin nitelikleri ne ve burada işçi arayan firma ne onları tespit edip onu birleştiriyor olmak İstanbul için daha işlevli bir yol, kurs bazlı istihdamdansa” (6.katılımcı).

Çalışılan yere göre ihtiyaçları belirleyerek eşleştirme yapmak da tercih edilen diğer bir yöntemdir. İş imkanlarının fazla olduğu İstanbul gibi bir şehirde haftalar

sürecek eğitimlerin olduğu projelere rağbet az olabilir. Kurs açıp eğitim vererek hedef kitleye ulaşamayan durumlarda bazı STK'lar sadece kişilerin becerileri ve ihtiyaç duyulan sektörler arasında aracı olmaktadır.

“Keşke çok daha büyük fonlar olsa çok daha büyük geçim kaynakları projeleri sağlansa. Özelde belki yapıyor evet ama bir solar projemiz bizim 30 insana hizmet veriyor. 15 Türk 15 mülteci ama şimdi bir ilde 30 tane. 30 tane insan yani ihtiyaç sahibi insanlara tam olarak ulaşmıyorsunuz. O yüzden bunların sayısının çok çok çok artması gerekiyor” (14.katılımcı).

Projelerin sayısının göçmen nüfusuna oranla yetersiz olduğu tekrar zikredilmiştir. Bir de projeden ev sahibi ülke vatandaşları için de kota ayrılmışsa göçmen yararlanıcıların sayısı daha da azalmaktadır. Geçim kaynakları için verilen fonlar, hala daha Türkiye'deki ihtiyaca cevap vermenin çok gerisindedir.

3.5.2. Koruma Programları

Koruma programları, yerinde erişim, vaka yönetimi, toplum ve danışma merkezleri gibi farklı şekillerde yapılmaktadır. Göçmenlerin temel hak ve hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak; nüfus kaydı, oturma izni işlemleri, sağlık hizmetlerine erişim gibi çeşitli alanlarda devam eder. Türkiye'de Suriyeli göçmenler için devam eden programlarda koruma öne çıkmaktadır. Katılımcılardan bazıları geldiğimiz noktada koruma programlarının sayısının fazla olduğunu belirttiler.

“Koruma devam etmeli ama nasıl etmeli koruma ihtiyacı baki her zaman. İnsanların en gelişmiş ülkelerde, en korumanın oturduğu ülkelerde bile her zaman daha kırılgan gruplar var. Onun için kırılgan gruplar olduğu sürece hizmetlere erişimde sıkıntılar olduğu sürece... Sivil toplum ve koruma faaliyetleri önemli ama korumada gerçekten bire bir yani bu kadar baro varken avukatlarla, psikologlarla bunu mu yapıyor olmak yoksa kalıcı yereldeki STK'ları güçlendirmek, yereldeki kamu otoritelerini, belediyeleri bu kapasiteyi verip ondan sonra yavaştan çekilmek mi dersiniz tabi ki ikincisi yani. Daha sürdürülebilir bir şeyle bırakmak gerekiyor koruma alanında bir de sivil toplumun en önemli rolü monitoring, gözlemleme. Dediğim gibi kamu tabi ki bir politikası var bu politika kapsamında tabi ki belli başlı hizmetler sunuyor ama sivil toplumun şey vardır ya gelişmiş

lkelerde yasama, yürütme, yargı bir de sivil toplum vardır. O da bir erktir. Bu alanda sivil toplumun hala böyle bir rolü var bence Türkiye’de de dünyanın her yerinde olduğu gibi. Ama evet bu kadar koruma faaliyetlerine gerek var mı, neden kalkınma alanında fon bu kadar daha az. Bu aslında tam da o nexus dediğimiz kalkınma ile insani yardımın birbirine bağlarının hala yeterince güçlü olmaması bir sebep” (7. katılımcı).

Koruma programlarına dezavantajlı grupların olduğu yerlerde her zaman ihtiyaç vardır. Bunun yanında Türkiye gibi yoğun göçmen nüfusuna ev sahipliği yapan ülkelerde koruma ve diğer programlar arasında denge olması beklenir. Korumanın Őekil değiştirerek her Şeyin STK’lar tarafından değil de yereldeki kamu otoriteleri vs tarafından yürütülmesi savunulur. En nihayetinde koruma programları için gelen fonlar son bulacak bu yüzden yerel otoritelerin kapasitelerinin geliştirilmesi korumanın her zaman devam etmesi için önemlidir. Burada, STK’ların uygulayıcı rolünün yanında gözlemleme rolüne vurgu yapılır. Yereldeki kurumları güçlendirme ve gözlemleme yoluyla STK’lar, koruma programlarının devamlılığına katkıda bulunabilir. Koruma programlarının bu kadar yaygın olması yine insani yardımdan kalkınma programlarına geçişteki yetersizliğinin bir ifadesidir. Göçmenlerin koruma programlarına ihtiyaı kendi ayakları üzerinde duramadıkları müddetçe devam edecektir. Kalkınmaya yönelik çalışmalar arttırılmadığı sürece de kendi geçimlerini sağlamada zorlanacaklardır. Bu nedenlerle koruma programlarının kapsamı daraltılarak ve yereldeki kurumlarla devam ettirilmesi önemsenir.

“İllere göre bazı illerde protection’a devam etmeye gerek oluyor, bazı illerde gerek olmayabiliyor. Mardin’deki ile Nevşehir’deki Suriyeli mültecinin koşulları aynı değil. Bir de İstanbul’dakiler, Ankara’dakiler için ayrı bir durum var onlar hizmetlerden hiçbir Şekilde yararlanamıyorlar. Geçici kimlik kartıyla ilgili değişiklik yapmak bile çünkü İstanbul’da hiç mülteci yaşamıyormuş gibi düşünülüyor. Onların İstanbul’da değil de başka illere yönlendirilmesi isteniyor daha çok. Öyle olunca korumanın belli düzeyde devam etmesi gerekiyor daha özelleşmesi gerekiyor, engellilere, kız çocuklarına, kadınlara yönelik daha özellikli, nitelikli hizmeti verebiliyor olması gerekiyor. Protection’da çalışan bireylerin, insan kaynağının iyi seçilmesi gerekiyor. Vaka yönetimi yapan ama hiç vaka yönetimini bilmeyen, çevirmen veya başka bir meslek mensubu yani tabi ki öğrenebilir insanlar ona hiçbir zaman karşı değilim. Ama vaka yönetimi çok spesifik bir

şey sosyal hizmet uzmanı olmak, sosyal çalışmacı olmak çok iyi bir eğitimden geçmek gereken şeyler var, hassas mevzular var. Korumayı nasıl yaptığınız, ne kalitede yaptığınız, çocuğun yüksek yararı için de kadının şiddetten, kadına yönelik şiddetin önlenmesi açısından çok önemli. O yüzden bence protection farklı düzeylerde farklı bölgelerde daha ihtiyaç odaklı devam etmeli...Geçim kaynakları üzerinden ilerleyen şeylerin, kadın girişimlerinin falan desteklenmesi yönünde çalışmaların devam etmesi gerekiyor. Çünkü bu tür sosyal hizmetler, geçim kaynaklarıyla ilgili destekler olmadan çocuk işçiliğini ya da çocuk yaşta evliliği önleyebiliriz sadece eğitimle yapabileceğimiz şeyler değil bunlar. Bir çeşit coping mekanizması olarak da çıkabiliyor. İnsan mutlaka eğitim desteğiyle, geçim kaynağı desteğiyle, okulla devamın artırılmasıyla hatta bazıları çocukların üniversiteye kayıt olma koşullarının artırılmasıyla mutlaka koruma kısmının geliştirilmesi gerekiyor” (20. katılımcı).

Koruma, özelleştirilerek şehir ve grup bazlı devam etmelidir. Spesifik projelerle koruma programlarından daha verimli sonuçlar alınabilir. Yere ve hedeflenen gruba göre ihtiyaçlar değişiklik gösterir. Küçük şehirlerde hizmetlere ulaşmak büyük şehirlere göre daha kolaydır. Büyük şehirlerde yaşayan göçmenlerin hizmetlere ulaşması daha zordur. Ayrıca, İstanbul’da yaşayan bir göçmenin resmî kurumlarda karşılaşacağı zorluklarla sınır şehirlerinde yaşayan göçmenler karşılaşmayabilir. Ya da dayanışma ağları küçük şehirlerde daha kuvvetli olduğundan göçmenlerin grupla birlikte yeterlilikleri artabilir. Ek olarak, koruma programı çerçevesinde açılan bazı merkezler yararlanıcı sayısı az olduğu için yeniden yapılandırılabilir.

Diğer bir nokta, koruma programlarındaki STK çalışanlarının yeterliliğidir; korumadaki bazı konular ve yararlanıcılar hassasiyet gerektirdiği için kişilerin yeterli formasyonda olması önemlidir. Koruma, diğer alanlardaki projelerle desteklendiği takdirde istenilen sonuçların elde edilebileceği belirtilmektedir. İstihdam ve eğitim alanlarında güçlendirilen insanların korumaya olan ihtiyaçları azalacaktır. Bununla birlikte, Türkiye’deki göçmen sayısının çokluğu sebebiyle koruma ihtiyacının uzun süre devam etmesi normal kabul edilir:

“Koruma haliyle her insani krizde olduğu gibi bu işin başını çekiyor, çekecek de çünkü mücadele ettiğimiz destek vermeye çalıştığımız kitle oranı dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna denk geliyor yani bu sayı 3 milyon

700 bin değil de 1 milyon olsaydı belki koruma alanındaki çalışmalar 2011 yılında başladı belki giderek tamamlayacaktı kendi misyonunu ama sen 3 milyon 700 bin gibi bir kitleyle sürekli artan bir sayıyla uğraştığın için onun üzerine bir çalışma yürüttüğün için koruma çok önemli bir ihtiyaç olarak her zaman gündemde olacak” (16. katılımcı).

Geçen süre göz önünde bulundurulduğu zaman hala koruma yapılıyor olması eleştirilse de göçmen sayısı göz önüne alındığında korumanın devam eden ve etmesi gereken bir ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Bir katılımcı hükümet politikalarının netleştirilmesinin süreci şekillendireceğini düşünmektedir:

“Şöyle belki ele alabiliriz bence mesela evet hükümet kabul etmiş durumda mültecilerin kalıcı olduğunu o şekilde şekilleniyor politikalar biraz ama mesela belki bunun açıkça ifade edilmesi gerekiyor. Yani evet şu an Suriyeli mülteciler ülkemizde kalmak için buradalar yani. Belki bir kısmı dönecektir bunu bilmiyoruz ama büyük bir çoğunluğu bana kalırsa geri dönmeyecek. Bir kere bu ön koşul olarak kabul edildiği takdirde ben politikanın daha da iyi yönetilebileceğini düşünüyorum. Şu an aslında bence öyle bir gündemleri var bakanlıkların. Millî Eğitim Bakanlığının var. Millî Eğitim Bakanlığı çocukları eğitim sistemine entegre etmeye çalışıyor bu kesin. Ama belki bunu açıkça söylendiği takdirde yönetilen, gelen fonlar da bu yönde idare edilebilir. Artık bizim mesela 10 yıl geçmiş belki de koruma yapmamamız gerekiyor. Koruma geçeli artık çok zaman oldu yani. Koruma konuşmamız birazcık saçma geliyor. Bizim artık istihdam konuşmamız lazım, eğitim konuşmamız lazım” (8. katılımcı).

Koruma programlarından ziyade göçmenlerin entegrasyonuna direkt etki etmesi beklenen eğitim ve geçim kaynakları gibi projelere ağırlık verilmesi savunulur. Öncelikle hükümetin var olan politikalarının netleştirilmesi STK’ların yaptıkları projeleri de dönüştürecektir. Bu nedenle göçmenlerin geçiciliğine vurgu yapan hükümet söylemleri ve politikaları projelerin de insani yardım alanında kalmasıyla sonuçlanır. Sonuç olarak, koruma faaliyetlerinin dönüştürülmesi, hükümetin uygulamaları ve iş birliği ile bağlantılıdır.

3.6. Entegrasyon Alanları

Entegrasyonu alt başlıklara ayırarak incelemek konunun birçok açıdan daha kapsamlı anlaşılması için tercih edilir. Entegrasyon genellikle siyasi, ekonomik, kültürel ve ev sahibi toplumun tutumu olarak 4 alt başlık altında ele alınır. Zikredilen alt başlıklar birbirleriyle ilişkilidir fakat ayrı ayrı ele alınmaları konuyu daha anlaşılır hale getirir.

3.6.1. Siyasi Entegrasyon

Ülkelerin iltica ve göç politikalarıyla bağlantılı bir konu olduğu için siyasi entegrasyonun içeriği ülkelere ve yaşanan sürece göre farklılık göstermektedir. Çeşitli konu başlıkları olsa da burada Türkiye’deki Suriyeli göçmenlere vatandaşlık verilmesi, siyasi gündemde oynadıkları rol ve geri gönderme çalışmalarına değinilmiştir.

3.6.1.1. Türkiye Siyaseti ve Suriyeli Göçmenler

Göçmenler bulundukları birçok ülkede doğal olarak siyasi gündemin bir parçasıdır. Siyasetçilerin tutum ve davranışları doğrultusunda kullanıldıkları görülür. Türkiye’de siyasetçilerin ihtiyaç duydukları zamanlarda Suriyeli göçmenleri siyasi koz olarak kullanmaları sık karşılaşılan bir durumdur. Siyasetçilerin bu tutumları kamuoyunun Suriyeli göçmenler hakkındaki negatif algısını kırmak yerine daha da pekiştirmektedir.

“Bu mülteci meselesi de politikaya çok angaje olmuş bir mesele o yüzden de bütün siyasi partiler bunu bir araç olarak kullanıyorlar kendi söylemlerini ya da manipülasyonlarını yapmak için. O yüzden de bence temiz bilgi, açık anlaşılır bilgi sunmak bir tarafa ortada dolaşan bu kadar kirli bilginin tüm partilerin çok işine geldiğini düşünüyorum. Çünkü oradaki duruşları kendi politikaları için bir araç yani bu sorunu nasıl çözeceğiz noktasında yaklaşıldığına inanmıyorum maalesef” (16.katılımcı).

Toplumda göçmenlere dair yayılan bir takım yanlış bilgiler siyasetçiler tarafından kendi gündemleri doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu tür yanlış bilgileri düzeltmek ve doğru bilgiyi yaygınlaştırmak adına siyasetçiler inisiyatif almazlar. Sağ

duyulu davranıp toplumdaki gerilimleri azaltmak yerine meseleleri zorlaştıran bir yol izlerler. Suriyeli göçmenlerin sık sık siyasi gündemler sebebiyle istismar edilmeleri insani yardım ve insan hakları çerçevesinin dışında değerlendirilmelerine yol açmaktadır.

“Türkiye’nin geçirdiği süreç de zorluklar içeriyor. Düşünsenize ne kadar çok şey yaşadı Türkiye. Bütün o yaşadığı şeyler Suriyeli mültecilerle olan ev sahibi toplumun ilişkisini de şekillendirdi. Hükümetin politikaları da sürekli değişti bu süreçte. Kimi zaman çok seçim malzemesi oldu hem muhalefet hem hükümet tarafından. İnsani yardımdan, insan olmaktan başka bir şeye dönüştüğü de oldu. Türkiye’nin ekonomik zorluklar, Türkiyeli ve Suriyeliler arasındaki sosyal uyum konusundaki zorluklar, kabuller, dirençler bence önemli bir sorun. Çünkü gerçekten bazı kişiler çok hoşgeldiniz dedi, kucak açtı ama çok büyük bir kesim de bunu kabul etmedi” (20. katılımcı).

Göçmenlerden bağımsız olarak Türkiye’nin geçirdiği süreçler, hükümet politikalarını ve siyasi söylemi etkilemiştir. Ekonominin kötüleşmesi ve yaşanan siyasi krizler, başlangıçta göçmenler için var olan pozitif tutumun yıllar içinde değişmesinde etkili olmuştur. Yaşanılan sıkıntılarda Suriyeli göçmenlerin ilgisi olmasa da hükümetin değişen politikalarından etkilendiler ve ev sahibi toplumun olumsuz yaklaşımlarına maruz kaldılar.

“Kimse sesini çıkartmak istemiyor bence bir de 4 milyon. Bu konu çok politik bir konu yani Suriyelilerin Türkiye’deki varlığı, ilerideki geleceği vs çok politik konular ve bu konuda bence kimse yorum yapmak istemiyor. IOM de UNHCR da Göç İdaresine gidip ya bu geçicilik 10 yıl oldu hala geçmeyecek mi diye sormayı bence çok cesaret edemiyor olsa gerek. Bunun da sebeplerinden birincisi nüfus çok fazla, yani 4 milyon kişiye nasıl bir kalıcı çözüm bulacak, normalde şeydir; kayıt olduktan sonra durable solutions dediğimiz ya entegrasyon ya voluntary return ya da resettlement. 3 tane çözümümüz var bizim uluslararası koruma altındaki mültecilere ama hangisini önereceğiz. Entegrasyon, 4 milyon kişi ki bu kadar tansiyon yüksek ve sorun bu kadar politikken. Resettlement, zaten 4 milyonu hangi ülkeye resettlement. Voluntary return de mümkün değil bunu yapmaya çalıştılar bu arada Suriye’ye işte Türk askerinin olduğu kurtarılmış bölgeye geri dönsünler vs diye ama uluslararası kurallarla çok net bir şekilde no force return kimse kimseyi zorla ülkesine savaş olan bir ülkeye geri

yollayamazsınız diye bunu zaten yapamazsın şu süreçte hala devam ediyor o yüzden bence susmak herkesin işine geliyor” (11. katılımcı).

Mevcut pratikler sayıca daha az göçmen grupları için uygulanmıştır. Suriyeli göçmenlerin sayıca fazlalığı uygulanabilecek politikaların önünde engel olarak görülür. Bu nedenle göçmenlerden sorumlu uluslararası örgütler de Türkiye’nin pratikleri konusunda eleştirel bir tutum takınmamaktadırlar. Göçmenlerin Türkiye’de kalmalarını sağlamak öncelikli olduğu için yönetimin Suriyeli göçmenler ile ilgili uygulamaları eleştirilemez. Siyasi statülerinde bir değişim olmayan göçmenler belirsizlik içerisinde yaşarlar ve bu belirsizliği gidermesi beklenen kuruluşlar adım atamazlar. Dünyada zorunlu göçmenler için uygulanan üç kalıcı çözüm olan entegrasyon, gönüllü geri dönüş ve yeniden yerleştirmenin her biri nüfusun fazlalığı sebebiyle başlatılamamaktadır. Entegrasyonun siyasi ayağı olarak görülen haklara erişim, geçici koruma ile kısmen sağlansa da vatandaşlık konusu gündeme alınmamakta, Suriyeli göçmenler geçici koruma ile Türkiye’de kalmaya devam etmektedirler. Yeniden yerleştirme, çok sınırlı bir sayıda yapılmış olsa da bu durumu çözmekten çok uzaktır. Gönüllü geri dönüş kısmına yoğunlaşan Türkiye hükümeti az sayıda göçmenin güvenli bölgeye geri gitmesini sağlamıştır.

3.6.1.2. AB-Türkiye Anlaşması

AB ile 2016 yılında yapılan anlaşma Türkiye’nin eleştirildiği konuların başında gelmektedir. Anlaşmanın çıkar ilişkileri çerçevesinde yapıldığı ve insanın odağa alınmadığı eleştirisi bu alanda çalışan kişiler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir.

“Benim Türkiye Cumhuriyeti’ni en çok eleştirdiğim nokta AB ile bir pazarlık yaptık yani 3 milyar ya da 6 milyar Euro’ya bu insanları burada tutma pazarlığı yaptık. Bence bu çok insani bir anlaşma değildi. Ben olayın en temelinde buna bakıyorum. O anlaşma sonuçta insanların hayatları üzerine insanların gitmek istediği şey üzerine ve Türkiye de üzerine çok ciddi bir yük aldı burada yani. Mülteci krizi hiçbir zaman komşu ülkenin yükü olmamalı sadece ama maalesef Türkiye’nin, Lübnan’ın, Irak’ın oradaki Suriye’nin komşu ülkeleri arasında ciddi bir şey var. Türkiye bugün dünyada en çok mülteciyi ağırlayan ülke bunun tabi ki çok ciddi yükleri var. Bunun biraz daha uluslararası camianın ikiye bölünmesi bu kadar insan hakları

filan dediğimiz zaman hep duyduğumuz AB bugün biraz daha burada böyle ikiye bölünmüşlüğü görmüş olduk. Onun için bence en temelinde bu anlaşma çok çirkin bir anlaşma. Bu anlaşmayla beraber ortada bir anlaşma olunca terazinin bir yanında para bir yanında insan hayatı olunca bu anlaşma dediğim gibi bence çirkin bir anlaşma. Bununla beraber AB ile ilişkiler birazcık gerilediği zaman işte sınırları açarız, insanlar Edirne'ye giderler. Burada Edirne'de başka bir insanlık dramı yaşanıyor. O yüzden insan hayatlarının siyasi aktörler arasında ülkeler arasında pazarlık konusu olması beni en çok rahatsız eden şeylerden biri” (7. katılımcı).

Bu anlaşma, AB'den alınacak para karşılığında göçmenlerin Avrupa'ya gidişini engellemek ve Türkiye'de kalmalarını sağlamaya yöneliktir. Göçmenlerin hayatları üzerinde denetim kurmak ve hareket serbestliklerini engellemek yoluyla hakları ellerinden alınmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin para karşılığında bu kadar büyük bir nüfusa bakmayı kabul etmesi de doğacak toplumsal problemleri göz ardı ettiği anlamına gelir. Literatürde sıkça zikredilen göçmen krizi sadece komşu ülkelerin sorumluluğuna bırakılmamalı ifadesi de yine bir temenni olarak kalmıştır. İnsan hakları konusunda gerektiği zaman başka ülkeleri eleştiren gelişmiş ülkeler çok az sayıda Suriyeli göçmen kabul etti ve Suriye'nin komşu ülkelerinin üzerindeki yükü hafifletmek için istek göstermeyerek sadece para yardımıyla destek oldular. Bu durum “uluslararası camianın ikiye bölünmüşlüğü” olarak nitelendirilirken Türkiye de bu anlaşmayla halihazırda göçmen kabul etmeyen bu ülkelere yardım etmiştir. İnsan hayatını para karşılığı kontrol etmek doğal olarak çirkin bulunmaktadır. Buna ek olarak, anlaşma gereği gelecek olan para gelmediği zaman siyasetçiler göçmenleri koz olarak kullanmaktadırlar. Göçmenlerin günlük siyasette bir tehdit unsuru olarak kullanılması ve AB ülkeleriyle üzerlerine pazarlık yapılması hala devam etmektedir.

3.6.1.3. Vatandaşlık

Entegrasyon için siyasi olarak en üst seviyede yapılabilecek olan göçmenlere vatandaşlık vermektir. Vatandaşlık verme pratikleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte göçmen kabul eden ülkelerin vatandaşlık şartları bilinmektedir. Bu nedenle belirsizliklerin olduğu bir süreç değildir. Fakat Türkiye'de geçici koruma statüsünde

tutulan Suriyeli göçmenlere vatandaşlık verme kriterlerine henüz netlik kazandırılmamıştır.

“Türkiye’de yaşamak isteyen, hayatını burda sürdürmek isteyen insanlar var ama Türk vatandaşlığı verilmesi istisnai olduğu için ve bir başvuru olmadığı için vatandaşlık rastgele insanlara veriliyor. Bazı kişiler vatandaşlığı reddediyor çünkü Türk vatandaşlığı kazanırsam kızılıay kartını alamayacağım diyor. Belki ailesi 6 kişiden oluşan bir aile kişi başı 120 tl aylık 700 tl. Ama Türk vatandaşlığı alırsa o aylık 700 tl’yi alamayacak diye vatandaşlığı reddediyor” (18. katılımcı).

Türkiye’de Suriyeli göçmenlere istisnai vatandaşlık verilmektedir. Göçmenler kendileri başvuru yapamamakta, Göç İdaresi tarafından belirlenen kişilere teklif gitmektedir. İç İşleri Bakanlığı vatandaşlık verme şartlarını açıklamadığı için hangi şartlara göre vatandaşlık verildiği bilinmemektedir. Kriterler belirli olduğu takdirde vatandaşlık almak isteyen insanlar o kriterleri karşılamaya çalışabilir fakat gelinen noktada bu mümkün değildir. Bu yüzden vatandaşlık konusunda göçmenler arasında bir belirsizlik söz konusudur. Ne yapmaları gerektiğini bilmemekte, sadece beklemektedirler. Ayrıca, vatandaşlık teklifi giden bazı göçmenler ESSN yardımıyla faydalanabilmek için vatandaşlık almayı reddederler. Bu da daha önce değinilen yardımların göçmen entegrasyonu önündeki engellerden biri olduğunu gösterir.

“Eğitim görmüş ya da Türkçeyi öğrenmiş insanlar vatandaşlık istiyorlar çünkü buradaki bütün haklardan yararlanmak istiyorlar. Normal şekilde çalışma izni almadan çalışmak istiyorlar... benim tanıdığım vatandaşlık kazanan insanlar var. Ama ben sana diyemem ki kriterler 1,2,3 diye diyemem çünkü her insan farklı şekilde aldı. Birisi mesela şirket açıp aldı, birisi burdan mezun olduğu için aldı, birisi doktor olduğu için aldı. Birisi hiç lise bile yok lise şart da onu bildik yani onu yakalayabildik. Yani ortada net kriterler yok” (19. katılımcı).

Geçici koruma statüsü Suriyeli göçmenlere birtakım haklar veriyor olsa da eğitilmiş kişiler ya da Türkçe öğrenmiş olanlar bu statüde kalmak istemiyorlar. Çalışma izni almaya çalışmak kendi içinde uğraştırıcı bir süreç ve göçmenler ek olarak bununla uğraşmak istemiyorlar. Ya da hayatlarına Türkiye’de devam etmek istedikleri için

geçici koruma statüsünde kalmayıp kalıcı hale gelmek istiyorlar. Vatandaşlık konusundaki bu belirsizlik ve şeffaf olmayan sürecin sebebi ev sahibi toplumun dikkatini ve tepkisini çekmeme isteği olabilir. Belirli kriterler açıklandığı takdirde kamuoyunda Suriyelilere vatandaşlık veriliyor algısı oluşturulabilir. Siyasetçiler bu durumdan zarar görmek istemedikleri için vatandaşlık işlerini başvuru yoluyla değil de daha sessiz bir şekilde yürütmektedirler.

3.6.1.4. Geri Gönderme

Suriyeli göçmenleri Türkiye tarafından Suriye'nin kuzeyinde oluşturulan güvenli bölgeye gönderme çalışmaları başlatılmıştı. Kayıtlı oldukları ilde yaşamayan bazı göçmenlerin sınırdışı edildikleri bilinmektedir. Bu uygulamanın kamuoyunu yönlendirmeye yönelik olduğu düşünülür çünkü büyük ölçüde uygulanmamış ve kısa süreli olmuştur. Bu dönemden sonra mümkün olduğunca gönüllü geri dönüş yapmak isteyenler teşvik edilmiştir.

“Türkiye devletin verdiği talimatlara göre artık geri dönüş fikrini genişletmeye çalışıyorlar. Geri dönme, gönüllülük aslında bence kendi fikrim zaten bu kurumlarda Göç İdaresi olsun vs yaşanan zorlukların bir hedefi belki geri dönmektir bence. Çünkü gerçekten artık kendini burada rahat hissetmiyorsun sonuçta bir yere gitmek istiyorsun başka bir şehre gitmek istiyorsun gidemiyorsun mesela. İşte hatta burada çalışan çoğu zaten vatandaşlık almayan insanların çoğu geleceklerini bilmiyor. Ama demek değil ki onlar Suriye'ye dönecekler belki Avrupa'ya gidecekler” (17. katılımcı).

Göç İdaresinde veya diğer konularda yaşanan sıkıntıların sebebi, yetkililerin Suriyeli göçmenlerin hayatlarını zorlaştırarak geri dönüş fikrini cazip hale getirmek istemeleriyle ilişkilendirilir. Suriyeli göçmenlerin sahip oldukları bu fikir yaşadıkları zorlukları anlamlandırma çabasıdır. Vatandaşlık konusundaki belirsizliğe ek olarak yol izni, çalışma izni gibi konularda da yaşanan sıkıntılar bu şekilde gerekçelendirilir.

“Government still deal with refugees as misafirler or muhacirler. They still continuously encourage refugees to go back. In Urfa, the Turkish

government controls Rasulayn, they have data. So many people received calls from the government that people speaking Arabic: “Now Rasulayn is safe, why you don’t go back to your country.” Some people went, some didn’t. Still people are coming in illegal ways” (13. katılımcı).

Diğer bir görüşmeci Suriyeli göçmenlerle ilgili politikanın hala geçicilik fikri üzerine inşa edildiğini ve geri gönderme çalışmalarının olduğunu söylemektedir. Türkiye, Rasulayn’ı kontrol etmeye başladıktan sonra Urfa’daki göçmenler Göç İdaresinden aranarak Rasulayn’ın güvenli olduğu ve geri gidebilecekleri yönünde bilgilendirilmişlerdir. Bu durum bir ölçüde anlaşılabilir çünkü çok yüksek sayıda göçmen nüfusunun varlığı ne kadar uğraşılsa da entegrasyon politikalarının yetersiz kalacağını göstermektedir. Amaç, halihazırda gitmek isteyenleri teşvik etme ve bilgilendirme olabilir. İdeal olan geri gönderme konusunda hükümetin herhangi bir girişimde bulunmamasıdır fakat sayının fazlalığı ve siyasi çıkarlar sebebiyle bu yola başvurulduğu düşünülür.

3.6.2. Ekonomik Entegrasyon

Göçmenlerin yaşadıkları ülkede geçimlerini temin edebilmeleri ve yardım almadan yaşamaları entegrasyonları için önemlidir. Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin çalışma izni alabilmeleri için öncelikle bir iş bulmaları ve iş verenin çalışan adına çalışma iznine başvurması gerekmektedir. Bu sürecin sonunda çalışma izninin verileceği de garanti değildir. Çalışanın kendisinin değil de işverenin onun adına başvuru yapması süreci zorlaştırmaktadır, işverenler bununla uğraşmak istememektedirler. Sonuç olarak, kayıtdışı istihdamın da artmasına neden olan bir çalışma izni prosedürü bulunmaktadır.

“Bir bakıyorsun 50 bin kişiye mesleki eğitim vermişiz. Nerde bu 50 bin kişi, işe yerleştiren var mı 500 kişi. Şimdi 50 bin kişiyi sen bir sürü mesleki eğitim veriyorsun bunu ne yapıyorlar sonra gidiyorlar merdiven altı bir atölyede iş buluyor, tekstil kursu vermişsin, gidiyor tekstil atölyesine giriyor. Atıyorum CNC makine operatörlüğü vermişsin orada bir yerde çalışıyor. Aslında biz kayıtdışını besliyoruz, istihdama dönüştüremediğimiz her şey bir anlamda kayıtdışını besliyor. O anlamda şunu diyebiliriz bunu diyen kişiler de var, kurumlar da var, akademisyenler de var yani. Ama en

azından işsiz değil yani kayıtdışı da olsa olsun ama uzun vadede ülke ekonomisine kendi ekonomimize de zarar veren bir yerde duruyor. Öbür taraftan birçok göçmennin çocuğuyla kadınıyla işgücü piyasasında haklarının üzerinde tepine tepine çalışmalarına sebep oluyor yani yaşamlarını sürdürmelerine sebep oluyor. O anlamda bu mesleki eğitimlerin, projelerin sonunu mutlaka kalıcı bir istihdamla bağlanması gerekiyor. Bu anlamda işverenlere projelerde teşviklerin artırılması önemli diye düşünüyorum ayrıca” (16. katılımcı).

STK’ların verdikleri mesleki eğitimler sonunda kayıtlı olarak çalışan göçmen sayısı çok azdır. Bu nedenle verilen eğitimlerin kayıtdışı ekonomiyi beslediği ve ülke ekonomisine zarar verdiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra göçmenlerin emeklerinin karşılığını alamamasına neden olmaktadır. Göçmenlerin kayıtdışı çalıştırılmalarının önüne geçecek düzenlemelerin yapılmaması problem oluşturmaktadır. Göçmenlerden bağımsız olarak Türkiye’deki kayıtdışı istihdamın yüksek oluşuyla bu durum normalleştirilmiştir. Türkiye göçmen emeği konusunda pragmatik davranıp bu problemi göz ardı etmektedir. Hükümetin bu konuda yakın gelecekte bir iyileştirme yapması beklenmediği için STK’ların yaptıkları geçim kaynakları projelerinde işverenlerle ortak çalışması bir çözüm olarak sunulmaktadır.

“Bu insanların çalışma izni yok çoğunun. Ya çalışmıyor, ya kaçak çalışıyor, ya da parasını alamıyor. Böyle olunca sen o kişiyi toplumsal vertical mobility’den yoksun bırakıyorsun. O kişi aslında entegre olabilecekse de olamıyor. Çünkü ekonomik bir imkan kazanamıyor. Adam gelmiş mühendis burada inşaat işçisi çalışıyor, o kadar çok insan var ki. Bana geliyor işini soruyorum. Öğretmen, avukat, mühendis. İş izni yok ve dil bilmiyor. Böyle olunca o kişiyi toplumun bir kısmına hapsedmiş oluyorsun. O kişinin entegre olmasını nasıl bekliyorsun” (9. katılımcı).

Türkçe bilmedikleri için meslek sahibi olan göçmenlerin Türkiye’de kendi mesleklerini yapamadıkları bilinmektedir. Bu kişilere dil kursu verilmezken; aynı zamanda çalışmak zorunda oldukları için hem dili öğrenememekte hem de daha az kalifiye işlerde çalışmaktadırlar. Yani yetişmiş insan kaynağını Türkiye kullanamamaktadır. Aksine, kayıtdışı çalışarak daha da aşağı standartlarda yaşamaya mecbur edilmektedirler. Sosyal hareketliliği kısıtlanan kişiler kendilerini hapsedilmiş

hissedebilir, bu da kendilerini topluma ait hissedememelerine neden olur. Bu durumu tecrübe eden kişilerin aklında gelişmiş ülkelere göç etme fikri daha da belirginleşmektedir.

3.6.3. Kültürel Entegrasyon

3.6.3.1. Sosyal Uyum

STK'lar sosyal uyum faaliyetleri adı altında ev sahibi Türkiye toplumu ile Suriyeli göçmen topluluğunu bir araya getirerek kaynaştırmaya çalışmaktadır. Erkekler çalıştığı için bu etkinliklerde genellikle kadınlar, gençler ve çocuklar hedeflenmektedir. Oyun atölyeleri, mutfak çalışmaları gibi çeşitli alanlarda ilerleyen etkinliklerin sonuçlarını gözlemlemek kolay değildir. Somut bir çıktı elde etmenin zor olduğu bu tarz etkinlikler, uygulayan kişiler tarafından da sorgulanmaktadır:

“Çok büyük bir etkinlik yapıyoruz gerçekten çok para harcıyoruz. Onun yerine belki daha küçük bir etkinlik yapsak ama daha az insanla yapsak belki 5-10 insanı bir araya getirsek daha etkili bir sonuç elde edeceğiz bence. Yani küçük STK'lar var gerçekten nokta atışı, idealize edilen bir şekilde çalışıyorlar ama ben şunu görüyorum açıkçası tabi ki yapılan aktiviteler değerli ve tabi ki devam etsinler ve umarım her geçen gün daha iyiye giderek işte Türkiye hükümetiyle birlikte çalışarak bunlara devam ederiz ama gerçekten ulaşması gereken kitleye ulaşıyor mu bunu bir soru işareti koymamız gerekiyor burada. Örneğin, evet ben orada bir sosyal uyum aktivitesi yapıyorum sen geliyorsun Zeynep de geliyor ama bu gelen insanlar zaten gelecek olan insanlar mıydı? Zaten meraklı olan tanımak isteyen insanlar mıydı acaba? Yoksa hiçbir şekilde ulaşamadığımız ve hani belki de ulaşmamız gereken insanlar mıydı bu büyük bir soru işareti. Benim açımdan bizim gençlerimiz için konuşursam eğitilen gençler için konuşursam bu gençler zaten bir şekilde yani evet belki göçmen arkadaşı olmamıştır ama en azından onlara önyargılı yaklaşmayan insanlardır. Bu anlamda gerçekten hedef kitlesine ulaşabilen STK ya mutlaka vardır. Ama benim genel olarak gördüğüm kadarıyla ben şunu hiç görmedim. Ya benim hiçbir alakam yoktu x'ten nefret ederdim sonra böyle bir eğitime geldim, bakış açım değişti diyen bir insanla ben henüz hiç tanışmadım. Şununla tanıştım, tanıdığım çok iyi oldu bu insanlarla görüşmek, konuşmak, bir şeyler paylaşmak çok iyi geldi. Hani dışardan görüyordum, dinliyordum ama arkadaşım olması başka bir şeymiş diyen insanlar oldu gerçekten ama ya ben sizden nefret ediyordum ama tanışınca her şey değişti diyenle karşılaşmadım. O anlamda asıl o toplumun kutuplaşmış kesimlerini çekebiliyor muyuz bu aktivitelere ben bu konuda çok iyimser değilim henüz. Ama tabi bu zor bir konu yani” (8. katılımcı).

Öncelikle, yapılan aktivitelerin büyüklüğü ve katılımcı sayısının çokluğu etkinliğin başarılı olduğu anlamına gelmemektedir. Etkinliğe ev sahibi toplumdan ve Suriyeli göçmenlerden yüksek sayıda katılım olsa bile aralarındaki etkileşimin kalitesi önemlidir. Yapılan etkinliklerde ulaşılması hedeflenen kişilerin nitelikleri de tartışmalıdır. Bu etkinliklerde hedeflenen kişiler göçmenlere karşı önyargılı olan kişiler mi yoksa önyargısız ve göçmenlerin ülkedeki varlığını destekleyen kişiler mi olmalı sorusu belirir. Bu tarz büyük etkinliklerde önyargılı insanların gelip katılmasını beklemek uzak bir ihtimalken önyargısız kişilerin gelme olasılığı daha fazladır. Bu nedenle hedef grubun iyi belirlenmesiyle birlikte daha küçük ve yerel aktivitelerin yapılması katılımcı çeşitliliğini arttırmaya yardımcı olabilir. Ek olarak, STK'lar kapasite açısından da önyargılı insanlara ulaşmada yeterli olmayabilirler. Bu noktada yerel idarelerle ortak sosyal uyum faaliyetleri yapmak kolaylaştırıcı rol oynayabilir. Fakat oy kaygısı vb. nedenlerle yerel idareler, ev sahibi toplumun gözünde Suriyeli göçmenlerle ilgili etkinlik yapıyor imajı oluşturmaktan kaçınırlar.

“Katılım çok düşük oluyor. Ama bir kere katılıp o bağı yakalarsa sürekliliği geliyor. Onlar için birincil planda olan bir şey değil. Belki iletişime kapalı olduklarını düşünüyorlar. Zaman harcamak istemiyorlar. Önyargıları kırmak için de kişiyi asla bir etkinliğe katılmak için zorlayamayız. Bunda biraz kartopu etkisi yaratmaya çalışıyoruz. Örneğin, bizimle çalışan komşusuna söylüyor, o ona söylüyor gibi. Zor yakalanan bir süreç ama tepki de bazı noktalarda fazla olabiliyor. Çocuklarla ilgili bir sorun yok, o işin farkında değil. Sadece ebeveynlerinden bazen problem olabiliyor. Okullarda öğretmenler aracılığıyla yaptığımız için sınıf öğretmeni zaten o ayrıştırıcı söylemi kullanmıyorsa çocukların etkinliklere katılımı noktasında hiçbir sıkıntı olmuyor yani. Gençlerin de olmuyor aktifler ve katılıma hevesiler. 25 yaş üzerine zor oluyor diyebilirim. Onların da kalıplaşmış düşüncelerini yıkmak biraz zor o yüzden” (15. katılımcı).

Sosyal uyum aktivitelerinde genel problem ev sahibi toplumdan katılanların sayısının az olmasıdır. Bunun önyargı haricinde sebepleri de olabilir; iş hayatı, gündelik yoğunluklar gibi. Kişi halihazırda Suriyeli göçmenlere dair negatif bir tutuma sahip olmasa da böyle bir etkinliğe gidecek motivasyonu olmayabilir. Toplum olarak bu tarz sosyalleşme etkinliklerine çok alışık olmadığımız için bir de dilini bilmediği kişilerle buluşacak olmak gerginliğe sebep olabilir. Kartopu etkisiyle ev sahibi

topluma ulaşmaya çalışmak belki yavaş ilerleyen bir süreçtir fakat bu şekilde kurulan bir iletişim daha güvenilir ve kolaylaştırıcı olmaktadır. Okullarda yapılan sosyal uyum aktivitelerinde öğretmenlerin çocuklar üzerindeki etkisi de bu tür aktivitelere katılımıda rol oynamaktadır. Fiil ve söylemlerinde ayrımcılık yapmayan bir öğretmenin öğrencisi sorunsuz bir şekilde Suriyeli göçmenlerle yapılan sosyal uyum etkinliklerine katılmaktadır.

“Sosyal entegrasyon STK’ların mahallelerde yaptığı çalışmalarla olabilecek bir şey. Korona döneminde bile bir mahallede Suriyeli birisi olmuş diye söylenti çıkabiliyor. Evini genel ev olarak kullanıyor diye genelde tek başına yaşayan Suriyeli kadınlar böyle bir söylentiye maruz kalıyor mahalle içerisinde. Bu biraz da kamu algısının değiştirilmesiyle yapılan çalışmalarla alakalı bir şey” (12. katılımcı).

Yukarıda zikredilen büyük projelerin verimliliğine dair şüpheye karşıt olarak sosyal entegrasyonun yerel olarak yapılması savunulur. Suriyeli göçmenlere dair negatif algının değiştirilmesi için STK’ların yapabileceği örneğin, bir mahalle sakinlerinin birbirleriyle tanışması ve iletişim kurmasını sağlamak olabilir.

3.6.3.2. Eğitim

Eğitim genellikle STK’ların dahil olmadıkları bir alan olduğu için tüm sorumluluk merkezi yönetimde gibi görülmektedir. STK’lar tamamlayıcı bir işlev görerek göçmen çocukların derslerindeki eksikliklerini kapatarak yardımcı rolü oynarlar. Okula kayıt yaptırmamanın kolay olmadığı ilk dönemlerde ilçesindeki göçmen çocuklara eğitim desteği veren bir yerel STK görevlisi (5. katılımcı) karşılaştıkları yoğun ilgiyi aktarmıştır. Suriyeli göçmenlerin geldikleri ilk yıllarda kendi ilçelerinde yoğun olan göçmen çocuklara Türkçe dersi verdiler ve okula kaydolmaları için girişimlerde bulundular. O dönemde henüz yeni bir durum olduğu için okul müdürlerinin dirençleriyle karşılaşıyorlardı. Bunun için İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri’yle irtibat kurdular. Çocukların yoğun ilgisiyle karşılaşan bu kuruluş derneğe gelebilmeleri için okula kaydolmayı ön koşul yaptı. Aksi halde çocuklar ve aileleri derneği okul olarak görüyor ve okula kayıt yaptırmıyorlardı. Tamamen gönüllük esasıyla çalışan bu kuruluş ilçe bazlı tabandan örgütlenmenin güzel bir

örneğidir. Göçmen çocukların okula geçişlerini hem kolaylaştırdılar hem de teşvik ettiler.

Eğitim alanında entegrasyon açısından önemli bir karar olarak yorumlanan Geçici Eğitim Merkezleri'nin kapatılması hem göçmenler hem de eğitimciler açısından bazı zorluklara yol açtı:

“Önce geçici eğitim merkezleri vardı, geçici eğitim merkezlerinin kapanması aslında her politika değişikliği insanların hayatını, o geçişi iyi planlamazsanız zorluklar çıkarıyor. Geçici eğitim merkezleri bir kere de kapatıldı, okula başlayacak herkes birinci sınıf olan herkes Türk okuluna gidecek dendi ama mesela öğretmenler yeterince hazır mıydı, Milli Eğitim buna yeterince hazır mıydı? O sosyal uyum, entegrasyondan da bahsediyorken hani doğru formasyonları almış mıydı eğitimciler? Böyle bazı kararlar tabi ki toplulukla beraber bizlerin de çalışma şeklini, iş yapış şeklini etkiledi” (7.katılımcı).

Türkiye'nin Suriyeli göçmenler için hızlı bir şekilde açtığı geçici eğitim merkezleri zamanla kademeli olarak kapatıldı. Göçmen çocukların ev sahibi toplum üyeleriyle aynı yerde eğitim alması entegrasyona yönelik olumlu bir adım olarak yorumlanır. Geçici eğitim merkezlerinde Suriyeli öğretmenlerden Arapça eğitim alan öğrenciler Türkiye'deki okullara transfer edildi. Bazı çocuklar nispeten Türkçe biliyorken bazıları dersleri takip edecek seviyede Türkçe bilmiyordu. Bu nedenle geçiş sürecinde zorluk yaşadılar. Öğrencilerin yanı sıra öğretmenler de ana dilleri Türkçe olmayan göçmen çocuklara eğitim verebilmek için yeterli donanıma sahip değildiler. Değişiklik öncesinde bir planlama yapılarak en azından göçmen nüfusunun yoğun olduğu yerlerde görevli öğretmenlere eğitim verilebilirdi.

“Suriyeli çocukların eğitim sistemine entegrasyonları diyoruz burada görev kimin burada görev Bakan'ın değil, daire başkanının ya da oradaki İl Milli Eğitim müdürünün değil yani öğretmenin aslında böyle bir farkındalık kazanması gerekiyor. Bu anlamda da öğretmen eğitimlerini çok değerli buluyorum yani hem öğretmene faydası olacak bir aktivite oluyor sen çocukla nasıl çalışacağını öğretirsen hem de çocuk açısından kendisine önyargıyla yaklaşmayan onu anlamaya çalışan kapasitesi yani donanımlı bir öğretmenle karşılaşınca otomatikman çocuk da tabi ki sınıfta okula daha

kolay entegre olabiliyor. Tabi ki çocuğun entegrasyonu demek bir noktada ailenin entegrasyonu demek oluyor. Her gün eve mutlu gelen çocuğunu gören aile de dolasıyla aslında Türkiye toplumuna kendini daha çok kabul görmüş hissediyor. Bu doğrultuda, bu şekilde ilerliyor. Her şey aslında birbirine kenetlenerek ilerliyor gibi bir durum var. O anlamda sahadaki öğretmenler üzerinden eğitim anlamında konuşursak öğretmenlere bilinçlendirme eğitimleri olabilir, kapasitelerinin gelişmesi için eğitimler olabilir. Bu çocuklarla nasıl çalışılır bunlar konuşulabilir. Belki ailelere ulaşmak için bir çevirmenle çalışılabilir her okulda Suriyeli ailelere ulaşmak için. Bu eğitimle aslında ilerlersek bu anlamda bakarsak o kapasite eksiğinin giderilmesi şart. Ama bu kabul ediliyor mu kapasitemiz eksik deniliyor mu bakanlık tarafından onu ben bilmiyorum. Öğretmen bunu diyebiliyor rahatça çıkıp evet ben 4 yıl lisans okudum ama ben hiçbir zaman göçmen bir çocukla nasıl çalışılır bunu öğrenmedim diyor” (8. katılımcı).

Öğretmenlere yönelik kapasite geliştirme çalışmalarının eğitim alanındaki entegrasyon konusunda kilit role sahip olduğu vurgulanmaktadır. Öğretmenlerin farkındalık kazanması ve muhatap oldukları göçmen çocukların ihtiyaçlarını anlayabilmesi için öğretmen eğitimlerine ihtiyaç vardır. Çocukların ev sahibi toplumla etkileşiminin büyük kısmını oluşturan okuldaki öğretmen ve diğer öğrencilerdir. Öğrenciler üzerinde ailelerin olduğu kadar öğretmenlerin de etkisi vardır. Bu nedenle eğitimlerle bilinçlendirilen bir öğretmen, öğrencilerine de etki edecek ve göçmen çocukların okul hayatını kolaylaştıracaktır. Bunun bir getirisi olarak çocuklar tecrübe ettiği pozitif okul ortamını ailelerine yansıtacaktır. Böylece okulda başlayan ve topluma yayılan olumlu bir dalganın oluşması öngörülür. Öncelikli olarak Milli Eğitim Bakanlığının bu eğitimlerin gerekli olduğunu kabul etmesi ve planlaması gerekir. Göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerdeki okullar ile başlayarak yukarıdaki örnekte olduğu gibi STK’larla ortak kapasite geliştirme programları yapılabilir.

“Bir kayıp nesil oluşturmamak önemli. Sosyal entegrasyon dediğimiz zaman bugün Almanya’daki o kayıp nesil diye adlandırılan bir sürü genç var ya okula da gitmemiş, okuldan dışlanmış Türk olduğu için falan oradaki benzer durumu Türkiye’de yaşatmıyor olmak lazım. Çocukların eğitime katılıyor olması, mesleki eğitimleri de dahil olmak üzere ama bana sorarsanız kayıp nesil oluşturmuyor olmak önemli çünkü bunlar önyargıları da arttıran maalesef işte kendini yaratan kehanetlere de dönüşüyor sonra. Onun için bence eğitim çok önemli burada” (7. katılımcı).

“Dil olayı bazı çocuklar için büyük problem. Çocuk 1. sınıftan başlıyorsa ve Türkiye’de nispeten Türkçe öğrenmişse sorun olmuyor. Çocuk nispeten büyük ve ara sınıflardan başlıyorsa dili öğrenemiyor, dersleri devam ettiremiyor. Çocuğun kendine olan güvenini de sarsıyor. Bir yerden sonra kendini aptal zannetmeye başlıyor. Çocuk matematiği yapamıyor ama neden yapamadığını anlamıyor. Okulda zorbalık vs. de özgüvenini de kırıyor” (9. katılımcı).

Özellikle ara sınıflardan başlayan öğrencilerde dil engeli nedeniyle okula adapte sorunu yaşandığı görülmektedir. Öncesinde bir alıştırma yapılmadığı için dersleri anlamakta zorlanan bu seviyedeki öğrenciler okulu bırakabilmektedir. Başarılı olabileceği bir dersi bile dil engeli sebebiyle yapamayan öğrenci kendini yetersiz hissetmektedir. Eğitimle ilgili destekleyici programlar yapılmadığı takdirde kayıp nesil yaratma ve toplumdan dışlanma tehlikesi bulunmaktadır.

3.6.3.3. Dil

Göçmen entegrasyonunda önde gelen konulardan biri yaşanan ülkenin dilini öğrenmektir. Göçmenler dil öğrenmeden de o ülkede yaşayabilirler fakat bu kendi çevrelerinde ve ev sahibi toplumla kısıtlı bir temas şeklinde gerçekleşir. Türkiye’deki politikalar göçmenlerin geçiciliği fikri üzerine inşa edildiği için dil öğrenme zorunluluğu bulunmamaktadır. Türkçe öğrenmek tamamen göçmenlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Göçmenler STK’ların kısa süreli dil kurslarında ve halk eğitim merkezlerinde Türkçe dil dersi alabilmektedirler. Fakat dil eğitiminin daha sistemli bir şekilde yapılması gerekmektedir:

“İnsanların kendi dillerinde konuşabilecekleri ama yaşadıkları ülkenin dilini öğrenebilecekleri bir model geliştiriyor olmak önemli. Çünkü araştırmalar gösteriyor ki çocuklar kendi ana dillerini ne kadar iyi konuşabiliyorlarsa, onun gramerini ne kadar iyi öğreniyorlarsa, ikinci yabancı dili çok daha iyi öğreniyor. Evde anne babasının Arapça konuştuğu bir yerde bu çocuğun hem kendi dilini hem de yaşadığı ülkenin dilini.. Halk eğitim merkezleri var, STK’ların kursları var. Türkçe insanların hızlıca öğreniyor olması lazım. Bence önemli noktalardan biri insanların Türkçe öğrenecekleri alanların açılması lazım. Bunla ilgili bazı teşvikler olabilir. Bazı şartlar getirebilir” (7. katılımcı).

Suriyeli göçmen çocukların hem ana dilleri olan Arapçayı hem de Türkçeyi öğrenebilmelerine olanak veren bir eğitim modeli geliştirmeye vurgu yapılmaktadır. Çocukların ilk önce ana dillerini öğrenmesi ikinci dili öğrenmelerini kolaylaştırırken bu sayede kendi kültürlerine de yabancı kalmalarını önleyecektir. Geçici Eğitim Merkezleri’nde Arapça eğitim yapılıyorken bu merkezler kapatıldıktan sonra çocuklar Arapça öğrenme fırsatını da kaybetmiştir.

“Bir de göçmenlerin istemesi lazım. Ben çok az sayıda Türkçeyi öğrenmek isteyen insan görüyorum. Yararlanıcılarda o isteği görmedim, Türkçeyi öğrenmek istiyorum duymadım hiçbirinden. Hatta bazıları ya ben niye Türkçe öğreneyim zaten burada bir sürü Suriyeli var onlarla takılalım, marketinden alışveriş yapalım, o şekilde düşünüyorlar...Yararlanıcı mesela bazen bir önyargıyla karşılaşıyordur, Türkçeyi öğrenmeme düşüncesi daha çok artıyor. Ben Türkçeyi niye öğreneyim bunlarla zaten takılamam diye düşünmeye başlar. Benim de bazen Türkçeyi öğrendiğim için pişman olduğum anlarım var yani yaşadığım. Hatta Türk vatandaşlığını aldıktan sonra bu anları yaşadım” (19. katılımcı).

Göçmenlerin içinde bulundukları belirsizlik hali dil öğrenme konusunda motivasyon eksikliği ile sonuçlanmaktadır. Öncelikle aklında geri gitme fikri olanlar dil öğrenme konusunda isteksiz davranırlar. Bu fikre sahip olmasa da ev sahibi toplumla sosyalleşemeyeceğini düşünenler ya da günlük hayatta ihtiyaç duyduğu şeyleri Suriyelilerden oluşan çevresinde karşılayabildikleri için de dil öğrenmek istemezler. Ayrıca, ev sahibi toplum ile yaşadıkları sorunlar göçmenlerin içlerine kapanmasına ve dil öğrense bile kabul görmeyeceğini düşünmelerine neden olmaktadır.

“Ben sadece deneyimlerimle konuşuyorum. Bu saate kadar bırakın hastaneye gitmek Göç İdaresinin sistemini aşağı yukarı biliyorsun, bir randevu sistemi var, 4-5 dilde çalışıyor. Bu kadar dillerde çalışırken bazı insanlar kendi randevularını bile alamıyor. Hastaneye gitmek için ya bir tercümandan rica ediyor ya da para veriyorlar sırf hastaneye gidebilmek için. Ya da biri arabasının vergisini kendisi ödeyemediği için bir kişi aracılığıyla ödüyor. Vergi 400 tl iken üzerine 20 tl alıyor. O zaman insanlar öğrenmiyor, tek başına kendi işlerini halledemiyor...HES kodunun çıkartılması ve

İstanbul karta eklenmesi; bu bile insanları şok etti. Biz bu uygulamayı duyduğumuzda bilgilendirme oturumları düzenleyelim dedik ama baktık pandemi var insanları çağıramayız, telefonla aradık. İstanbul kart ve eşleştirme sayfasını Arapçaya çevirdik, gönderdik. Arayıp konuştuğum insanlar bile bizim merkezimize 15 Ocak'tan sonra geldiler; yapamadık, yardımcı olur musunuz dediler ve yardımcı olduk. Biz arkadaşlarla konuşuyoruz eğitim yapalım insanları bilinçlendirelim vs ne kadar da yapsak burada X toplum merkezi var ve o bize yardımcı olur düşüncesinde oldukları için işleri halledilecek sonuçta. Bazı kişiler işleri halledilecek diye öğrenmiyor, nasılsa biri var yardımcı olacak” (18.katılımcı).

Göçmenlerin dil öğrenmedeki motivasyon eksikliğinin bir diğer sebebi de STK'ların yardım mekanizmalarıdır. Özellikle toplum merkezleri belirli bir yerde faaliyet gösterdikleri için o bölgede yaşayan göçmenler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadırlar. İhtiyaç duydukları her an gidip danışacakları ve yardım alacakları bir yerin varlığı değerli olmakla birlikte bir müddet sonra insanların kendi potansiyellerini kullanamamalarına neden olur. Ana dillerinde var olan bir uygulamayı kullanmak için çabalamayıp kolay yoldan toplum merkezine giderek işlerini hallederler. Hastanelerde ya da kamu kurumlarında ücretli tercümanlar vasıtasıyla hizmet alabilmektedirler. Bu durumların önüne geçmek ve göçmenlerin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak için hükümetin göçmenlere yönelik bir dil programının olması ve dil öğrenmeleri teşvik edilmelidir.

3.6.3.4. *Gettolaşma*

Ev sahibi ve göçmen toplulukların iletişim halinde olması aradaki önyargıları azaltmak ve birbirlerine alışmaları için gereklidir. Tersine bir durumda yıllarca aynı yerde yaşadığı halde birbirini tanımayan grupların oluşmasıyla sonuçlanmaktadır. Suriyeli göçmenler için belirli bir yerleşim planı uygulanmadığı için kamplardan ayrılan göçmenler istedikleri il/ilçeye yerleştiler. Sayıca fazla göçmenin ikamet ettiği şehirlerin bazı ilçe ve mahallelerinde yoğunluk söz konusu oldu. Çok sayıda göçmenin aynı yerde yaşaması yerel halkla temasın azalması anlamına geldiği için entegrasyon açısından olumsuz bir durum olarak yorumlanır.

“Biz yasal danışmanlık hizmeti verirken bütün Türkiye’ye hizmet veriyoruz çünkü telefonla çalışıyoruz. Mesela şey Esenyurt’ta konuştuğumuz kişiler neredeyse Türkçe bilmiyorlar yani ve bunu teyit ettiren bir arkadaşım diyor ki biz Esenyurt’ta Türkçe konuşmak zorunda değiliz çünkü esnafımız da Suriyeli, kasabımız da, giyim aldığımız kişi de Suriyeli. Oradaki Türk vatandaşı bile Arapça öğreniyor ya da Arapça öğrenmiyorsa da Suriyeli bir çırak alıyor. Oradaki bütün dükkanlar, işletmeler Arapça konuşuyor. Ben oraya gittiğimde şok oldum kendimi yabancı hissettim çünkü Sultanbeyli’de yaşıyorum ben ve Sultanbeyli’de böyle bir şey yok. Ben Suriyeliyim ve Suriyelilerin içinde kendimi yabancı hissettim çünkü ben alışkın değilim yani o kadar Suriyeli görmeye” (18. katılımcı).

Göçmenlerin gruplar olarak içe kapanmaları ve belirli yerlerde kümeleşmeleri hemen her toplumda görülen bir olaydır. Özellikle büyük şehirlerde bu kapanma daha fazla meydana gelmektedir. Bazı ilçelerde nüfus yoğunluğunun fazla olması sebebiyle Suriyeli göçmenler kendi dillerini konuşan esnaftan hizmet alabilmektedirler. Bu da Türkçe öğrenmeye ihtiyaçları olmadığı düşüncesine yol açmaktadır. Böyle bir ortamda yaşayan göçmenler kendi aralarında sosyalleşir, günlük ihtiyaçlarını karşılar ve kendileri dışındaki dünya ile temas kurmak istemezler. Mevcut konfor alanını terk etmek insanların çoğu için zordur bu nedenle kolaylaştırıcı araçların olmasına ihtiyaç duyulur. Bu durumda görev devlet yetkililerine ve sivil toplum kuruluşlarına kalmaktadır. Bu bölgelerdeki yaşamı gettolaşma şeklinde değerlendirmek için erken sayılabilir fakat yerel halktan az sayıda ikamet edenin olduğu ve çoğunluğu göçmenlerin oluşturduğu bazı mahallelerin varlığı gettolaşma tartışmalarına yol açmaktadır.

3.6.3.5. Hak Temelli Yaklaşım

Göçmenlerin mağdurlar olarak değil kendi yaşamları hakkında söz sahibi olan ve kendi kararlarını alan bireyler olarak görülmesi topluma adaptasyon süreçlerini hızlandırır. Zorunluluk sebebiyle göç etmiş olsalar da yaşadıkları ülkede göçmen kimliğinin ötesinde bireyler olarak kabul edilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle kendileriyle ilgili konularda karar alma süreçlerine göçmenlerin de dahil edilmesi her açıdan daha kapsamlı ve uygulanabilir sonuçların elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Göçmenlerin belirli programlar dahilinde entegre olmasını beklemenin diğer ülkelerde

başarılı sonuçlar vermediği görülmüştür. Kendi içlerinden onları kamuoyunda temsil eden kişilerin olması grup üzerinde olumlu bir etki oluşturur. Böylece haklarını öğrenmek, sorunlarını ve isteklerini dile getirmek için cesaret kazanırlar. Muhatap alındıklarını görmek, dil öğrenmelerinde de motivasyon kaynağı oluşturur ve teşvik edici olabilir.

“Bu insanların konuşabilmeleri gerekiyor o kadar webinar yapıyoruz kaç tane Suriyeli geliyor, hep biz konuşuyoruz, Türkiyeliler konuşuyor. Biz bu insanları tanımıyoruz. Bu insanların söz söyleme hakkı var dememiz gerekiyor. Onlara bunu sormamız gerekiyor bu iş nasıl çözülür diye. Bence bu hak odaklı çalışmaların kesinlikle artırılması gerekiyor. Savunuculuk, hak savunuculuğu” (3. katılımcı).

Göçmenler kendi haklarını savunabilecekleri ortamlar oluşturulduğu takdirde güçlenirler ve toplumda aktif bireyler olurlar. Kendilerine söz verilen ve sıkıntılarını dile getiren bireyler olarak topluma olan aidiyetleri kuvvetlenir. Gelişmekte olan ülkelerde siyasi erkin göçmenlere bu şekilde söz hakkı vermesi ütopyik görülebilir fakat sivil toplum vasıtasıyla bu girişimler başladığı takdirde zamanla normalleşmesi ve yayılması mümkün olur. Türkiye gibi ülkelerde geçmişte olduğu gibi günümüzde de hak temelli girişimlerin öncüsü olarak sivil toplum öne çıkar ve siyasete etki etmeye çalışır. Bu sebeple sivil toplumdaki hizmet temelli anlayışın hak temelli bir tutumla desteklenmesi gerekmektedir.

“Mahallede ihtiyaç tespiti çalışması, kamu kurumlarında bir savunuculuk çalışmasını o mahalledeki kadınlar yapıyor, biz yapmıyoruz. Onlarla birlikte çalışıyoruz, bütün ihtiyaç tespiti aşamalarını kadınlar yapıyorlar. Biz sadece arada ufak bir kolaylaştırıcı, bunu belediyeye nasıl söyleriz. Veya belediyede toplantılar ayarlayıp idari yönetimlerde valilik, kaymakamlık olur kadınlar kendi ihtiyaçlarını kendileri dile getirip kendi savunuculuk faaliyetlerini yapıyorlar” (12.katılımcı).

Bazı STK’lar ev sahibi toplumun ve göçmenlerin kendi ihtiyaçlarını dile getirecekleri ortamları yaratarak sözü onlara bırakmaktadır. Resmi kurumlarla olan iletişimde aracı rolü oynayan bu STK’lar katılımcıların ihtiyaç ve isteklerini kendilerinin dile getirmesi ve yetkililerle doğrudan muhatap olmaları için

uğraşmaktadır. Tabandan örgütlenme yoluyla ve yararlanıcıyı güçlendirme anlayışıyla çalışan bu kuruluşların sayıları az olsa da yaptıkları işlerin hizmet temelli çalışan STK'lara göre kalıcı etki oluşturmaları daha muhtemeldir. Yerel STK'ların önemi bunun gibi hak temelli çalışmalarda daha da görünür hale gelmektedir. Göçmenlerin yanı sıra yerel halkın da hak temelli çalışmalar noktasında güçlendirilmeye ihtiyacı olduğundan durağan hale gelmiş koruma çalışmalarının yönünü hak temelli çalışan yerel STK'larla ortaklığa çevirmesi, hem ev sahibi topluma ulaşmayı kolaylaştıracak hem de projelerin uzun vadeli etki etmesine yol açacaktır.

3.6.4. Ev Sahibi Toplumun Tutumu

Yapılan görüşmelerde entegrasyona dair altı çizilen konulardan sıkça vurgulananı ev sahibi topluma dair çalışma yapmanın gerekliliğidir. Katılımcıların birçoğu ev sahibi toplum üyelerinin göçmenler konusunda daha açık ve ayrıntılı bir şekilde bilgilendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ev sahibi toplumu doğru bilgilendirmek, önyargılarını azaltmaya yönelik çalışmalar yapmak, göçmenler konusundaki farkındalıklarını arttırmak göçmenlere yönelik çalışmaların yanında önem gösterilmesi gereken bir alandır.

“Konunun en önemli noktası bilmekte değil yapınca fayda görmekte. Sonuçta biz gidip şey diyoruz kiracı hakları broşürleri dağıtıyorduk; sözleşme yapman gerekiyor, seni evden çıkaramaz vs. Zaten bu insan Suriye'den gelince ev bulamayınca -ev sıkıntısı da oluyor- ev sahibine derse sözleşme yapmam gerekiyor sen beni çıkartamazsın falan. Almıyor ki eve onu, evsiz kalacak işte, sen haklarını öğretiyorsun ama işe yaramıyor yani” (17. katılımcı).

Türkiye'deki yaşam ve sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirilen göçmenler ev sahibi toplumun tutum ve davranışlarından dolayı bu hakları kullanamamaktadırlar. Göçmenler, bulundukları dezavantajlı konum itibarıyla ev sahibi toplum üyelerinin kanunlara aykırı davranışlarıyla karşılaşır. Göçmenlerin mecbur olduğu ve hakkını arayamayacağı düşüncesiyle yasalara aykırı işler daha kolay yapılır. Halihazırda Türkiye'de yasalara aykırı yapılan birçok işte insanlar haklarını

arayamadıkları için bu tarz durumlar normalleştirilmiştir. Muhatap kesim ülkeye ve dile yabancı kişiler olunca ev sahibi toplum üyeleri herhangi bir yaptırım uygulanmasından korkmaksızın istedikleri gibi davranmaktadırlar.

Ek olarak, göçmenlerin yaşadıkları semtler genellikle sosyo-ekonomik seviyenin düşük olduğu semtler olduğu için bu yerlerde yaşayan ev sahibi toplum üyeleri de yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. STK'ların yalnızca göçmenlere yardım ettiğini gören insanlar göçmenlere karşı negatif bir bakış açısı geliştirirler. Bu durum, iki grup arasında gerginlik oluşmasına sebep olur. Son dönemde yapılan projelerde ayrılan pay az olsa da ev sahibi toplum da yararlanıcılar arasına katılmaktadır. Bu yolla sadece göçmenlere yardım ediliyor algısının kırılması amaçlanmaktadır. Dahası, bilgilendirmenin az olması ve Türkiye devletinin göçmenler için yaptığı harcamanın şeffaf olmaması sebebiyle toplum göçmenlere yapılan yardımların devlet tarafından yapıldığını düşünmektedir. Kızılay kart olarak bilinen ESSN programıyla verilen nakit para göçmenlere maaş veriliyor şeklinde sosyal medyada sıklıkla gündeme gelmektedir. Paranın AB'den geldiğini çoğu kişi bilmemekte ve devlet göçmenlere maaş veriyor şeklinde algılanmaktadır.

“Önceden hep kadınlar söylerdi, hep Suriyelilerle çalışmalar yapılıyor biz de burada kaç senedir yaşıyoruz ve biz de yoksuluz gibi söylemler duydum o çalışmayı yürütürken mahallede. Şimdi biraz daha ev sahibi topluma ulaşmaya çalışıyorlar ama çok az yani. Daha yönelik Suriyeli göçmenler, yerel değil. Geçim kaynakları vs onlara da meslek sağlama ve alan açma gibi oluyor ama yok çok böyle elle tutulur bir düzeyde böyle bir çalışmanın yapıldığı yok. Bir kere iki kat daha fazla çalışmanız gerekiyor Türkiyeli bir kadını evden çıkartıp mahallede bir çalışmaya katmak için. Suriyeli kadınlar daha hızlı bir şekilde entegre oluyor çalışmaya ve daha güzel yapıyorlar işlerini ama Türkiyeli kadınlar evin dışında bir iş yapma, bu işi birlikte yapma, çözüm bulma, o güçlenme süreci daha önceden başlıyor mesela. Suriyeli kadınlar savaş görmüş, bir yerden bir yere gelmiş ve hayatta kalma zorunluluğu var. O noktada kadın zaten bir yere kadar güçlenmiş oluyor. Sonrasında da neyi, nasıl yapacağını biliyor. Ama Türkiyeli kadın evinden hiç çıkmamış, evinde bakım yükü çok fazla var ya kayınvalidesine ya çocuklarına bakıyor veya eşinden şiddet görüyor, mutlu bir evliliği yok, evlenmiş mecburen o hayatı yaşıyor. İşte bu kadını evden dışarı çıkartma ve bu çalışmaların içine katmak daha fazla zor oluyor” (12. katılımcı).

Ev sahibi topluma projelerde pay verilse de bunun yeterli olduğu düşünölmemektedir. Fakat başından beri projelerin Suriyeli göçmenleri hedeflemesi sebebiyle STK'lar sadece göçmenlere yardım ediyor algısı toplumda yerleşmiştir. Bu nedenle ev sahibi topluma ulaşmak göçmenlere ulaşmaya kıyasla daha zordur. Bunun nedeni yerel halkın göçmenlerle aynı ortamda bulunmak istememesi de olabilir. Tabandan örgütlenme yoluyla kadınlara yönelik faaliyetler yürüten bir STK çalışanın Türkiye ve Suriyeli kadınlar arasında yaptığı karşılaştırmaya göre savaştan kaçmış göçmen kadınlar yaşadıkları tecrübeler sebebiyle çok daha güçlü ve girişkendirler. Buna karşın Türkiye kadınlar ortak bir konuda birlikte iş yapmaya daha kapalı ve geri planda kalmaktadırlar. Göçmen kadınların sosyalleşebilecekleri alanların sınırlı olması bu çalışmalara daha yoğun ilgi göstermelerinin nedeni olabilir.

Yıllar geçtikçe misafir olduğu düşünülen Suriyeli göçmenlerin geri dönmemesi, ev sahibi toplumun başlangıçtaki pozitif tutumunun değişmesine yol açtı. Göçmenlerin geldiği ilk dönemde misafirliklerinin sıkça vurgulanması sebebiyle kısa süre içinde gidecekleri düşünölüyordu. Aksine, devam eden savaş, daha fazla sayıda göçmenin gelmesine neden oldu. Yıllar içerisinde Türkiye'deki ekonomik durumun kötüleşmesiyle göçmenler suçlu olarak görölmeye başlandı. Kimilerince işsizliğin sebebi olarak gösterilirken kimileri de göçmenlerin aldıkları ESSN yardımları yüzünden özellikle sosyal medyada ırkçı söylemlerde bulundular.

“Giderek Türkiyeliler ve Suriyeliler arasındaki uçurumun açıldığı, ortak komşu edinmedikleri, birbirlerinden yakınlaşmak bir yana uzaklaşmanın varlığına dikkat çekiliyor. Bizim sahadaki gözlemlerimiz de bu. Bu anlamda sosyal uyum, birlikte çalışma, birlikte yaşama kültürünün oluşması için projelerimizde Türk vatandaşlarının da hedeflenmesi, ortak çalışmalar yapılması, bunlar çok önemli. Çünkü Türkiyeliler artık işsizliğin, yoksulluğun her ülkede böyledir yani sorumlusunu göçmenler olarak görürler maalesef. O yüzden de ana meseleleri kaçırıp o düşmanlık da artmaya başlıyor haliyle. Maalesef sıkıntılı görüyorum hele de Covid döneminde daha da sıkıntılı” (16. katılımcı).

Öncelikle, dil engeli nedeniyle iki toplumun iletişim kurmaları özellikle sınırdan uzak şehirlerde çok zordur. Göçmenlerden STK'larda ve Halk Eğitim Merkezlerinde

dil eğitimi alanlar bile konuşup pratik yapabilecekleri kimse bulamadıkları için ilerleme kaydedemediklerini ifade etmektedirler. Zamanla Suriyeli göçmenler kendi düzenlerini kurdular ve ev sahibi toplumla iletişim kurmadan yaşamaya başladılar. Komşuluk ilişkileri bile dil engeli sebebiyle çok sınırlı olduğu için en fazla basit selamlaşmayla devam ettiler. Bunun yanında Suriyeli göçmen komşusu olan insanlardan ziyade olmayan kişilerin göçmen karşıtı söylem ve düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, İstanbul'un sosyo-ekonomik statüsü yüksek olan ilçelerinde göçmenler ikamet etmemektedir fakat ilçe sakinlerinde göçmen karşıtlığı yaygındır. Göçmenlerin yaşadıkları yerler genellikle sosyo-ekonomik statüsü düşük ilçeler olduğu için orada yaşayan yerli halk da yoksul gruplardan oluşmaktadır. Bu nedenle bilmemekten gelen düşmanlık yerine maddi yardım aldıkları zaman gösterilen tepkiler mevcuttur. Covid-19 pandemisinin en çok etkilediği günlük kazançları olan insanlar daha da yoksullaşmıştır. Dolayısıyla gerilimlerin daha da arttığı katılımcılar tarafından dile getirilmektedir.

3.6.4.1. Medya

Ev sahibi toplumun göçmenlere bakışını şekillendiren en etkili araçlardan biri medyadır. Kamuoyunda oluşan göçmen karşıtı algıyı besleyen yayınların yapılması ev sahibi toplumun göçmenlerle kaynaşmasının önünde engel oluşturur. Medya'nın sorumluluklarını bilerek yayın yapması önem kazanmaktadır.

“Bence göçmen odağından değil ev sahibi topluma yönelik bir şeyler yapmak daha iyi olabilir entegrasyonu ve uyumu sağlayabilmek için. Oraya daha çok çalışmak gerekir, medyanın diliyle ilgili bir şeyler yapmak gerekir çünkü insanlar bunlardan etkileniyorlar. Doğru olmayan, kirli bilgiyi engelliyor olmak önemli bir nokta çünkü çok çabuk inanabiliyorlar ve orada bir linç kültürü oluşabiliyor. Birçok olayda gördük yani” (6. katılımcı).

Türkiye’de Suriyeli göçmenlerle ilgili yaygın olarak yanlış bilgi dolaşmasına rağmen resmi kurumlar doğru bilgiyi yaymak için çaba göstermemektedir. Dolayısıyla, sosyal medyanın da etkisiyle ev sahibi topluluk dezinformasyona maruz kalmakta ve göçmenlere karşı bir tutum benimsemekte ya da zaten var olan görüşleri

keskinleşmektedir. Yalan ve yanlış haberleri düzeltmekten daha önemlisi bu haberlerden bağımsız olarak kamuoyunun göçmenlerle ilgili doğru ve şeffaf bir şekilde bilgilendirilmesidir. Düzenli bilgi akışıyla yerel halkın bilinçlendirilmesi yalan haberler çıktıktan sonra düzeltme yapmaktan daha etkilidir. Dış politikada kullanılan göçmenler iç politikada da araçsallaştırılmaktadır. Suriyeli göçmenlere dair birçok konuda başından beri şeffaf olunmadığı için siyasetçilerin söylemleri halkın görüşlerini şekillendirmektedir. Böylece özellikle seçim öncesi dönemlerde manipülatif söylemlerle kolayca gündem değiştirilir.

SONUÇ

Bu çalışmada STK'ların Suriyeli göçmenlerin entegrasyon sürecine katkıları, kuruluş çalışanlarının deneyim ve gözlemleri üzerinden kalıcı etki ve sürdürülebilirlik konularına odaklanarak değerlendirildi. Türkiye'de kamu kurumları ve STK'lar arasındaki ilişkiyi anlamanın, sivil toplumun ülkedeki konumunu ve işlevini göstermeye de kapı aralayacağı düşünüldü. Kamu ve STK ilişkisinin mevcut faaliyetlerin niteliği üzerindeki etkisi kaçınılmaz olmakla beraber; değişim bu ilişkinin iyileşmesiyle mümkün olabilir.

Bu çalışmada, Suriye iç savaşının sebep olduğu göçmen krizinde Türkiye'deki acil insani yardım süreci ve sonrasında uygulanan programların içeriğine ve uygulama biçimlerine açıklık getirmek ve uluslararası ve ulusal/yerel STK'ları karşılıklı olarak ele almak amaçlandı. Yıllardır Afrika ve dünyanın diğer az gelişmiş ülkelerinde yaptıkları yardım projeleriyle bilinen uluslararası yardım kuruluşlarının özellikle kalıcı çözüm noktasındaki başarısızlıkları eleştirilmektedir. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin varlığıyla çalışmaya başlamaları dikkatleri INGO'lara ve çalışma şekillerine çekti. Devam eden projelerinde göçmenlerin ülkedeki yaşamlarına katkıda bulundukları yönler araştırıldı. Ulusal/yerel STK'ların çalışma şekilleriyle INGO'lar karşılaştırıldı. Böylece her iki tarafın da olumlu ve olumsuz yönlerini göstermek amaçlandı. Karşılaştırmanın sonucu olarak insani yardımın yerelleşmesi, kapasite geliştirme, insani yardım ve kalkınma ilişkisi gibi temalar ortaya çıktı. Bu temaları ön plana çıkartmanın entegrasyonla dolaylı yoldan alakalı olduğu düşünüldü.

Uzun ve zahmetli bir süreç olan entegrasyonda göçmenlerin toplumda göçmen olmaları sebebiyle zorluklar yaşamaması hedeflenir. Bu nedenle ulusal/yerel STK'ların uzun süreli çalışmalarının zorunlu ve önemli olduğu sonucuna varıldı. İnsani yardım-kalkınma vurgusunun ön plana çıkması, entegrasyon sürecinde STK'lara önemli bir rol yükleyebilir. Kamu politikaları STK'ların faaliyetlerini belirleyen önemli etkenlerdendir ve kalkınmaya yönelik çalışmalara bu yolla hız verilebilir.

Acil insani yardım sonrası STK'ların faaliyetlerinde kamu kurumlarıyla işbirliği yapması önemlidir. Merkezi ve yerel siyasi otoritelerin planlaması olmadan STK'ların

kalıcı çözüm noktasında yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bununla birlikte STK'lar, göçmenlerin güçlendirilmesi, bilgilendirilmesi ve yaşamlarını kolaylaştırmada çok önemli bir işleve sahiptirler. Kamu kurumlarının ortak çalışma kültürü az olduğu için göçmenlere dair birçok konuda kamu-STK bağlantısı zayıf kalmaktadır. STK çalışanları projelerin daha planlı yürütülmesi ve uzun vadeli hedeflerin belirlenebilmesi için kamu ile ortak çalışmaları önemsemektedirler.

İnsanların, içinde yaşadıkları topluma kendilerini ait hissettiren koşullar, onların topluma entegrasyonunu sağlar. Bu durum toplumda yaşayan tüm bireyler için geçerlidir. Göçmenler için farklı konular da söz konusu olmaktadır. Entegrasyonu asimilasyona giden bir yol olarak görmek toplumdaki bireylerin birbirine benzemek zorunda bırakılmasını ima eder. Bu tezde entegrasyon, göçmenlerin farklılıklarını ortadan kaldırmak ve onların ev sahibi topluma benzetilmesinden ziyade günlük hayatta göçmenlerin karşılaşılabileceği zorlukları azaltacak bir mekanizma olarak ele alındı. Bununla birlikte, nesiller boyu birlikte yaşayan toplulukların birbirlerine benzemeleri ve kültür alışverişi yapmaları doğal bir süreç olarak kabul edilir. Siyasi erk tarafından asimilasyona yönelik politikalar uygulanmaması ve ev sahibi toplumda bu tür beklentilerin olmaması kritik bir noktadır. Ulus devletlerin uyguladıkları 'homojen bir toplum/ulus' oluşturma politikalarıyla günümüzde farklılıklara tahammül seviyesi azaldığından ev sahibi topluma yönelik çalışmaların arttırılmasını bir zorunluluk arz ediyor.

Bu çalışmada göçmen entegrasyonunda ulusal ve uluslararası STK'ların katkıları mukayeseli bir biçimde ele alınmaya çalışıldıysa da, Covid-19 salgın sürecinin saha çalışmaları bağlamında yarattığı sıkıntılar ve STK'lar ile irtibat kurma noktasında yaşanan sorunlar bu hedefi zorlaştırmıştır. Yürüttükleri faaliyetler üzerinden STK'ları karşılaştırmak daha kapsamlı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Tezde oluşturulan temalar etrafında katılımcıların mülakatlarda değindikleri konulara odaklanarak yerel/ulusal ve uluslararası STK'lar arasında bir karşılaştırma yapıldı. Ayrıntıları Üçüncü Bölüm'de sergilendiği üzere, birkaç tanesi dışında uluslararası STK'ların faaliyetlerinde kalıcı etki konusunda kapsayıcı bir faaliyet yürütme hususunda eksik kaldıkları tespit edilmiştir. Bunun yanında ulusal STK'ların bazılarının yerel kurumların kapasitelerini geliştirme, göçmenlerin güçlendirilmesi ve savunuculuk

alışmalarını kendilerinin yapmaları hususlarında çaba sarf ettikleri anlaşılmıştır. Uluslararası kuruluşların bazılarında ortak çalışma ve kapasite geliştirme programları bulunmaktadır fakat aldıkları fonların büyüklüğünün yanında bu çalışmaların sayıca oldukça az olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum büyük ölçüde STK'ların kuruluş amaçlarıyla da bağlantılıdır. Sadece insani yardım yapmayı hedefleyen kuruluşların sayıca fazla oluşu Türkiye örneğinde ulusal STK'ların potansiyel rollerini azaltmaktadır. İnsani yardımın ötesinde bir perspektife sahip olmayan STK'ların sosyal etki oluşturma gibi bir hedefleri de bulunmamaktadır. Bu durum entegrasyona katkıda bulunacak projelerin yetersiz kalmasıyla sonuçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, Gülnur: **Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx,** İstanbul, Belge Yayınları, 2013.
- Ager, Alastair & Strang, Alison: “Understanding Integration: A Conceptual Framework”, **Journal of Refugee Studies**, Vol. 21, No. 2, 2008, s. 166-191.
- Altay, Hüseyin, Alhamoud, Abdulkarim, Dedeoğlu, Bekir Bora: “Measurement of Syrian Refugees” Satisfaction with NGOS Services a Field Study in Turkish Southern Provinces”, **Journal of Emerging Economies and Policy**, 2017, Vol.2.(1), s.63-79.
- Aras, Bülent & Akpınar, Pinar: “The Role of Humanitarian NGOs in Turkey’s Peacebuilding, International Peacekeeping”, **International Peacekeeping**, 2015, s.1-15.
- Baban, Feyzi, İlcan, Suzan & Rygiel, Kim: “Syrian refugees in Turkey: pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 2016, s.1-15.
- Banks, Nicola, Hulme, David, Edwards, Michael: “NGOs, States, and Donors Revisited: Still Too Close for Comfort?”, **World Development**, Vol. 66, 2015, s.707–718.
- Barın, Hilal:

**Türkiye’deki Suriyelilerin Entegrasyonunda
Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü**, Ankara, Kadim
Yayınları, 2021.

Belge, Murat: “Sivil Toplum Örgütleri”, **Merhaba Sivil Toplum**, Ed.
by Taciser Ulaş, İstanbul, Helsinki Yurttaşlar Derneği
Yayın Dizisi, 1998, 10, s. 23-37.

Bendel, Petra: “Coordinating Immigrant Integration in Germany:
Mainstreaming at the federal and local levels”,
Brussels: **Migration Policy Institute Europe**, 2014,
s. 1-27.

Bruce, Steve & Yearley, Steven: **The Sage Dictionary of Sociology**, London: SAGE
Publications, 2006, s. 154.

Carrera, Sergio: “A Comparison of Integration Programmes in the
EU. Trends and Weaknesses”, **Challenge Paper
CEPS No.1**, 2006, s.1-25.

Cernea, Michael. M.: “Non-governmental Organization and Local
Developments”, Washington DC. **Discussion papers**,
1988, The World Bank, s. 1-63.

Creswell, John W.: **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Siyasal Kitabevi,
2013.

- Crowther, Sarah: “The Role of NGOs Local and International in Post War Peace Building”, **Committee for Conflict Transformation Support CCTS** , 2001. 15, s.1-18.
- Choquet, Sabine: “Models of Integration in Europe”, **Foundation Robert Schuman / European Issue** N. 449, 2017, s.1-8.
- Çiçekoğlu, Feride: ‘Altıncı Oturum: Atölye Raporlarının Sunumu’, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.67-9.
- Doğan, İlyas: **Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler**, Ankara, Astana Yayınları, 2015.
- Durieux, Jean-François: “Temporary protection: Hovering at the edges of refugee law” In: Wessel RA and Van Genugten WJM (eds) **Netherlands Yearbook of International** 2014, vol. 45 of the series Netherlands Yearbook of International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 222-53.
- Enoredia Odorige, Catherine: “The Role of Non-Governmental Organisations in the Integration of Third Country Nationals in the European Union: German and Hungarian Case Studies”. (Yayımlanmamış doktora tezi) National University of Public Service, Public Governance and Administration, Mayıs, 2018.
- Erkilet, Alev: “Sivil Toplum Söyleminin Kapitalist Dünya-sistemi Açısından En Önemli İşlevlerinden Biri Depolitizasyondur”, **Sivil Toplum Kavramı**

Tartışmaları, Murat Şentürk ve Aynur Erdoğan (eds.), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2008, s. 73-86.

Entzinger, Han & Biezeveld, Renske: “Benchmarking in Immigrant Integration”, Rotterdam, **European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER)**, 2003, s. 3-53.

Faist, Thomas, Fauser, Margit, and Reisenauer, Eveline: **Transnational Migration**. Cambridge: Polity Press, 2013.

Feldman, David, Lucassen, Leo, & Oltmer, Jochen: “Immigrant Integration in Western Europe, Then and Now”, **Paths of Integration Migrants in Western Europe (1880-2004)**, Leo Lucassen, David Feldman ve Jochen Oltmer (eds.), Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, s.7-23.

Fagan Adam: “Transnational Aid for Civil Society Development in Post-socialist Europe: Democratic Consolidation or a New Imperialism?”, **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, Vol.22, No.1, March 2006, s.115–134.

Göksel, Gülay Uğur: **Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi**, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2019.

Göle, Nilüfer: “Küçülen Dünyamızda Büyüyen Sivil Toplum”, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yurtdışı İlişkiler Sempozyumu” **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.114-120.

Gümüş, Korhan: “STK’lar Sivil Toplumun Yerine Geçemez, Sivil Toplumun Katılımı İçin Çalışırlar”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları**, Murat Şentürk ve Aynur Erdoğan (eds.), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2008, s. 9-18.

Gümüş, Korhan: “Üçüncü Oturum: Sivil Toplum Kuruluşları Arası İletişim ve İlişkide Deneyimler, Girişimler ve Öneriler”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.229-232.

Hatun, Şükrü: “Üçüncü Oturum: STK’ların Devlet, Yerel Yönetimler ve Özel Sektörle İlişkileri”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.47-52.

Hirst, Paul: **Associative Democracy: New Forms of Economic and Social Governance**, t.y.

International Federation of Red Cross And Red Crescent Societies: “IFRC Policy Brief: Localization - what it means and how to achieve it”, May 1, 2018, (Çevrimiçi) <https://reliefweb.int/report/world/ifrc-policy-brief-localization-what-it-means-and-how-achieve-it>, 25 Haziran 2021.

Iriye, Akira: A Century of NGOs, **Diplomatic History**, Vol.23, No:3, 1999. s. 421-435.

- Ishkanian, Armine: “From inclusion to exclusion: Armenian NGOs” participation in the PRSP”. **Journal of International Development**, 2006 18(5), 729–740.
- İçduygu, Ahmet, Meydanoğlu, Zeynep ve Ş. Sert, Deniz: “**Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası**”, CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II, TÜSEV Yayınları, Mart 2011 No: 51.
- İçduygu, Ahmet & Şimşek, Doğu: “Syrian Refugees In Turkey: Towards Integration Policies”, **Turkish Policy Quarterly**, 2016, s.59-69.
- İçduygu, Ahmet & Millet, Evin: “Syrian Refugees in Turkey: Insecure Lives in an Environment of Pseudo-Integration”, Working Paper 13, 2016, s.2-7.
- Joppke, Christian: “Transformation of Immigrant Integration in Western Europe”, paper presented to the “Séminaire de sociologie de l’immigration et des relations interethniques 2005/2006”, **Université Libre de Bruxelles**, Brussels, 2006, s.243-273.
- Kirişçi, Kemal: “Is Turkey Lifting the ‘Geographical Limitation’?: The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey”, **International Journal of Refugee Law**, 8(3), 1996 b, s.293-318.
- Kirişçi, Kemal: “UNHCR and Turkey: Cooperating for Improved Implementation of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees” **Oxford University Press**, 2001, s. 71-97.

- Kirişçi, Kemal: “Syrian Refugees and Turkey’s Challenges: Going Beyond Hospitality” www.brookings.edu, 2014, s. 1-45.
- Konle-Seidl, Regina & Bolits, Georg: “Labour Market Integration of Refugees: Strategies and good practices”, **European Parliament Policy Department Directorate-General For Internal Policies A: Economic and Scientific Policy**, 2016, s. 1-54.
- Köşer Akçapar, Şebnem: “Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu”, **Küreselleşme Çağında Göç**, S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (eds.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.563-575.
- Kruse, Imke: “EU Readmission Policy and its Effects on Transit Countries – The Case of Albania”, **European Journal of Migration and Law**, 2006, 8, s. 115–142.
- Kuçuradi, İoanna: “İkinci oturum: sivil toplum kuruluşları: kavramlar”, **Üç: Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.24-31.
- Kümbetoğlu, Belkıs: **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Kymlicka, Will: “The new debate on minority rights (and a postscript). in A. S. Laden ve D. Owen (eds.), **Multiculturalism and political theory**. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Loch, Dietmar: “Integration as a sociological concept and national model for immigrants: scope and limits, Identities”, **Global Studies in Culture and Power**, 21:6, 2014, s. 623-632.

- Lewis, David: “Nongovernmental Organizations, Definition and History”, **Encyclopedia of Civil Society**, 2010, s. 1056-1062.
- Lundgren, Asa: “Demokrasi Destekleyicisi Olarak Avrupa Birliği”, **Sivil toplum, demokrasi ve İslam dünyası**, Elisabeth Özdalga ve Sune Persson (eds.), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s. 122-132.
- Marshall, Gordon: **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat yayınları, 2005.
- Modood, Tariq: **Multiculturalism: a civic idea**, Cambridge: Polity Press, 2007.
- Memişoğlu, Fulya, Ilgit, Aslı: “Syrian refugees in Turkey: multifaceted challenges, diverse players and ambiguous policies”, **Mediterranean Politics**, 2016, s.1-22.
- Mertus, Julie: “The State and the Post-Cold War Refugee Regime: New Models, New Questions” **Michigan Journal of International Law**, 20:1, 1998, s. 59-90.
- Morris-Suzuki, Tessa: “For and against NGOs”, **New Left Review**, March/April 2000, s. 63–84.
- Oomen, Barbara: “Beyond The Nation State? Glocal Citizenship and Its Consequences For Integration”, **The Integration of Migrants and Refugees**, Rainer Bauböck ve Milena Tripkovic (eds.), European University Institute, 2017 s. 57-60.
- Özkul, Derya: “Ulus-Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma”, **Küreselleşme Çağında Göç**, S. Gülfer

- Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (eds.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 483-500.
- Park, Robert Ezra, W. Burgess, Ernest: **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol**, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Penninx, Rinus: “Integration: The Role of Communities, Institutions, and the State”, **Migration Information Source**, 2003, (Çevrimiçi)
<https://www.migrationpolicy.org/article/integration-role-communities-institutions-and-state> 25 Haziran 2020.
- Richmond, Oliver P.: “Introduction: NGOs, Peace and Human Security”, **International Peacekeeping**, Vol.10, No.1, 2010, s. 2-11.
- Ruhs, Martin: “Europe and The ‘Refugee Migration Crisis’: Starting Points for Policy Debates About Protection and Integration”, **The Integration of Migrants and Refugees**, Rainer Bauböck ve Milena Tripkovic (eds.), European University Institute, 2017 s. 101-104.
- Ryfman, Philippe: **Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- Sanyal, Paromita: “Capacity Building Through Partnership: Intermediary Nongovernmental Organizations as Local and Global Actors”, **Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly**, vol. 35, no. 1, March 2006, s. 66-82.
- Saunders, Natasha: “Paradigm Shift or Business as Usual? An Historical Reappraisal of the “Shift” to Securitization of Refugee

Protection”, **Refugee Survey Quarterly**, 2014, 33(3), s. 69–92.

Schmitter-Heisler, Barbara: “Trade Unions and Immigrant Incorporation: The US and Europe Compared”, **Paths of Integration Migrants in Western Europe (1880-2004)**, Leo Lucassen, David Feldman ve Jochen Oltmer (eds.), Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, s.201-221.

Sever, Barış Can & Özerim, Mehmet Gökay: “The role of non-state actors (NSAs) regarding Syrian refugees in Mersin, Turkey”, <http://www.migrationletters.com>, 2019, 16 (3), s. 463 – 471

Silier, Orhan: “Açış konuşması”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s.3-5.

Sunier, Thijs: “Religious Newcomers and the Nation-State: Flows and Closures”, **Paths of Integration Migrants in Western Europe (1880-2004)**, Leo Lucassen, David Feldman ve Jochen Oltmer (eds.), Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, s. 239-261.

Tilt, Carol Ann: “NGOs: Issues of Accountability, School of Commerce, Flinders University, www.flinders.edu.au/sabs/business-files/research/papers/2005/05-7, PP 1-18.

- Toepler, Stefan, Salamon, M. Lester: “NGO Development in Central and Eastern Europe: An empirical overview”, **East European Quarterly**, XXXVII, No.3 Eylül 2003 s. 365-378.
- Townsend, Janet G., Porter, Gina, Mawdsley, Emma: “The Role of the Transnational Community of Non-Government Organizations: Governance or Poverty Reduction?”, **Journal of International Development**, 2002, 14, s. 829–839.
- Tvedt, Terje: “The International Aid System And The Non-Governmental Organisations: A New Research Agenda”, **Journal of International Development** 18, 2006, s.677–690.
- Unutulmaz, Onur: “Gündemdeki Kavram: “Göçmen Entegrasyonu” - Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, **Küreselleşme Çağında Göç**, S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (eds.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.135-159.
- Venturini, Alessandra: “Where and When to Start the Integration Process”, **The Integration of Migrants and Refugees**, Rainer Bauböck ve Milena Tripkovic (eds.), European University Institute, 2017 s.111.
- Vertovec, Steven: “**Migration and Social Cohesion**”, Aldershot: Edward Elgar, 1999.
- Vink, Maarten P.: “Citizenship and Legal Statuses In Relation To The Integration of Migrants and Refugees”, **The Integration of Migrants and Refugees**, Rainer Bauböck ve Milena

Tripkovic (eds.), European University Institute, 2017, s. 24-42.

Wallace Goodman, Sara: “Integration Requirements for Integration’s Sake? Identifying, Categorising and Comparing Civic Integration Policies”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 36:5, 2010, s.753-772.

Wodak, Ruth: “Integration and Culture: From ‘Communicative Competence’ To ‘Competence In Plurality’”, **The Integration of Migrants and Refugees**, Rainer Bauböck ve Milena Tripkovic (eds.), European University Institute, 2017 s.116-137.

Zincone, Giovanna, Caponio, Tiziana & Carastro, Rossella: “Integration Indicators”, **EU INTI 2003 project Promoting Equality in Diversity**, 2003, s.1-35.

EKLER

Ek 1: Yarı yapılandırılmış soru formu

1. Kuruluş adına görüşülen kişinin adı ve pozisyonu hakkında bilgiler.

- Kaç yıldır bu kuruluştaki çalışıyor?
- Eğitimi hakkında bilgiler?
- Hangi projelerde çalıştı?
- Göçle ilgili daha önce aldığı bir eğitim var mı?

2. Kuruluşun adı ve kuruluş hakkında bilgiler.

- Kuruluş tarihi ve kuruluş yeri.
- Kaç yıldır Türkiye’de faaliyet gösteriyor?
- Faaliyet bölgesi.
- Kuruluşta kaç kişi çalışıyor?
- Kuruluşun misyonu.
- Göçmenlere yönelik faaliyetlerine ne zaman başladı?

3. Kuruluş hangi göçmen kategorilerine yönelik faaliyetler yürütüyor?

- a) Farklı göçmen gruplarına yönelik faaliyetler (düzenli-düzensiz göçmen grupları, çocuk ve yaşlılar gibi belli yaş grubundaki göçmenler, kadın göçmenlere yönelik faaliyetler ya da göçmenlerin geldikleri bölgelere ya da kaynak ülkelere yönelik faaliyetler)
- b) Faaliyet türleri (maddi destek, travmaları aşmaya ve uyum sürecini sağlamaya yönelik - manevi destek, göçmenlere yönelik eğitim faaliyetleri, iş-istihdam vs. hukuki destek)

4. Göçmenlere ulaşmak ya da göçmenlerin size ulaşması için kullandığınız iletişim kanalları nelerdir?
5. Kuruluşun faaliyetlerinin finansman kaynakları:
 - Uluslararası organizasyonlar
 - Sivil finansman desteği (bağış vs.)
 - Merkezi ya da yerel idareler
6. Göçmenlere yönelik faaliyet gösteren diğer STK'larla ilişkileriniz (iş birlikleri vs.).
7. Genel olarak göçmenlerin entegrasyonu meselesine nasıl yaklaşıyorsunuz? Özelde Türkiye'ye göç eden göçmenlerin entegrasyonu hakkındaki politikalar ve uygulamalar hakkındaki düşünceleriniz nedir?
 - 10 yıllık sürede entegrasyon meselesinde ne gibi gelişmeler, değişimler yaşandı?
 - Ulusal politikalarda ve ilgili mevzuatta gerçekleştirilen değişiklikler faaliyetlerinizi ne ölçüde nasıl etkilemektedir?
 - Kuruluşunuz bu alanda yaşanan (pratik süreçlerle ilişkili olarak gerek belirlenen politikalardaki, gerekse de mevzuattaki) değişimlere/dönüşümlere nasıl uyum sağlayabilmektedir?
 - Göçmenlere ve göçmenlerin entegrasyonuna yönelik ulusal politikaların geliştirilmesinde bu alanda faaliyet gösteren bir STK olarak resmi kuruluşlarla işbirliğiniz, paylaşımınız oluyor mu?

8. Göçmenlere yönelik faaliyet yürüten bir STK olarak sizce, saha deneyimlerinizi dikkate alarak, Türkiye’de göçmenlerin entegrasyon sürecinde karşılaşılan başlıca zorluklar nelerdir?

- Ev sahibi toplumdan kaynaklanan engeller
- Göçmenlerden kaynaklanan engeller

9. Tespit ettiğiniz zorlukları/engelleri aşmaya yönelik olarak neler yapılabilir? Bu zorlukları aşmak için ne gibi faaliyetler yürütüyorsunuz?